

PAMĚTI OBCE ŽELENIC

PAMĚTI OBCE ŽELENIČ

PAMĚTI

OBCE ŽELENIČ

v soudním okrese slánském.

Zpracoval:

Jiří Štěpán
řídící učitel r. v.

Jako u rukopisu všechna práva
vyhrazena.

P A M Ě T I

O B C E Ž E L E N I C

v soudním okrese slánském.

Zpracoval:

František Jaseň
řídící učitel n. v.

Jako u rukopisu všechna práva
vyhrazena.

Jak vznikla tato kniha.

Před lety pracoval jsem v archivu královského města Slaného, abych vyhledal látku pro připravovaný článek "Rodina Dřarasovská v Želenicích", uveřejněný pak v musejní ročence "Slánský obzor" roč. LI-LIII.

Poněvadž ves Želenice byla poddanskou vsí města Slaného, přicházel jsem na četné zápisy, týkající se této vsi. Žil jsem dlouhá leta ve Pčerrách a Želenice jsem znal. Zprávy mne proto zajímaly a činil jsem si četné výpisky, u listin delších i doslovné opisy. Zprávy se mi značně rozhojnily při práci na Pamětech obce Pčerr-Humen. Aby tyto pracně a s peněžitým nákladem na cestovné získané zprávy nezůstaly ležeti ladem, rozhodl jsem se k napsání Pamětí obce Želenic.

Domnívám se, že není na okrese slánském jiné obce, o níž by se dalo sebrati tolik zpráv z 16. stol. jako o Želenicích, a že se najde po letech člověk, kterého dějiny vsi budou zajímatí a rád si je přečte. V 17. stol. najdeme již podrobně zapsané zprávy o osudech jednotlivých usedlostí želenických od r. 1623 v gruntovních knihách panství smečenského, uložených dnes jednak v archivu na Křivoklátě, jednak v Zemském archivu v Praze. Pokračováním jsou pak Fozemkové knihy u okresního soudu v Slaném. Není však každému možno, aby po archivech jezdil a mnohdy špatně čitelné zápisy z minulých století luštil.

Úředním nařízením o Obecních kronikách má býti pro budoucí potomky zachováno v pravidelných ročních zápisech vše, co se v obci událo, a co jest významné pro její vrůst i kulturní život obyvatelstva. Vyhledati nejstarší historii obce místní obecní kronikáři nemohou, ač má býti základem. Ale dosud jest málo obcí a měst, které by měly své dějiny sebrány v knize tiskem vydané a rozšířené v místních rodinách. Za dnešních tiskových poměrů jest také vydání takové knihy pro velký finanční náklad a nedostatek papíru nemožné.

Zůstane tudíž kniha tato jen v rukopise.

Naši dávní předkové vyhledávali pro založení svých sídel nejen místa bohatá zvěří a rybami, s dobrou půdou a přede vším místa, jež zajišťovala jim dostatek vody, kterou potřebovali nejen pro sebe, ale i pro svá zvířata. Proto vidíme při Svatojirském potoce tu řadu vesnic v malých vzdálenostech od sebe od Kralup až po Libušín. Místa od toku vod odlehlejší zabírali řídčeji, a to tehdy, když tam našli vydatný pramen, jenž by stačil zásobovati všechny usedlíky, jak to vidíme u Vinařic, Humen, Pcher a Želenic.

Ž E L E N I C E /dříve **ŽELUNICE**/ jsou ves starého původu, jak to prokázaly četné archeologické nálezy z období kultury šňůrové, únětické, bylanské, laténské i z první doby křesťanství v Čechách. Ze Želenic pochází krásná bronzová spona laténská, nalezená r. 1843 a uložená jako vzácný doklad v Národním museu v Praze. Je známá všem archeologům z literatury.

Velmi důležitým bylo také důkladné prozkoumání rozlehlého a již zapomenutého pohřebiště z první doby křesťanské u nás - v poloze "Na ^{Rajčín} ~~starém~~ ^{starém}". Vykopávky prováděl v roce 1892 Václav SCHMIDT, úředník cukrovaru ve Zvoleňsvsi, a podrobnou zprávu o nich podal v "Památkách archeologických a místopisných" díl XV. str 1-30. Starobylé pohřebiště bylo na poli čís. kat. 193 a jest datováno denárem knížete Svyatopluka II. 1031-1061

Penízek byl nalezen v sevřené ruce jedné z koster. Po vystavění kostela bylo pohřebiště opuštěno a pochovávalo se u kostela. Byly tu systematicky probádány 104 hroby /dodatečně pak ještě jeden/. Tři kostry byly uloženy do země v poloze skrčené, ostatní v poloze natažené, v rakvích nebo v kamenném obložení. Jako milodary přiložené mrtvým do hrobu byly vykopány nádoby baňaté a bezuché, zdobené vlnovkou, nožíky železné, korále skleněné i jantarové, náušnice bronzové i stříbrné s esovitým zakončením, železné obroučky z věděrců na vodu, křesací náčiní a jiné.

4

V poloze "Na vinici" byly zjištěny popelovité vrstvy se střepy a kostmi zvířecími, přes cestu na poli čís.kat.403 byly vykopány odpadové jámy, střepy nádob a bronzové šidlo. Při knovízské cestě u křižovatky byly zjištěny hroby se skrčenými kostrami z období kultury Únětické. Po blíže nich nalezen byl žárový hrob s nádobami rázu bylanského. Jsou o tom zprávy v "Památkách archeologických a místopisných" díl XVIII str. 237 a 245. Později byly vykopány směrem k Třebusicům nádoby z kultury šnůrové.

Ves patřila od 10.století panenskému klášteru benediktinek u sv.Jiří na hradě Fražském. Roku 1305 dal ji král Václav II. s částí sousední vsi Knovíze nově zřízenému "královskému" městu Slanému. R.1316 připomíná se Bolebor ze Želenic. R.1415 byla v Slaném povolána odúmrt' po Zikmundovi Benešovském, ale dle všeho rodina statek uhájila, neboť při prodeji slánského rychtářství v polovině 15.stol. vymínil si Benešovský ze Zvoleňvsi čtyři lány v Želenicích. Roku 1547 byla ves s ostatními statky městu konfiskována, ale do r.1562 zase vrácena. Při konfiskacích pobělohorských byla městu zabavena znovu, a s Netovicemi, Plchovem a jedním osedlým v Humnech r.1623 současně se statky pana Vodolána Pětipeského z Chyš a Egrberka a na Blahoticích prodána panu Jaroslavovi Bořitovi z Martinic a na Smečně. Při smečenském panství pak zůstala i za Clam-Martiniců až do zrušení poddanství v roce 1848.

Pod novou vrchností ovšem mírné poddanství městské značně přitížilo, zvláště roboty se velmi zvýšily.

Kostel želenický byl zbudován ve XII.stol.a odhad ten potvrdil prý při jedné opravě odkrytý letopočet 1171.Kostel byl postaven v románském slohu a jeho zřízení patrně souvisí s opuštěním starého hřbitova "Na smutném".Prestavbami a opravami pozbyl původního rázu.Veškeré zdivo jest provedeno z lámané opuky.Po starém způsobu jest kněžiště položeno k východu.Západní štít kostela nad vchodem je hladký,omítnutý,beze všech ozdob.Střecha s věžičkou sanktusovou nad lodí jest šindelová,pětiboká střecha nad presbytářem je kryta taškami,vížka sanktusová je pobita plachem.Těžký štít kostelní byl při opravě roku 1854 snesen a nahražen novým,lehčím z cihel,a několikery dveře i dlažba byly obnoveny.

Kněžiště či presbyterium jest o stupeň zvýšeno a uzavřeno pěti stejnými stranami osmiúhelníka o stranách 250 cm a je prosto opěráků.Jenom zvenčí kolem zdi jeho a sakristie běží trnož.Zdivo 103 cm silné jest prolomeno dvěma okny,z nichž jižní,sklenuté lomeným obloukem,jest bez kružby a ozdob.Čelné okno východní,opatřené jedním prutem,vykazuje pěknou kružbu sestávající z trojlístků.V čelní stěně vystupují ze zdiva dvě konsoly plasticky pracované do podob lidských hlavišek,na nichž založeno jest paprskovité žebroví klenby.Žebra přiměřeně silná,po stranách vykrojená,sbíhají se v kulatém svorníku,okrášleném trojnásobnými rážicemi na sobě v mírném reliéfu ležícími.

K presbyterii přiléhá od severu malá sakristie 5 m dlouhá a 3.3 m široká,s dveřmi k východu a jediným oknem k severu.Byla nově postavena roku 1580.Oblouk triumfální je sklenut do lomeného stlačeného oblouku,k němuž přiléhá kazatelna.Loď je vyšší presbyteře,má strop plochý a tvoří obdélník ve světlosti 13.3 m dlouhý a 5.05 m široký.Podélné strany jsou prolomeny dvěma přestavěnými čtverhrannými okny.Při opravě zdi byla objevena na jižní straně malá okénka.Uprostřed severní stěny mezi okny býval také vchod,který je nyní zazděn a zvenčí je přistavěna komůrka hrobníková.

Hlavní oltář v jednoduchém baroku má obraz postavy sv. Jakuba 1.87 m vysoký a 1.05 široký, malovaný od Karla Javůrka r. 1897. Postranní oltář sv. Mikuláše byl koncem 19. stol. odstraněn. Jest uložen v slánském městském museu. Obraz sv. Mikuláše v rozměrech 1.25 m krát 0.57 m je v bohatě řezaném rámu utvořeném z mohutných akantových listů dovedně pracovaných, jejich špičky se neopatrným zacházením ulámaly. Nad obrazem je v oválné tabulce v rámu psáno: Tento oltář postavený jest nákladem Mikuláše - tvrzkýho ze vsi - Trebusic, leta Paně - 1697.

Dřevěná zvonice v bezprostřední blízkosti kostela v jihozápadním rohu hřbitova stojící má šestibokou podezdívku cele vypíněnou. Též střecha bývala druhdy šestihranná, jak z dubové mohutné stolice souditi lze. Vazba trámů je táž, jaká se při všech šestibokých zvonících vyskytuje. Teprve později byla po stranách této z měkkých trámů ohrazena nová kostra čtvercová s kolnými stěnami prkennými, jež přikryta jest střechou konstrukce nové. Ze zádušní knihy z 16. stol. se dovídáme o kostele a zvonici následující: Stará, původně dřevěná zvonice želenická byla r. 1565 nově postavena. Na pomoc díla uvolili se všichni farníci z Želenic, Třebusic a Holous přispěti po jedné kopě jak zasedí. Stavbu projednal za 23 kopy Pravec, krčmář z Třebusic, tesařskou práci dělal tesař Šmaul ze Slaného. Opukový kámen na podezdívku byl lámán v lomu na zádušním poli o výměře 2 str. Vápna bylo spotřebováno as 20 džberů. R. 1565 bylo vydáno na vápno 4 kopy, na duby dvě kopy a Půvcovi bylo dáno na dílo 2 kopy.

Do nové zvonice byly pak zavěšeny staré zvony. R. 1580 jeden pukl. Toho roku žádali osadníci při zádušním počtu - "aby jim ^{zvon} zpraven neb zfrajmarčen byl, poněvadž ten jeden chřapá na té zvonici, což jest se, když zvonili, slyšelo i také, že naražený jest od pánův vyslaných spatřilo. I jest jim připovědino, že v tom opatření budou." R. 1581 dali od opravy hranice zvonové 1 kopy míš., a téhož roku jednali páni Slánští dle připovědi o nový zvon pro Želenice s panem Brixím z Cimperka, zvonařem a měšťanem Nového Města Pražského. Ve středu po sv. Medardu r. 1581 psali mu podle Notuláře:..... Ačkoli by někteří jej z 11 centův míti chtěli, ale nám se nevidí, jednak

že by osadníci téhož záduší pro chudobu vám plátcí býti nemohli, druhé, že by snad rovný býti měl tomu zvonu, který prve mají, a tak by se zvuky nekonkordovaly. Snáší se, aby z 8 centnýřův slit a udělán byl....". Téhož roku byl zvon hotov a v sobotu po sv. Lukáši psali panu Briximu z Cimperka "...Poněvadž již ten zvon do Želenic přihotovený jest, přátelsky žádáme, že jej Jakubovi Dürasovi, rychtáři želenickému vydáte, a co jeho záplatu od čeho a zač býti, rejstřík, nic v něm nepřecenujíc než jak můžete dáti, nám odešlete. Bude vám v brzkém čase zaplaceno..." A ještě jednou psali páni zvonáři v záležitosti toho zvonu v sobotu v den sv. Martina: "...Osadníci želenští oznámili, že by jednomu pánu okolnímu cent zvonoviny o kopu laciněji byl počítán než jim, a žádají, aby nějakou kopu z účtované summy strhl..." V roce 1582 zaplatili želeničtí za nový zvon panu Briximu z Cimperka 192 kopy 38 gr 1 den., od zavěšení a za drobné práce dali 9 kop 15 gr. A toto dílo slavného pražského zvonáře Brixie z Cimperka visí dosud v želenické zvonici.

Zvon má průměr 92 cm, výšku 72 cm, okolo koruny je řada dětských postav vždy po devíti se opakujících, se jmény starověkých mus. Pod nimi jest 6 cm široký rostlinný renesanční ornament. Jižní strana pláště zvonového nese v orámování tento nápis:

Dokazujett zagiste Buch lasky swe
k nam, nebo kdyz sme my jesstie hrzy-
ssni byli, tehdaz Krystus umrzel za nas
Mnohem wice nyní giz Sprawedlywi uczy
niel gsauce Krwi geho wyswobozeni bude
od hniewu skrze nieho Poniewadz kdyz
sme byly neprzatele smierzeni sme skrze
smrt syna geho mnohem wice giz smierzeni
gsauce zagiste wyswobozeni budeme skrze
ziwot geho. Sv. Pawel k Rzym. w 5. kap.

Na severní straně pláště ve věnci 22 cm vysokém psáno jest švabachem:

Brixí-zvonarz z Cym-perku v Novém mie-stie Prazskem tento-zvon porzidil
Leta -Panie 1581.

Pod nápisem jsou dva nerozeznatelné reliefky v rozměrech 12 cm a 4 cm.
Na západní straně je reliefová postava sv. Jakuba 18 cm vysoká, na východ-
ní v téže velikosti neznámého světce. Na dolejší obrubě jest rostlinný
ornament a pod ním tři reliefy 12 cm a ve výšce 4.5 cm "Vzkříšení z mrt-
vých."

Prof. Ferd. Velc uvádí, že zvon stál
133 kopy m. a váží 9 centů 30 liber. Cena ani váha neshoduje se s údajem
v zádušní knize. Účet zvonářův jest zachován.

Podle dalšího zápisu v zádušní knize dos~~pu~~žil také druhý zvon želenický
a r. 1613 je zpráva o jeho přelévání. Vážil 13 centů 32 libry. Při tavení
staré zvonoviny počítalo se se ztrátou jedné desetiny váhy. Libra staré
zvonoviny počítala se za 4 1/2 gr, nová stála 15 gr. Přelévání zvonu bylo
svěřeno slánskému zvonáři Jindřichovi Senomatskému ze Šternštatu. Nový
zvon vážil po ulití 19 centů 5 kamenů. Želenické záduší doplácelo 7 cen-
tů 5 kamenů 7 liber zvonoviny. Senomatský měl dostati 347 kop 48 gr 3 1/2 den
Něco dali z pokladnice zádušní, mezi osadníky bylo sebráno 80 kop gr a
část hradili půjčkou 50 kop od humenského sedláka Václava Štastného. Roku
1614 dopláceli ještě 90 kop 59 gr 6 1/2 den. a to další půjčkou a převzetím
jeho dluhu.

Také tento zvon visí dosud v želenické zvonici a svolává osadníky k boho-
službám a doprovází svým zvukem mrtvé do hrobu. Zvon má průměr 124 cm a
výšku 95 cm. Kolem koruny jest rostlinný ornament 7 cm a 11 cm široký. Na
jižní straně ~~ZWON TENTO SLYT GEST S POWOLENIM PANA~~ je nápis:

ZWON TENTO SLYT GEST S POWOLENIM PANA
PURKMISTRA A PANUW MIESTA SLANEHO
JAKOZTO KOLATORUW ZADUSSI A OSADY
SO YAKUBA WE WSI ZIELENICICH OD GIN
DRZYCHA SENOMATSKYHO Z SSTERNSTATU A
W MIESTIE SLANEM / ZA KOSTELNIKUW A
STARSSICH GIRZIKA CHOCHOLA RYCHTARZE ZIE

9

LENSKYHO?GIRZIKA KRCZMARZE?ONDRZEGE
NEKOLACZNEHO/Z TRZEBUSIC HAWIA HUBACZ
KA RYCHTARZE?SSIMONA CZERWENKY?RZEHORZE
KRCZMARZE MIKULASSE KOSSATY Z NAKLADU
A POMOCY WSSECH OSADNICH K TEMUZ ZADUSSI
NALEZE?ICICH LETA PANIE L?6?L3?

Nápis uzavřen jest v rámci a zevně na třech stranách ozdoben jest hlavíčkami amoretů. Pod tím nalézá se kulatý relief "Křest Páně" 15 cm v průměru mající. Poměrně malá postava Krista uprostřed zakryta jest v dolní polovičce těla vlnami. Sv. Jan Křtitek/na pravo/vyobrazen v?kroji tehdejší. Na levo zjevuje se v oblacích anděl. Na severní straně pláště umístěn jest znak města Slaného 21 cm vysoký a věncem obtočený. Pod ním je nápis:

Hic leo signum animi
fortis cassisq comata
virtutis rarae sunt
monimenta slanae.

Na dolejší obrubě zvonové zobrazeny jsou v šířce 2.5 cm a v délce 11 cm různé výjevy, představující žně, orbu, sekání dříví, honbu.

Oba tyto zvony přečkaly bez poruchy dobu obou válek světových a byly jako vzácné památky umění zvonářského ušetřeny při prováděných rekvisicích. Menší zvon od Brixí z Cimperka byl přemístěn do prázdné zvonice pcherské ale hned po skončení války odvezli si jej želeničtí občané zase domů a zavěsili jej na jeho původní místo.

Kostel želenický byl v 14. stol. farním. R. 1352 platil zdejší farář 18 gr papežského desátku-pcherský 30 gr, zvoleněveský 24 gr a knovízský 6 grošů. Po smrti faráře Ctibora stal se r. 1374 jeho nástupcem Jakub, kněz ze Strakonice. Když r. 1379 visitoval kostely a fary v našem kraji arcijahem Pavel z Janovic, byl tu farářem kněz Mikuláš, ale nežil v Želenicích. Zastupoval jej Pešek, nájemce farních důchodů, který po resignaci faráře Mikuláše se stal jeho nástupcem. Za válek husitských fara zanikla a nebyla obnovena.

V 16.stol.měl farní poustku najatou Chochol a platil z ní dva groše ročního platu.K faře a kostelu patřilo dosti pozemků.Ze zápisů v záduš- ní knize se dovídáme,že pole měli v nájmu hospodáři z Želenic a Třebu- sic.Platili původně ze strychu 3 groše ročního nájmu a sami dobrovolně přidali r.1560 po grůši,takže se od té doby platilo po 4 gr ze strychu. Jednotliví hospodáři měli nestejně díly,jak poznáváme z přiznání"kolik těžkého/t.j.zimního/obilí na zimu se vseje na pole zádušní":

Tůma ,starý rychtář		8 str bez věrtele
Jíra Voráček		8 str
Hošek		8 str
Zikmund Důras		4 str
Jíra Černý	/Jansa/	5 str
Kubovic	/Spálený/	2 str
Chochol		13 str
Charvát		11 str
Matouš /Valentín/	/Machota/	20 str bez věrtele
Kyrášek		3 str
Komonička		2 str,které dříve

držela Koubová z Třebusic a již braním kamene vyplundrované.

Měli tudíž všichni sousedé želeničtí něco polí zádušních kromě krčmáře.

Hošek platil ještě z cesty 2 groše a Chochol z farní poustky též 2 gr.

Z Třebusic užívali zádušních polí:

Křížek	/Brož/	6 str bez věrtele
Červenka		6 str bez věrtele
Vaněk Šebek		6 str bez 2 věrt.
Tvrzský	/Vaněk/	6 str.

Želeničtí měli v nájmu 83 ½ str,třebusičtí 23 strychy,bylo tudíž záduš- ních polí v nájmu po 4 gr 106 ½ str,k tomu 2 gr z cesty a 2 gr z poustky takže tento stálý příjem záduší činil 7 kop 10 gr.Zůstával nezměněn od r.1560 do r.1619 pokud zápisy sahají.Za to se podstatně změnil druhý stá- lý příjem zádušní,který plynul ze zádušních krav.Byly také zvané gruntní

a později železná. K tomuto pramenu příjmu jest třeba vysvětlení. Věřící odkazovali ke kostelu někdy peníze, jindy krávu neb jiný kus dobytka, aby bylo pamatováno v kostele modlitbou na jejich hříšnou duši. Majetek zádušní spravovali volení neb patronem ustanovení starší kostelníci či správcové záduší. Odkázanou krávu předávali hospodáři, který si ji vyžádal, aby z ní platil roční nájem. Původně se z krávy odváděla jedna libra vosku. Pak byla tato naturální dávka změněna na peníze a platilo se 14 a později 15 gr ročně/ neb 17½ kr/. V polovině 16. století patřilo k želenickému záduší 25 zádušních krav. V roce 1619 činil jich počet 67. Odváděný plat byl pojištěn v gruntovních knihách. Platu ~~mohl~~ se hospodář mohl zbaviti jen vrácením živé krávy, jinak musel plat odváděti stále, i když kráva zašla. Proto se ujal název železná kráva v přeneseném smyslu pro dlouhodobé závazky a břemena. Nepřáhl^u ovšem všechny krávy k záduší odkazem, mnoho jich zakoupili/ sami starší kostelníci, když jim peníze v pokladnici prebyvaly. Jindy kupovali i gruntovní peníze na třetí peníz, jak bude dále doloženo. Tak se u želenického záduší zvýšil příjem z původních 7 kop platu z krav na 15 kop 38 gr. Jinak mělo záduší jen příjem z nečetných okazů, málo z prodeje svícek /lucrum/ a z petice či zebroty o pouti a svátcích. Po zániku fary nezanikly bohoslužby ve zdejším kostele. Již v 16. stol. přisluhovali sem podle potřeby faráři po obojí ze Žvoleněvsi, ze Pcher a ze Slaného. Jména některých známe ze zádušní knihy.

- 1563 Jan, farář zvoleněveský
- 1564 Viktorin, farář pcherský
- 1565-67 Jiřík, farář zvoleněveský
- 1568-71 Zacharyáš, farář pcherský
- 1572-81 Jan, farář zvoleněveský
- 1582-97 Jakub Humpolecký, farář pcherský. Byl ženat a měl 9 dětí.
- 1597-1601 Jan Turek, farář pcherský.

Od roku 1601 přisluhovali do ŽELENIC~~Ě~~ děkanové ze Slaného. Jezdívalo se pro ně koňmo, neboť r. 1611 jest v ročním účtu zádušním položka od správký

sedla "když se pro děkana jezdí". Za občasné přísluhování do Želenic bylo dáváno farářům ročně 6 kop, později byla přidána kopa místo oběda. Zádušní truhlice bývala uložena u želenického rychtáře a klíče měli tři ze starších kostelníků. Později byla vzata do Slaného, aby byla uložena bezpečněji.

V poslední době války 30tileté r.1642 uložili zbylí starší kostelníci želeničtí dva kalichy s patenami u slánských starších kostelníků, také z obavy před uloupením, a dostali na ně potvrzení. Po skončení války jednali o jejich vrácení v Slaném a nemohli se dohodnouti. Požádali proto o přímluvu regenta smečenského panství pana Jakuba Veltrubského z Veltrub, jak dosvědčuje výpis z jeho psaní ze dne 3.dubna r.1650 slánskému hejtmanu Augustinovi Kosinovi:

Porozuměl jsem, že páni kostelníci záduší sv.Gotharda v městě Slaném mají dva kalichy od záduší želenického, tak jakž cedulka od pánů toho dosvědčuje, kterouž tito vyslaní mají. Že pak tíž kostelníci žádají od nich míti nějakého rekompensu 15 zl r., a to chudé záduší pohořelé nemá odkud takové peníze dáti. Proto přátelsky žádám, že to při nich nařídí, aby jim takové kalichy bez takových úplatkův proti navrácení cedulky vydané byly, neb oni nemají odkud platiti, a záduší nemá šacováno býti. Mám naději, že páni pro tu věc nedopustí J.V.H.M.zaneprázdnovati. Nic méně títo kostelníci želeničtí takto se ohlašují: Majíce Daniel Jeptiška, soused slánský, platiti po 10 kopách ročně 60 kop k záduší želenickému, že ten jeden věrunk rekompensu postoupiti chtějí, na čemž oni dobře přestati mohou. Že páni to nařídí, aby se jak jim vydání těch kalichův stalo, též ten Jeptiška o takových 10 kop se umluví a kostelníky slánské spokojí, zase se každého času pánům odměniti vším dobrým zakazují.

Jakub Veltrubský.

Jak bylo již podotknuto, kupovali starší kostelníci, když jim peníze přebývaly, někdy také gruntovní peníze na třetí peníz. Jednou koupili od kováře Poláka z Kvílic v Třebusicích 30 kop gr za 9^{kop} gr. Stejně koupili v Slaném větší částku peněz gruntovních na domě Jeptiškovském v Slaném, a po válce třicetileté zbývalo z nich doplatiti ještě 60 kop, o nichž je

v dopise zmínka. Jindy peníze půjčovali. Netovický sedlák vypůjčil si ze zádušní pokladnice as r. 1609, když se ženil jeho syn Petr Capo Netovický, správce školy v Kutné Hoře, "na novoosedlí" 40 kop m. a do roku 1614 je oplatil. Petr byl synem Václava Šmejkal, ale příjmení Šmejkal zaměnil za Capo. Jindy se zase peníze vypůjčili, jak je uvedeno při přelévání velkého zvonu.

Na přímluvu pana regenta vydali slánští starší kostelníci kalichy vyslaným, jak o tom svědčí zachované potvrzení:

Leta Páně 1650 - 8. dne měsíce Aprilis, my lidé níž podepsaní, poddaní Jeho Excell. pana pana Jiřího Adama svaté římské říše hraběte z Martinic, známo činíme skrze tuto cedulku, že jsme před 8 lety 2 kalichy s patenami k uschování s vědomím dobré paměti pana Zacharyáše Wejdy a pana Augustina Kosiny, pana úředníka slánského, kostelníkům města Slaného dali, a oni takové až do tohoto času s velikým nebezpečenstvím dobře jsou je zachováli a dnešního dne do rukou našich vlastních, Tomáš Hrouda a Pavel Svoboda, oba kostelníci města Slaného, je vydali, a my s povolením pana Jakuba Veltrubského z Veltrub na ten čas pana regenta panství Jeho Excell. k zádušní slánskému na gruntě Jeptiškovském v téměř městě Slaném náležejících k záduší želenickému postupujeme a odevzdáváme 10 kop míš. za výplatu týchž kalichův od leutenanta nejvyššího Companií / lidu nepřátelského. Stalo se leta a dne svrchu psaného.

Nemajíce my lidé sprostní sekrytův svých než toliko rukami svými vlastními oba se podpisujeme.

Tomáš Düras želenický
Pavel Strnad, rychtář
pcherský a humenský.

Tak přinesli oba vyslaní želenické kalichy opět domů. Ale Želenice byly dosud pusté. Düras tam toho roku jako první připravoval osazení syna Jana. Sám zůstal v Netovicích, kde v lednu r. 1653 ve věku 63 let zemřel. Podle všeho předali kalichy na faru pcherskou, kde tehdy působil farář Václav Daniel Šmejkal, rodák netovický, neboť Pchery byly mezi prvními osazenými farami v kraji Slánském. Byly sem přiděleny filiální kostely v Želenicích a Tuchlovicích.

Od té doby zůstala již fara pcherská trvale osazena. Místo Tuchlovice byl k ní přidělen jako filiální kostel sv. Petra a Pavla na Budči. Je proto možno uvést i další řadu pcherských farářů, kteří do Želenic přisluhovali - křtili děti želenické, oddávali a pohřbívali zdejší občany. Farář Václav Šmejkal setrval ve Pcherách do r. 1656 a odešel do Zbečna. Po něm následoval do r. 1664 František Šebestyán Prášek, který se stal děkanem ve Velvarech. Vystrídal jej Jan Václav Olomoucký, který odešel do Prahy. Nástupcem jeho byl Matěj Václav Pěnička a po něm Jindřich Pecháček. Roku 1673 přišel sem z Minic Jan Augustin Rektoris, který se stal děkanem v Slaném. R. 1682 byl tu Ondřej Felix a po něm do r. 1694 Jan Dačický z Heslova, který se stal arciknězem v Kutné Hoře. Faru pak administroval Frant. X. Tasovský. Roku 1695 přišel sem Michal Bernard Veselý, který zemřel roku 1716.

Od r. 1716 do r. 1761 byl farářem Matěj Alexius Borecký

1761 do r. 1771	Václav Pelletius, který přišel z Kvílic
1771 do r. 1781	Jan Aug. Haverlík, pak děkan smečenský
1781 do r. 1787	Frant. Borg. Tadeáš Klinkáček, děk. sl.
1787 do r. 1805	Ant. Petr Herzog, děkan sl. a pak smeč.
1805 do r. 1809	Jan Ullrich, pak děkan slánský
1809 do r. 1829	Frant. de P. Menassi, který tu zemřel
1830 do r. 1859	Vojtěch Ferd. Lička, "
1860 do r. 1862	Frant. Borg. Baroch "
1862 do r. 1875	Antonín Kremer "
1875 do r. 1882	Václav Rejříř <i>< též do chorom. ></i> "
1883 do r. 1907	František Hraběta "
1908 do r. 1930	Vincenc Papeš, s tit. osob. děkana "
1931 do r. 1937	Bohuslav Pohlídal.

Faráře při úkonech církevních zastupovali také kaplani. Ale do faráře Boreckého byli faráři bez kaplana, a také občas i později. Místo nich vypomáhali časem kněží řádoví ze Slaného piaristé a františkáni. Řada jich byla by velmi dlouhá. Z nedostatku katolického kněžstva je nyní fara bez kaplana.

Po přidělení Želenic ke Pcherám počali pcherští faráři uplatňovati nárok na bývalá pole želenická, patřící dříve k fare. Po zániku fary byla vedena všechna pole jako zádušní, ač dříve všechna kostelu nepatřila. Faráři domohli se svého práva a užívali pak v Želenicích 87 str polí, zbytek patřil kostelu. Neužívali je sami, ale pronajímali je nadále želenickým sedlákům, ale k své ruce. Roku 1740 byla pronajata na třetí mandel, t. j. uživatel dával faráři místo peněžitého nájmu třetinu úrody, Místo náhrady za obědy, kdy tam farář přísluhoval, dostával 12 slepic-"jeden rok od želenických a druhý rok od Třebusických"./Třebusice byly odtrženy r.1788 a přiděleny k nové farnosti v Kolči./

Původní farnost želenickou tvořily Želenice, Třebusice, Holousy a před husitskými válkami také osada Chuchle neb Kukla či Tukleky, ležící mezi vsí Třebusicemi a Kolčí, která zanikla.

Podací právo k ustanovování farářů měli zprvu čeští králové, pak přešlo na město Slaný, a po bitvě na Bílé hoře připadlo Bořitům z Martinic a na Smečně, pak jejich dědicům hrabatům z Clam-Martinic. Od převratu patřil patronát státním lesům. R.1949 byly všechny náboženské patronáty zrušeny. V poslední době z nedostatku pracovních sil nechtěl některá farní pole vzít nikdo k obdělávání ani za pouhé placení pozemkové daně.

Ve starých dobách nebyla znalost čtení a psaní tak všeobecnou jako dnes, kdy jest docházka školní povinnou pro všechny děti od šesti let. Na vsích do konce 18.stol.umíval čísti a psáti jen málo kdo. Ještěx počátkem 19.st. velmi mnozí zámožní sedláci postupní smlouvy gruntů podpisovali třemi křížky. U žen byla znalost psaní a čtení ještě menší. A když to neuměli zámožní, jak bylo možno požadovati tuto znalost u domkářů a dělníků. Školy bývaly zprvu při biskupství a klášterech, později v městech. Koncem 16.st. nalézáme však již školy i ve vesnicích, v nichž byla fara. Ve Pcherách býval kantor již před 30tiletou válkou. R.1599 usadil se v Slaném na předměstí "Korenský, někdy rektor pcherský", a dal dvě kopy příjemného.

16

Roku 1622 měla v Slaném svědčiti "Káča, která někdy kantora měla a nyní v Touškově chalupě ve vsi Vuvnech zůstává." Ve vsi Řisutech vyučoval mládenečky před r. 1606 Bohuslav Jistebnický, který současně sloužil za písaře purkmistru a pánům v Muncifaji. Tito kantoři a ředitelé zpěvu a hudby kostelní vyučovali zprvu děti venkovské zpěvu kostelnímu, pak i čtení a psaní, pokud toho sami byli znalí. Záznamy o kantonu ve Pcherách jsou od počátku 18. stol. plynulé. Byla tudíž ve Pcherách škola dříve, než bylo zřizování škol farních za císařovny Marie Terezie úředně přikázáno. Při přeplněnosti školy pcherské počátkem 19. stol. byla v Olšanech a v Knovízi zřízena tak zvaná pomocnická stanice učitelská školy pcherské. Vyučoval tu zprvu nějaký Kopřiva. Roku 1810 poslal do Knovíze pcherský učitel Ant. Klos svého zkušeného syna. Ten se tu oženil s Kateřinou, dcerou Hořrovou, a zakoupil si domek, v němž měl třídu. Chodily sem i děti želenické, poněvadž to měly blíže než do Pcher. Do školy chodily většinou jen v zimě, poněvadž v létě musely pásti husy a pomáhati doma. V roce 1839 popisuje se škola v Knovízi jako pomocnická stanice školy pcherské o jedné najaté třídě se 72 žáky zapsanými, z nichž chodilo do školy 46. Učitelem byl zmíněný učitel František Glas, nar. r. 1791 a zkušený r. 1810. Měl roční příjem ze školy 70 zl v. m. a setrval ve školní službě do r. 1850. Jeho nástupcem byl syn Alois Glas, který již od r. 1846 otci svému pomáhal. Učil do 1879, kdy povolena byla v Knovízi samostatná škola. Po něm nastoupil Fr. Vodička, ale po dvou letech vrátil se do Kralup. R. 1881 byla vysvěcena nově postavená škola a učitelem se stal Josef Roubíček, který tu setrval do r. 1907. Nástupcem jeho byl Frant. Hutterer do r. 1924, po něm následoval řídicí učitel Adolf Koubek do r. 1936, načež se stal řídicím učitelem místní rodák Rudolf Šlapák do r. 1948. Po odsazení akčním výborem přešel na školu do Lužné a na jeho místo nastoupil říd. učitel Bohumil Meloun z Kladna. Od r. 1883 byla knovízská škola dvoutrídňá a vystřídala se na ní řada učitelů: Dobner, Konopásek, Cynibulk, Karel Šulc, Liehmann, Čížek. Škola byla krátkou dobu trojtrídňá, načež zase redukována na dvojtrídňá. Jako

učitelka ženských ručních prací působila zde řadu let manž.říd.učitele Karla Roubíčková. Jako učitelé vystřídali se tu dále Štěpánek, Josef Müller, Jan Žlábek, Jos. Šmolc. Ad. Koubek, Rössler, Rud. Šlapák, Vlad. Slunečko, Ant. Zoufalá, Jul. Košař, Marta Štírská, Jiřina Fárová, Anna Horáková, Jan Zeman, Marie Petrovská. Když byl říd.uč. Šlapák jako legionář pensionován za okupace, řídil školu Karel Papoušek. Učili tu dále Antonín Lažanský, Jiřina Skleničková, praktikanti Bejček a Rákos, učitelé K. Koula, Běla Bozděchová, Oktábcová, Čermušáková, Dryáková, v posledních letech Eva Švejdová. Když se stala škola trojtřídní, byl k ní přistavěn přízemní byt pro řídícího učitele.

Pri západní hranici katastru vede již od starodávna důležitá zemská cesta spojující Prahu s Německem. Říkali jí také zemská silnice, ale lišila se od obyčejných polních cest jen tím, že byla udržována stále v sjízdném stavu. V 16. stol. psali páni Slánští panu Ctiboru Tiburci Žďárskému ze Žďáru a na Kladně, že se prameny zbahnila v gruntech knovízských a potřebuje opravy. Teprve koncem 18. stol. byla přebudována do dnešní šíře s pevnou vozovkou. Od topolů na rovinách vedla přímým směrem přes Knovíz ke Slanému. Těžké povozy formanské potřebovaly proto pro silné stoupání oběma směry od Knovíze přípreže. To byl vedlejší zdroj příjmu pro temní sedláky. Tento přímý směr byl při dalším přebudování silnice r. 1843 opuštěn, a prudké stoupání bylo odstraněno serpentýnami. Dnes je silnice pro rychlý provoz automobilový asfaltována.

Do Želenic vedly jen polní cesty. Po zrušení poddanství byly postaveny okresní silničky. Nejdříve silnička od serpentýny na státní silnici a později přípojná silnice k okresní silnici v Třebusicích, která také usnadnila spojení s nádražím Pražskoduchcovské dráhy nazvaným Želenice. Dráha byla vybudována r. 1873. Od r. 1854 bylo v používání nádraží Kladensko-kralupské dráhy v Brandýsku a od r. 1885 nádraží na trati dráhy Zvořeněves-Smečno, jež byla v nájmu Společnosti státních drah, v Knovízi. Ale stanice tato pozbyla významu po vybudování spojovací trati od Podlešína - stanice Pražskoduchcovské dráhy - ke Zvořeněvsi, v roce 1922.

Jak bylo podotknuto, nevedla stará zemská silnice přímo Želenicemi, ale ves byla od silnice dobře patrna. To přispělo patrně za války třicetileté hodně k její zkáze. Tato blízkost svedla jistě mnohé oddíly vojenské k největší vsi Želenic za spizováním a loupením. Od vojsk domácích i nepřátelských byla několikrát vyrabována, zpusťována a vypálena., takže byla vším obyvatelstvem opuštěna. Největšího sedláka Tomáše Dürasa podle vypsání ředitele Frant. Švába obrali r. 1632 Sasové a císařští o více než 846 kop. Sasové mu vzali 5 koní a císařští 11 koní, čímž mu vznikla škoda 320 kop. Dále mu vojska pobrala 18 krav a 158 ovcí v ceně 330 kop, 18 str pšenice a 60 str ovsa za 96 kop, šatů chodících a ložních, též vinutí za více než 100 kop. Škody způsobené r. 1632 císařským vojskem byly na panství smečeno-

19

ském třikrát tak velké jako za vpádu saského r.1631/2. Hned v roce následujícím 1633 utrpěl další škody. Vojáci roztloukli kamna a okna i mnoho nábytku a hospodářského náradí posekali a popálili. I dva měděnce z kamen mu vzali, čímž měl škody 147 zl. Rok 1634 přinesl další ztráty. Sasové mu vzali 2 klisny a tažného vola, vše za 55 zl, Císařští odvezli mu 160 str pšenice, ~~212~~ 212 str žita, 152 str ječmene a 240 str ovsa a odvedli 12 krav, 30 kusů vepřového dobytka a 33 ovec. To byly znovu stovky škod. Neutrpěl ovšem škodu sám jediný, podobně byli postiženi s ním i druzí hospodáři želeničtí. Protože toho tolik jako on neměli, byly jejich škody menší, ale stejně citelné. Když mu shořela i střecha nad hlavou, přesadila jej vrchnost r.1640 do Netovic na grunt po Matěji Dvořákovi, který zběhl. Grunt netovický byl o něco lepší - byl jen "polozbořený". Roku 1606 stal 1500 kop a Düras jej ujal za 400 kop. Ani zde nebyl v pozdějších letech ušetřen škod, ale byly menší než v Želenicích, kde vojska v tu dobu nemohla již způsobiti škody žádné. Nebylo tu co bráti ani páliť.

I když byl Tomáš Düras v smečenském poddanství, udržoval dobré styky s bývalou vrchností želenickou, pány Slánskými. Když koncem r.1639 při vpádu švédského vojska po vydrancování města odvezli Švédové purkmistra Jana Michala Brodského a Daniele Vepřka do Litoměřic jako ručitele na doplacení daně 1000 tolarů, kterou nebylo možno ve vyloupeném městě sehnati, byla koncem prosince r.1639 provedena sbírkou půjčka k vybavení zajatých měšťanů. Tu půjčil ochotně i Tomáš Düras z Želenic. Dovídáme se o tom ze zachovaného dopisu, který pro zajímavost uvádím.

Slovutné a vzácné poctivosti V.M. pane purkmistře, páni radní, hojně Boží požehnání ve všech pracech V.M. vinšujeme.

Vašim Milostem v dobré paměti pozůstává, kterak skrze lid vojenský Panýrovský město toto Slaný k ne malým, ale velikým škodám jak na všelijakých věcech tak i na dobytčích jest přišlo, na čemž ještě dosti nebylo, nýbrž že by týmž soldatům kontribucí nějaká zadržána býti měla, kteroužto nemožouce podle své vůle na obci této potřebné pojednou dostati, pryč jsou odjeti museli a s sebou pana Jana Michala Brodského, toho času pana purk-

20
mistra, též pana Daniele Vepřka jsou vzali, kterýmžto osobám chtějíce V.M. z toho zlého pomoci, všelijak o to starati jste se ráčili, kdežto i na nás od V.M. složeno bylo, abychom V.M. v té věci jakkoliv možnost naše stačiti může, nápomocni byli, v kteréžto příčině takové žádosti jsme neoslyšeli, nýbrž zl jsme zapůjčili. Poněvadž pak nyní potřeba nás k tomu přinucuje, abychom to V.M. ku paměti uvedli, aby nám zase takové peníze oplaceny byly, v čemž velice prosíme, že nám za zlé míti neráčíte.

S tím v ochranu Pána Boha V.M. poroučíme.

Vašim Milostem k službám každého času volní

Tomáš Düras a

Na rubrum:

Šimon Ovčárský.

Slovutné a vzácné poctivosti panu purkmistru a pánům
města Slaného, pánům ochráncům našim milým
pokorná žádost

Tomáše Dürasa a

/Úřední záznam slénský:

Šimona Ovčárského.

18. Juni Ao 1640

Odloženo k povážení tohoto spisu do většího počtu radních,
též pánův starších obecních přítomnosti./

Podle této úřední poznámky byla žádost podána v červnu r. 1640, kdy se Tomášovi Dürasovi po přestěhování do Netovic vedle asi nejhůře, a proto as
nutně peněz potřeboval.

Jako převzal Tomáš Düras grunt v Netovicích, snažili se jistě i druzí zbylí hospodáři najíti obživu jinde. Syn Jakuba Charváta přiženil se do Humen na grunt Touškovský, o Machotovi víme, že usadil se v Tuchlovicích. Žádný z těch bývalých hospodářů se do Želenic nevrátil. Jedině o Jakobovi Jansovi víme, že vrátil se r. 1656 na svůj grunt. Jiné rodiny v těch zlých desetiletích snad vymřely a zanikly, protože se potomci z nich k ujetí gruntu ani o gruntovní peníze nehlásili, kromě dvou neb tří. Proto nalézáme koncem 17. stol. na želenických gruntech téměř všude nové, cizí rodiny.

Při studiu knih a listin z archivu královského města Slaného vypsál jsem si četné záznamy do svých poznámek a tuto je uvádím. Osvětlují nám dobře poměry v obci před válkou třicetiletou. V Želenicích bylo původně 14 gruntů. Po válkách husitských byly dva připojeny k jiným gruntům, takže tu v 16. století nalézáme jen 12 gruntů. A tolik jich bylo obnoveno po třicetileté válce také. Najdeme zde výpisy, z nichž je patrné, že městské vrchnost stihala karban/pitky i špatné hospodaření, že rovnala časté spory sousedů, dovídáme se z nich o dluzích, o ženění, vdávání, platech poddaných sedláků a jiné drobnosti.

V sešitku vloženém do zádušní knihy zelenické jsou uvedeni k roku 1558 tito sirotci v Želenicích:

Sirotci nebožtíka Dürasa, jest jich patero: Václav, Jan, Matěj, Jíra a Marta. Václav a Jan ti odešli svévolně, jiní jsou při Zikmundovi v Želenicích. Mají peněz svých u panův v trunlici 231 kop, též mají páni jich peněz, které Düras položil u pana Tomáše Ješínského 30 kop. Ty jemu půjčeny byly ke žním.

Sirotci nebožtíka krčmáře, jest jich patero: Václav, Kříž, Anna, Regina a Markyta. Ty jsou v Praze; má je postaviti v Slaném Kříž, bratr, po sv. Jiří. Spravedlivost jich na krčmě v Želenicích.

Říha, Kropáččin syn, je osedlý pod Okoří, ten není vyhoštěný, má spravedlivosti své na statku Prášově 8 kop.

Sirotci nebožtíka Prokopa, jest jich šestero: Anna, Jíra, Jan, Václav, Mikuláš, Dorna. Ti jsou při materi a otčímovi i spravedlivost jich, která jest v manuále zapsaná,

Sirotek nebožtíka Chochola jest jeden-Jan. Ten je s materi ve statku a o statek nejsou dílni. Jíra, bratr jeho jest oddělený. Zápis o podíl jeho jest v manuále zapsný.

Následuje řada výpisů většinou z městské knihy zvané "Acta curiae" a jen ojedinele výpisy jiné.

R. 1561 v ⁿpoděli po sv. Lucii / 15. 12. / Jošt z rukojemství za Spaleného a krčmáře z Želenic propuštěn, protože se s rychtářem želenským smluvili.

22
Než on Spálenýkrčmy zanechati a živnosti své hleděti si má.

R.1562 v pondělí před sv.Fabiánem a Šebestyánem/19.1/.Želeničtí, budouli se moci sami o cestu okolo humen porovnatí, to při tom buď, jiným časem a- by znáti dali, že tam vysláni budou.

V knize zádušní jest zapsáno také porovnání neshod~~mezi~~ sousedy želenický- mi a třebusickými, jež má toto znění:

R.1562 v pondělí po neděli Misericordias jinak po Svatosti jak jsou ně- které rozepře mezi lidmi ze vsi Želenic, poddanými pana purkmistra pánův Slánských s jedné, a lidmi třebusickými, poddanými pánův prelátův kapitoly kostela Pražského s strany druhé vznikly, i tak jsou skrze nás, kněze Petra z Lindy, děkana kostela Pražského, kněze Urbanaz Staré Boleslavě, Štefana Voškobrňského z Voškobrh, úředníka téže kapitoly kostela Pražského, pana Jana Vepřka, pana Duchka Skály, měšťanův města Slaného jakožto vyslaných, takto srovnány a spokojeny jsou: Předkem oni třebusičtí všecky povinnosti a pořádky rovné ke kostelu želenickému spolu s lidmi želenickými i jiný- mi lidmi k témuž záduší příslušícími činiti beze všech odporností mají. Druhé, co se dotýče té kus dědiny pod dva strychy, kterých drží Matěj Kou- ba a v ní se kámen láme, z kteréž platí k záduší želenickému 4 groše alb. do roka, i jest-li by kdy takového kamene oni sousedé želeničtí buď k zá- duší aneb k svým stavením nebo holousťi potřebovali, tehdy bude Matěj Kouba povinen i s budoucími svými též skály lámati dopustiti, kteréhož by koliv roku a kdokoli, buď jeden, dva, tři neb všickni, však toliko lidé k té- muž záduší náležející lámati chtěli, tehdy více do roka jemu Matějovi a- neb budoucím jeho platiti nemají než 4 gr alb., však jeden každý lámaje ten kámen, na obilí setém jemu Matějovi škody žádné činiti nemají.

Kněz Petr z Lindy, děkan kostela Pražského.

Kněz Urban, děkan kostela z Staré Boleslavě.

Štefan Voškobrňský z Voškobrh, úředník kapitolního kostela Pražského.

Vyslání od pana purkmistra a pánův Slánských i na místě vsí obce:

Jan Vepřek

Duchek Skála

Roku 1598 jest znova zmínka o rovnání sporů mezi sousedy obou vsí.

V pondělí po Božím Těle/1.6./

Spálený z Želenic komín ve dvou nedělích postaviti má.

Ve středu po Nanebevzetí Panny Marie/19.8.1562/

Krčmáři z Želenic nařizeno, aby se ve čtyřech nedělích s Kašparem náde-
níkem o krávu nájemní smluvil.

Ve středu po Povýšení sv.kříže/16.9./Krčmář z Želenic Kašparovi za krávu
dátí má 4 kopy a nájmu 15 grošů, polovici o sv.Václavu a druhou po dvou
nedělích po sv.Martině.

V pátek po sv.Kateřině/27.11./Kateřina Košťatka z Hobšovic vstoupivši
do rady oznámila, že spravedlnost svou všecku, kteroužkoli kde má, Markovi
synu svému mosně dává, a Sylvestr, syn její druhý, kterýž jest v Ješíně, že
jest z statku jejího odbyt 70 kopami m. a Havel, též syn její v Želeni-
cích, že též má smlouvu s Markem, bratrem, na kterou se platí.

Roku 1563 v předvečer Proměnění Krista Pána/5.6./

Jan Chochol z Želenic a jedn syn Matoušův, kterýžkoli, též z Želenic, aby
se oženili do sv.Jakuba nejprv příštího pod propadením pánům a obci ovsa,
jeden každý z nich, jestliže by se neoženili, 30 strychů, též jestli by Jan
Chochol v hrách a po krčmách toulání a ožírání postižen byl.

V předvečer sv.Petra a Pavla/28.6./ Chochol, Spálený a krčmář z Žele-
nic v pondělí příští před sv.Vavřincem stavěti se mají.

Ve středu po Všech svatých/3.11./roku 1563 Z Matoušových synů aby se
jeden oženil v masopustě nejprv příštím ještě přidáno příročí pod přede-
šlou pokutou 30 str ovsa.

Roku 1565 ve středu po sv.Dorotě/7.2./ Jiřík Dáras, krčmář z Želenic
o Janovi Chocholovi oznámil, že jest mluvil, že má peněz dosti a "ještě se
ti páni o mne starají a vzdycky se mnou válejí; ještě na mně nic hroma
nevyválejí. Budem na sebe s tím hromem hrubým/ jako panem primatorem/ tuze
hleděti," že měl jako nazejtří v radě býti, a krčmářovi že šibalův, lotrů
a zrádců nadal. Jíra Hoškův o témž Chocholovi oznámil, že mluvil, chlubit
se penězi- "Kéž mi moji páni dají který krejcar na pivo- nedají nic. Oni

mějí, že mne převálejí, ale nepřeválejí, však já je převálím." Potom krčmářce, když ho z prvního dluhu upomínala, nadl kurev. Urban Spálený, podruh z Želenic o témž Chocholevi seznal, že krčmářce kurev nadal. Když krčmář přišel a trestal ho z toho - "víš cos proti pánům svým učinil". Více z něj nechtělo. Rychtář řekl, že krčmář křikal naň a on Chochol mu řekl: "Krčmáři, prvýs koden oběšení, víces pokradl nežli já. Nebudeš dlouho na té krčmě". Kyrášek že šel s Horkým domů, nesl šaty a pravil, že půjde před pana purkmistra a pány své.

/Jan Chochol byl nepokojná krev, milovník karet a piva. R. 1563 se v Knovízi o posvícení seprali na silnici a Chochol kordem probodl Vondru Spáleného z Podlešína, ale ten se pozdravil, a nějakého Matějku z Holous, který umřel. Měl z toho soud s vrchnostmi obou. Jan lazebník oznámil, že má smlouvu s Chocholem za zhojení Spáleného, že mu něco dal a ještě 1½ kopy dáti má./

Ve středu po Proměnění Krista Pána /6.6./ Krčmář želenický a Spálený odtudž, kdež na rukojmích byli, protože se k rychtáři svému a konšelům ne-náležitě chovali, skrze což ve vězení byli, na ten způsob propuštění, aby se s nimi smluvili. Protože tak učinili, propuštění, však na potomní čas aby se dobře chovali.

As téhož roku 1565 koupil statek Komoničkovský v Želenicích od pánův a od Tuháňských Petr Veselý. Podle složeného výhostu vydaného v den Božího Těla r. 1565 byl synem Bartoloměje Veselého a Majdaleny z Hoyerschwerdy z Lužice. Podle gruntu říkali mu v Želenicích Petr Komonička.

Roku 1566 v pondělí po sv. Juliáně /14.1./ Spálený 5 kop, ke kterým se zná, Dárasce dáti má. Na odporu Dáraska jest, z čeho ji obvinil, poněvadž se v tom pochlubil, že může prokázati, nalezeno jim prokázání ve dvou nedělích.

V pátek v předvečer sv. Ondřeje /29.11./ Rychtář z Želenic a Vít Syslův odtudž z rukojemství za mladého Zemana z Uven propuštění, a on má pilný v hospodářství býti.

Ve středu den sv. Barbory /4.12./ Krčmář želenický na Voráčka odtudž žalobu učinil, že manželce jeho kurev nadal a hromoval, že by mu připsati měla na radu bílý peníz. Proti tomu Voráček dal, že "v hrdlo lžeš" dávala a arcizrádcův nadala. Tomu krčmář na místě ženy své, aby mu zrádcův

nadala prve, odepřel. Nalezeno jim, aby ve dvou nedělích provedly obě strany a pokoj k sobě zachovati mají.

Jiné svědectví ke sporu: Petr, ¹⁵⁶⁶ kovářův zeť z Podlešína, na ten čas podruh v Želenicích u krčmáře: Když pastuchovi sbírali sousedé/t. zv. sýpka/, kázala krčmářka dáti sobě osm bílých/to jest 16 gr míš./za dvě husy, za mladou a starou. On jí lál/totiž Jíra Voráček/, "ze nás chceš odříti, taková vysnědená..." V pátek přišel ožralý z Podlešína. "Nalí piva a rekni Račte! a nedášli Račte! zapálím koudel, kurvo zvyjebená.." a nadl jí tist. Matěj nádvorník u rychtáře Charváta v Želenicích: "Bylo při sv. Martině, byli sousedé spolu jako vespolek, jedli hus mladou a starou. Když platili, Voráčkovi se nezdálo, že si krčmářka kázala dáti osm bílých. Neplatil je svými penězi než sousedskými. Sousedé neříkali tomu nic než on. Krčmářka řekla: "Mám je sama za 15 grošů, pak sůl, dříví ... a pak zdarma abych je připravovala."

Roku 1567 v oktáv sv. Jana Evangel./3.1./

Anna, Dürasčina dcera z Želenic Michalovi Mečíři, protože v tom vále její jest, za manželku dána.

V pondělí po Obrácení sv. Pavla na víru/31.1./

Mariana, dcera Dürasčina z Želenic Václavovi Čapkovi, poněvadž v tom vále její jest, za manželku dána.

/Obě braly si vdovce a jsou zachovány jejich svatební smlouvy. Dorota Düraska byla r. 1567 dlužna 7 kop 29 gr úroku, 5 kop 12 gr berně, 15 kop věrunku, 27 kop sestře Marianě v Praze, 8 kop 40 gr drobných dluhů-celkem 63 kopy 21 gr. Není to nic divného, když uvážíme, že sháněla výpravu proobě dcery. A pak byla již rozhodnuta, že statek prodá, jak svědčí další zápis./

V pátek po neděli Reminiciscere/28.2./

Dürasce propůjčeno, aby statek prodati mohla a povoleno, však dobrému kupci, který by se pánům líbil, a při úřadu aby se tržilo.

V pondělí po sv. Vítu/20.6./

Urban Horký, podruh z Želenic,

má se pokojně chovati a tu dělati, neb kdyby tu díla neměl, k městu a ne na jiné grunty/rozuměj panství/ dělat choditi. A tak se chovati připověděl, na kterýžto způsob jemu tu podružstva dopráno do dalšího vyhledání,

co jest se mezi ním sběhlo.

Ve středu po sv. Janu Křtiteli/29.6./ Krčmář z Želenic, tedy i krčmářka, pokoj zachovati má i se zetěm, a při rychtáři a konšelech, též i Komoničkovi toho hledati, aby jim to odpustili. Stání v pátek po sv. Jakubu, a konšela jednoho aby osobně vypravil, který by o smlouvě oznámil.

V pátek po sv. Lidmile /23.9./ Jakub z Kmetiněvsi, který koupil statek Dárasovský v Želenicích i s manželkou svou slíbili panu purkmistru a pánům člověčenství.

V pondělí před sv. Martinem/7.11./ Dárasce soukup její v nový strych/žita místo dochu a řípy, které sobě vymínila, dáti má. A ona prázdná jeho statku má býti, vezmouc sobě svou truhlu z komory a klíč mu dáti od též komory má.

V pondělí po sv. Ondřeji/5.12./ Jan z Ředhoště, švagr Petra Komoničky z Želenic strany volkův jak žalobu učinil, že jsou ty volky jeho byli, ve dvou nedělích provésti má, a Petr, že matky jeho též.

Ve středu po neděli= Invocavit /19.2.1567/ Voráčka z Želenic vyručily z vězení osoby tyto: Jiljí kolář a Jan Zeman na ten způsob, aby se k jednomu každému a zvláště ke krčmáři a krčmářce tu v Želenicích pokojně skutkem i řečí choval pod propadením 5 kop gr č. nerozdílně, a aby jej postavili v radě v pondělí po neděli Smrtebné.

V pondělí po neděli Provodní/7.4./ Voráčka z Želenic vyručili z vězení Jan Zeman, rezník a bratr téhož Voráčka z Třebusic, aby ho postavili v radě od actum tohoto zápisu ve čtyřech nedělích.

V pátek po oktávu Božího Těla/6.6./ Krčmářku z Želenic vyručili z vězení Václav Čapek a Jíra krčmář, manžel.

V pondělí po sv. Medardu /9.6./ Podruha z Želenic, krčmářovéhoho zetě vyručil z vězení Václav Čapek, kolář, aby se pokojně choval, ruznic a nevolí nepůsobil, pod propadením 10 kop.

Roku 1568 v pátek po Třech králích/9.1./ Srbům s poddaným z Želenic stání ve dvou nedělích, a aby na česko, co německého mají, přeložiti dali, položeno.

V pátek po Přenesení sv. Václava /5.3./ Václav Čapek na místě

Doroty Dürasky stál, a Mandelina, sestra její z Prahy na den uložený ~~o~~ pánův že nestála, žádal týž Čapek za stavní právo.

/Toho roku pozůstal Jíra Spálený Janu Bílkovi dlužen 15 kop, a umluvili se o ně tak, že měl mu dáti za 11 kop ječmene na sladování 24 str do sv. Havla a ostatek v penězích o vánocích nejprv příštích./

Roku 1569 v pondělí ne neděli Reminiscere/7.3./ Starším pivovarnickým poručeno, aby o to bedlivost měli, aby krčmáři z Želenic dopřáno bylo, aby někomu z Třebusic dědinu na pole dělání dáti mohl, poněvadž sousedé želeničtí, že by daleko bala, jí nechtějí.

Jíra Hošků z Želenic vyručen z vězení na rukojmě..... aby krčem zanechal.

Jíra z Želenic krčmář, dán na rukojmě a má se chovati k jednomu každému tak i k manželce pokojně, a tu osobu, kterou u sebe měl, aby k sobě nepřijímal /po 20 str ovsa rukojemství/.

Petr Komonička a Jíra Hošků do vězení dáni pro své zlé skutky, Co mezi nimi bylo, aby sobě ničím zlým ať opilí aneb strážliví nevzpomínali a v pokoji byli.

Jakub Düras, Černý Jíra a Havel rychtář postavili se jako rukojmí za Havla Tůmy zetě a Martina Kyráška, kdyby je chtěl z čeho vinití Jansa, krčmář ze Zvoleněvsi, poddaný pana Zejdlice na Zvoleněvsi.

Roku 1571 bylo Matoušovým bratřím z Želenic poručeno, aby se jeden, který jest starší, oženil, jmenovitě do sv. Ducha pod propadením 10 str ovsa.

Ve čtvrtek před sv. Martinem/8.11./byl prováděn jakýsi soupis poddaných, který se zachoval. O želenicích nám povídá:

Poddaní a sirotci před panem purkmistrem a pány stáli a tuto jsou poznamenání:

Tůma sirotka má Jíru-ve Vraném slouží. Má jej postaviti v pondělí./Postavil ho./A své dítky má doma: Jan, pohání doma, dcery Anna, Káča a Marta hospodyňství si hledí.

Komonička má dva syny malé-Jíru a Matěje.

Hošek má tři syny-Jana a Martina a dobrého Jíru, který ho nechce poslou-

chati a má ho odbýti.

Matouš Valentů a druhý bratr jeho má se oženiti.

Spálený má jednoho syna, malého Zikmunda.

Voráček má jich šestero: Důra zjednaná Kočkovi /v Slaném/, Matěj doma pohání, Kuba také doma, pase krávy, Káča hlídá děti, Jana malá doma, Lída nejmenší, Martin učí se krejčovství u Trnky.

Tukáňský /spr. Chochoř/ má čtyři syny: Jíra nejstarší, neposlušný, má se s ní stavěti u pana purkmistra, Martin je doma, Zacharyáš pohání, Matěj pase krávy, Anna a Káča jsou doma.

Charvát má jednoho syna Víta a dvě vnoučátek, Matěj a Důra jsou malí.

Kyrášek jednoho Jíru, potřebuje ho doma.

Důras nemá žádného dítěte, než má výhost manželky přinést; než s prvější manželkou čtvero: Annu, Kateřinu, Pavla a Víta, jsou malí.

Krčmář nemá žádného syna

/Jest uvedeno 11 gruntů a bylo jich 12 - schází Černý./

Roku 1572 --Matoušovým bratřím z Želenic poručeno, aby se jeden z nich oženil a to jmenovitě do postu, pod propadením 10 str ovsa, jakž prve vyměřeno, nebo se měl dávno jeden oženiti, než stonal.

Roku 1574 --Klíma z Hobšovic Havlovi z Želenic strýci svému /Charvátovi/, k tomu co jest prve vydáno, přidati má 10 kop přiacum zápisu, a to obilí, co jest mu prv půjčil, má odpustiti.

Mach z Želenic /Matouš Valentů/ pokuty má položiti 20 kop m. v středopostí Černý a Spálený z Želenic prodati mají pro své nehospodářství a nedbanlivost /jmenovitě do sv. Ducha pod propadením pokuty 5 kop, a z vězení žádný nepůjde, leč prodá.

V pátek po sv. Martinu /12. 11./ Jakub Důras z Želenic, Jiřík krčmář odtudž, že jsou hráli se Spáleným, jeho na hru pobízeli a peněz mu na hru půjčovali i jej obehráli, dání do vězení. A rychtáři želenickému poručeno, aby všem sousedům oznámil, aby nehrál žádný pod propadením 10 str ovsa panu purkmistru a panům.

V pátek po Početi Panny Marie /10. 12./ Václav Čapek, který se jest postavil za rukojmě za Jakuba Důrasa pod 10 str ovsa, že hrati nebude a

29
nral, má takový oves do Hromnic vyssouti.4

R.1574 v pondělí po neděli Reminiscere/8.3./

Prokop Vodňanský má počet držeti s Kubšem z Želenic u pana rychtáře v 17 hodin v tuto sobotu.

V pondělí v předvečer sv.Petra a Pavla/27.6./

Rychtář želenský

žaloval na Jakuba Dürasa, že nějaký kámen nočně odvezl, který jiný soused lámati dal, druhé, že k rychtáři choditi nechce, třetí, že čeledína upral a jemu zaplatiti nechce. Jakub odpověď dal, že ten kámen v jeho je lámání a ne nočně, a k rychtáři že chodí. Jest Jakub trestán a čeledínu má zaplatiti a zítřejšího dne tam páni na to vyslati mají.

Roku 1575 v den sv.Prokopa/4.7./

Václavovi Čapkovi jakožto

rukojmí za Jakuba Dürasa, že jest hrál týž Düras, oznámeno. aby zaň 10 kop m. dnes u pana purkmistra položil, neboť jej vyručil pod 10 str ovsa a oves nyní jest po jedné kopě.

Ve stredu po sv.Vavřinci/17.8./

Želeničtí Voráček, Černého syn a krčmář, že se nepokojně chovali a na rychtáři košili ztrhali, dáni do trestání.

V pátek po Třech králích/7.1./

Tomáš/spr.Havel/Charvát a

Jakub Hošek z Želenic s Jiljím rychtářem ze Cvrčovic vysvědčili, že Marek z Holous s Barborou se snali a syna Martina Holouského zplodili.

V sobotu po památce Bořího Těla/4.6./

Na připsání pana Jana Žďárského

ze Žďáru a na Kladně o námitkách Jana Bracha ze Žižic proti odkazu manželky jeho Anny k záduší želenickému odpovídali páni Slánští, že se odkaz stal r.1558, tudíž dříve než se stala Anna jeho manželkou, proto že se naň potahovati nemůže/Byla to kráva a 10 kop z její spravednoszi z gruntu Charvátovského. Anna snad byla sestrou Martina Charvátá, zemřelo ho as r.1557./

V úterý po sv.Filipu a Jakubu/3.5./

Páni Slánští posílali

ohradní psaní panu Václavovi Prokopovi z Přítočna a na Velkém Přítočně na Jíru Knotka, Hoškového syna ve Velkém Přítočně pro dluh 1 kopy 35 gr a kord půjčený

pro jednu kopy Petra Komoničkovi a 8 1/2 kopy za koně Vondrovi Hoškovi, všem z Želenic.

Z r. 1575 jest též zachován seznam poddaných s odhadem statků v kopách.

/z 1000 kop bylo 12 kop platu/.

1575 Ves Želenice	Poddaní k záduší:	
jméno	odhad	grunt na kopy
Tůma		90
Komonička		50
Hošek		150
Matouš Valentů		150
Voráček		200
Jíra Tuháňský/Chochol/		150
Charvát		200
Kyrášek		90
Düras		400
Jíra Černý		120
Krémář		100

Summa ocenění udána jest na 1870 kop, poněvadž však součet uvedených gruntů činí jen 1720 kop, jest patrné, že jeden grunt v ceně 150 kop schází. Byl to as grunt Kubův či Spáleného. Předepsaný plat činil 22 kop 26 gr 2 den. Ocenování gruntů pro berní a jiné dávky dalo se vesměs v nízkých cenách, aby plat nebyl veliký. Skutečná cena byla nejméně trojnásobná.

Roku 1576 - Jan z Želenic má vydati Matoušovi, bratru svému za všechnu spravedlnost z toho statku v Želenicích, na čemž jest kolivěk, na svrščích a nábytcích, hotových penězích a dluzích 180 kop, 30 kop zavdati a po 8 kopy o mužském masopustě počínajíc v rok od actum zápisumá platiti, a on Matouš v to se uvolil, což by koli po smrti jeho těch peněz pozůstalo, ty potom k záduší želenickému aby náležely.

Roku 1578 v pátek po sv. Václavu /2.10/

Jíra Chochol z Želenic

s Petrem se smluvil, tak že co jest ho zbil a ztloukl, on Petr mu všecko odpustil a s ním dobrou vůli míti chce, toliko mu Jíra Chochol má za

31

mast dáti 40 gr míš. A Chochol dán do vězení/Petr byl as Komonička./

V pondělí po sv. Mikuláši/7.12/ Jiríka Černého synové z Želenic ohrazení na počtivosti, že jim ta slova od Jiríka Voráčka mluvená na újmu jich dobré pověsti býti nemají. Při tom Jakubovi Dürasovi rychtářství poručeno, Charvátovi, Jansovi a Černému konšelství.

V pátek po sv. Bartoloměji/28.8./ Jan z Želenic /as Kyrášek/žádal, aby z poddanosti i se vši spravedlností propuštěn byl, připovídajíc náležitě chování. Má jemu býti vydán výhost, než aby se nejprve s bratrem srovnal a s pány o koláč umluvil.

Roku 1580 v pondělí po neděli Generi Proti podání Jana z Želenic 10 kop míš. poručeno, aby on s těmi 10 kopami seděl a poddaným přece byl. Jan z Želenic má dáti/pánům za výhost 100 kop a písařům za psaní výhostu 10 kop, však na roky-při sv. Martině polovice a při vánocích druhou půli.

V pondělí po Třech králích /7.1./ Mandalena Spálená dána Janovi, Havlíčkovému synu z Želenic za manželku.

Roku 1579 v den sv. Inocence /28.7./ Z poručení pana purkmistra a pánův skrze vyslané pana Pavla Samuele a pana Jiříka Psíkovíc úrad sazen: Jakub Düras, rychtář, konšelé tito. Matěj Matoušovic jinak Machota, Ondřej Hošek, Jansa. Při tom bylo provedeno jako v roce 1571 poznamenání, co poddaní v Želenicích svých dětí mají, co sirotků a podruhů:

Düras, rychtář Anna, Káča, Pavel--Anna druné s jinou manželkou, Šimon, Maruška a Důra.

Havel Charvát-Vít a jeho děti Matěj, Důra, Mariana, Mandalena

Jansa -Matouš, syn

Spálená -Zikmund sirotek, Anna, Markyta, Kateřina. Lída, Alžběta

Jan podruh jinak Mužíček, ale ten u ní slouha
Chochol -Janěk, Káča, Marta-Chocholovi bratři: V Trpoměších Martin u Tuháňského, Machař u Prahy někde dělá, Matěj slouží v Bubnech, Anka sestra u Blažka v Holousích - Podruh Simon.

Krémář -Ten dětí nemá, Anna vnučka od dcery krémářčiny

Matěj a Jan, bratři Matoušovic--Matěje syn Jan, Anna

Kyrášek -Václav syn

Havlíček -Anna, Jan, Káča, Marta--Starší sirotek Jiří v Hobšovicích.

Jíra Voráček-Matěj v Lidicích u Pavla, Důra u Samuela, Káča, Kuba, Václav, Barbora, Lída, Jan

Hošek-Maruška, Salemina u báby v Klobukách u Jirů, Matouš, Jíra, Mikuláš, Káča, Anna.

Komonička--Jíra, Matěj, Jan, Anna, Mariana
Má též tři podruhy: Matouše, Adama, Štěpána.

Roku 1580 --Jíra, syn nebožtíka Hanuše v Jemníkách žádal za manželku
Annu, dceru Havla jinak Havlíčka z Želenic.

Roku 1581 v pátek po Rozeslání apoštolův/21.7./ Pan Hertvík Zejdlic
z Šenfeldu a na Zvoleněvsi žádal pány Slánské, aby mu jejich poddaní z
Želenic, Drnova, Lunikova a Osluchova byli nápomocní po dvou fárách při
svážení dříví ze Žiliny. Páni Slánští pro dobré sousedství povolili po
fáře z Želenic a Drnova, poněvadž sami mnoho for i cizopanských potřebují
protože se dali do stavby nového kostela.

Roku 1582 ve středu po neděli Circumcisionis/14.2./ Voráčkovi z Žele-
nic domlouváno, že na poručení rychtáře s jinými sousedy pro vápenný ká-
men nejel, než do nedětovské skály, kde není třeba, jel. Skrze to dán i do
vězení.

Roku 1583 v pondělí po neděli Misericordias /25.4./ Páni Slánští
žádali pány preláty kapitulní, aby Kateřinu Krejzovou z Třebusic propu-
stili za manželku Zacharyášovi ze vsi Želenic.

V sobotu po památce Božího Těla /11-6./ Páni Slánští žádali pány prelá-
ty kostela Pražského, aby propustili Kateřinu, dceru Matěje Topolovského
jinak Kouby z Třebusic, pozůstalou vdovu po Lukšovi na Vojtíškově statku,
Ondřejovi Hoškovi za manželku i se spravedlností.

Roku 1584 v den sv. Alžběty/19.11./ Marta Hošková ze vsi Želenic,
vdova, oznámila, že má dva syny sirotky, Jana a Martina, kteréž každého ro-
ku při sv. Martině i sama sebe stavěti má.

R. 1584 po Novém létě K žádosti pana Hertvíka Zejdlice z Šenfeldu
a na Zvoleněvsi prikázali páni Slánští poddaným z Drnova, Želenic a Lu-
nikova, aby mu udělali po fáře dříví ze Žehrovic do Zvoleněvsi.

Téhož roku v předvečer sv. Matouše/21. září/ Kyrášek a Mach z Žele-
nic vyručili z vězení Havlíčka, též z Želenic, a zaň se v rukojemství po-
stavili na ten způsob, aby ho napomenuli a k tomu skutečně přidrželi, če-
ho se jest tu dopustil, toho aby zanechal a v městě nezůstával. Pakli by
mu to uznáno a vyhledáno bylo, tehdy rukojmové zaň postavení, kolikrát-

koliv by se toho dopustil a v městě zůstal, aby pokuty panu purkmistru a pánům 10 kop položil, jeho přidrželi.

V pondělí po neděli Prosebné /7.května/ Jan Bílek a Matěj Ubřil vyručili z vězení Jíru krčmáře z Želenic a Martina též z Želenic, poddané pana purkmistra a pánův a na ten způsob za ně se v rukojemství postavili, aby se jeden k druhému skutkem i řečí pokudž náležitě jest pokojně chovali a toho sobě, z jakých příčin u vězení byli pod žádným vymyšleným způsobem nevzpomínali. A za to ztlučení, jak sám se/krčmář/uvolil, aby jemu jednu kopu položil, a to polovici kned a o svátcích svatodušních půl kopy, a od šatlavy 10 gr bílých aby za něj položil a s poslem se umluvil. Pakli by se čeho toho jak svrchu psáno stojí dopustil a jemu to čím zlým připomínal a na něj to více uznáno a shledáno bylo, tehdy pokuty panu purkmistru a pánům 30 kop míš. rukojmové položití povinni budou. A stavěti je mají v radě na den sv. Víta.

Roku 1585 Martin Kyrášek z Želenic oženil se s vdovou Sakvovou v Slaném V pátek po sv. Trojici /21.6./ Havel jinak Tůma pak Havlíček ze vsi Želenic oznámil, že z vůle Pána Boha Všemohoucího oblíbil sobě k stavu sv. manželství Barboru, dceru Voráčkovu odtudž z Želenic a žádal sobě za dovolení. Po vysvědčení její vůle dána mu za manželku. Předloženo jim, aby se pokojně chovali.

Jiná dcera Voráčková byla propuštěna za manželku Absolonovému synu do vsi Drchkova. Ale po brzké smrti manželově, když ležela v šestinedělí, byla z gruntu vykázána, a páni Slánští žádali, aby jim byla zpět propuštěna, aby se při otci neb v městě s dítětem lépe živiti mohla. Měla potom v Slaném Vokáče a páni Slánští dopisovali o její a dceřinu spravedlnost z gruntu Absolonovského v Drchkově.

Roku 1584 Ves Želenice Úředníci Vít Vojna a Jan Orabina.

Vybírání důchodův /úroku/ k záduší z vesnic.

Krčmář	1 kopa	25 gr	- den.
Jansa /Černý/	3	20	5
Jakub Dřas	7	20	
Hošek	4	3	-

Kyrášek	2 kopy 58 gr	3 den.
Voráček	4 4	-
Chochol	2 20	-
Charvát	5 39	-
Matouš Machota	3 20	2
Komoniška	2 5	3
Spálený	3 42	5
Havlíček	2 44	3
Summa	44 kopy 58 gr	- den.

Roku 1586 v pondělí po sv. Mikuláši /8-12./ Jiřík Bradae, písař
dýchodní na Křivoklátě žádal za odložení stání Šimona, syna z Bukové s
Matoušem Hoškovým z Želenic.

R.1588 v pondělí po neděli Smrtné /23.3./Jakubovi Kyrášskovi do Žele-
nic bylo vydáno z poručení pana promasa na půjčku 8 strychů ječmene.

R.1590 bylo Vondrovi Hoškovi z Želenic poručeno, aby pro kradení dříví
obecního v lesích ve dvou nedělích pořádkem zběhlých deset hranic dříví do
cuhelny odvezl a toho se zpravil.

Téhož roku při seznamu berně z 59 poddaných jest uvedeno: Kromě tří po-
hořalých leta tohoto 1590 v pátek po Velikonocích v Želenicích.

V tom roce tudíž vyhořely ve vsi tři grunty, není však uvedeno které.

R.1591 Urban Švandrlík z Třebíže byl dlužen Janu Kyrášskovi z Želenic
3 kopy gr doplatku za koně. Témuž byli také něco dlužni Jan Lankaš a Jan
Bráňa jinak Dvořák z Podlešína.

Havel Havlíček se vsi Želenic měl dáti pokutu polesným pana Ctibora Ti-
burci Žďárského ze Žďáru a na Kladně

Jiřík Voráček z Želenic měl jednu krávu kostela slánského a dal místo
libry vosku 15 gr platu.

Roku 1592 žádala panna Eliška Bořitovna z Martinic za propuštění Anny,
dcery Ondřeje Hoška z Želenic pro svého poddaného Václava Červenku z
Podlešína.

Havlíček z Želenic, jsa povolán do rady a napomenut, aby živnost svou ne-
spouštěl, náležitě hospodařil a dobře osil na jaře; zprávu učinil, že má

dědin k témuž statku půldruného lánu, co by mohl těmi koni zdělati.

Jan Kyrášek z Želenic ucházel se o Markytu, vdovu po někdy Blažkovi z Hous, a páni Slánští žádali o její propuštění pana Jakuba Selmického z Citova.

Roku 1593 v pátek po sv. Maří Majdaleně /18.7./ žádali páni Slánští pana Ctibora Tiburci Žďárského ze Žďáru a na Kladně za dopmožení dluhu 12 kop gr na Duchkovi Poláskovi ze Sak pro Ondřeje Hoška z Želenic.

Téhož roku žádal Václav, nádenník z Hříškova, syn někdy Jana Palečka, podruha u Valenty v Podlešíně o dceru Jiříka Voráčka z Želenic k sňatku.

V pondělí po sv. Jakubu ap. /26.7/. Jansovi z Želenic poručeno, aby se ^{synem} svým v radě se postavil v šesti nedělích a toho se zpravil, proč jsou rychtáře uprali ze Želenic.

Jiřík Voráček uzavřel smlouvu o koupi krěmy v Tuchlovicích s krěmářem Zacharyášem s tvrzením, že bude od své vrchnosti propuštěn. Žádal Zacharyáše, aby posekané obilí nesklízel, že si je doklidí sám. Ale pak od smlouvy odstoupil a krěmář zpozděním sklizně utrpěl škodu. Domáhal se pak prostřednictvím své kapitolní vrchnosti náhrady u pánů Slánských na Voráčkovi. Při uzavření koupě byl pit litkup. Platiti měl Voráček a proto i tento dluh Zacharyáš vymáhal.

Voráček z Želenic má navrátiti obci 4 kopy 48 gr ~~esei~~, které byly dány za něho při deskách.

Na statku Kyráškovském náleželo městu Slanému po smrti Martina Sakvy 180 kop gr od leta 1589 po 10 kopách ročně.

Ondřej Hošek z Želenic má klásti od r. 1588 k obci města Slaného skoupené gruntovní peníze po 12 kopách ročně do vyplnění summy.

Roku 1594 v úterý po sv. Trojici /7.6./ Kyrášek z Želenic žádal o Nového sčekání, a že jest dal na to neb. Sakvovi 12 kop gr.

Roku 1595 Jakub Dáras z Želenic s manželkou Kateřinou koupili v Slaném dům Smolovský za 1400 kop m.

Roku 1596 ve středu den sv. Barbory /4.12./ Jan starší Smola žádal

36
pana purkmistra a pány, aby žádných peněz buď za právem zůstávajících
nebo které ještě Jakub Düras za dům složití má, Janovi mladšímu bratru
jeho nebylo vydáváno, pokud by nebyli porovnání.

R. 1596 ve čtvrtek po sv. Matouši /26.9./ Měla se projednávat některá
podrobnosti
mezi sousedy třebusickými a želenickými v Třebusicích za přítomnosti zá-
stupců obou vrchností s příbráním starých sousedů jako svědků.

Václavovi, zeti Voráčkovému, bylo povoleno k trhu a koupi statku od Jana
Fryška v Želenicích. Fryšek měl se v týdnu z gruntu vystěhovat.

Roku 1597 v pondělí po sv. Dionysu /13.10./ bylo Jakubovi Dürasovi
podruhé poručeno, aby peníze gruntovní za svůj dům na právě složil.

V pondělí po Nanebevzetí Panny Marie /20.8./ Jan Smola v nepřítomnosti
Jakuba Dürasa domlouval se, že peněz gruntovních neskládá.

Poddaným z Želenic, kteří koní nemají, povoleno, aby kde mohou do mlýna vo-
zili, však jen do Nového nebo do sv. Bartoloměje. Ale kteří koně mají, ti
aby do mlýnů obecních k melivu vozili, jest poručeno.

-Starý Voráček žaloval na zete svého, že mu ukradl pšenici, poroučeje to
dále k opatření vrchnosti své. I jest týž zet jeho dán do vězení. A při
tom sousedé z Želenic ozvali se, že ho mezi sebou trpěti nechtějí, protože
se jim mnoho tratí.

Roku 1598 ve středu po neděli masopustní /19.2./ Jan Spálený z Žele-
nic žádal, aby mu bylo povoleno prodati oseté žito 36 záhonův šafáři o-
becnímu za 10 kop. Dána mu odpověď, že by tu něco nového povstati chtělo,
protož žádosti jeho se povoliti nemůže. A jestliže na tom statku oseděti
nemůže, aby se po kupci ptal a jej prodal.

V pátek po Božím Těle /6.6./ Komoničkovi z Želenic poručeno,
aby za chmelnici, o kterou se hádají, Kyrášskovi dal dva věrtele mouky,
jednu kopa 14 grošů ve dvou nedělích a strych ječmene v nový.

Ve středu po Narození Panny Marie /10.9./ Jan starší Smola oznámiti
dal, že Jakub Düras zadržel gruntovní peníze za dům, žádaje, aby k složení
jich byl přidržen, též napomenut, aby jich Janovi, bratru jeho nedával,
že ještě podělení a spokojení nejsou. -Jakub Düras oznámil, že jest je

dal již Janovi, bratru jeho, kterýž mu zprávu dával, že s bratrem svým spokojeni jsou, a on na slovo jeho věře, mu 30 kop gr odvedl. Nalezeno z práva aby 30 kop m. ve dvou nedělích na právě Jakub Düras složil.

Ve středu po sv. Janu Křtiteli/25.6./ Anna, manželka Srba, kováře ze vsi Třebusic, žalovala na Jiříka, rychtáře ze vsi Želenic, pravice, že jest po silnici šla k městu mimo obilí a nejprve že jest neznala tohoto Jiříka, a on ji chtěl k své vůli přivésti, a potom podruhé opět že i ní trhal a pravil, že mu nic není o tolar, aby mu k vůli byla, ale nechtěla, žádajíc, aby mohla pokoj před ním míti. Jiřík rychtář proti tomu odpověď dal, že tím nic vinen není, z čeho od ní obžalován jest a tomu odepřel. I jest mu o tom poručeno, jestliže co jest bylo, aby již více nic nebylo, a on aby jí skutky i řečí pokoj dal pod ztracením hrdla. Z druhé strany také tomu kováři poručeno, poněvadž čím toho, co manželka jeho prožalovala, prokázati nemůže, aby v tom se spokojil a jeho po lidech nepomlouval a pokoj zachoval. /Tehdy byl želenickým rychtářem Jiřík Düras./

Téhož roku byl od pana Vodolána Pětipeského z Chyš a Egrberka na Blahotících uvězněn Václav, syn Jiříka Voráčka z Želenic a páni Slánští psali o něj několik psaní, aby byl propuštěn z vězení a před nimi jako jejich poddaný vině. Podali i stížnost ke krajským hejtmanům. Pan Pětipeský uváděl, že byl u něj za pacholka na tažení do Uher, ale od praporce pryč ujel, koně i jiné věci jeho nenáležitě s pomocníky svými odvezl, a jakž se zpráva dává i rozprodal, a nikdaž se k němu zase najíti nedal.

Roku 1597 ve středu po sv. Františku/8.10./ dána Anna, dcera po Víta Charvátovi z Želenic za manželku Jakubovi, Flíhalovému synu ze vsi Drnova.

R. 1598 -- Jiřík Voráček s Václavem synem propuštěn z poddanosti k žádosti paní Elišky Zajícové z Martinic se spravedlností jim náležitou. Jiné děti jeho v moci sobě pan purkmistr a páni zanechali, kterýžto Voráček s dětmi svými staršími jistou smlouvu o spravedlnost jich učinil, tu v spis uvésti dal a k ní se spolu s nimi přiznal, kterážto pro budoucí pamět do

knih úředních purkmistrovských jest poznamenána.

Roku 1598 v pátek po sv. Kyliánu/9.7./-- Matěj Charvát z Želenic koupil statek od matky své, kteráž sobě moci v témž statku do smrti zanechala, podle šacunku od rychtářův přísežných za 700 kop m. Závdati má po Novém 200 kop a potom ročně po 15 kopách platiti.

O tomto gruntovním odhadu jest zachována písemná zpráva, kterou jako ukázkou uvádím:

V pondělí den Mistra Jana a Mistra Jeronýma leta 1598

Šacován statek v Želenicích Charvátovský

od rychtářův a přísežných k tomu dožádaných s tímto příslušenstvím:

Pět krav dojných zádušních, šestá jalovička

Dvě klisny a dva valaši

Dvanácte ovec

Jedenácte svinského dobytka

Sedmero housat, osmá stará hus

Dvanácte slepic, třináctý kohout

Váz hnojný, žebřiny

Dva pluhy, hák, brány

Dědiny osm a dvacet kop záhonův

Na zimu setého žita 28 strychův - Žita zase nebude z semena

Pšenice půl osmnácta strychův - Ta jest dobrá

Ječmene půl osma strychů

Ovsa sedmnácte strychů

Hrachu dva strychy a věrtel

Pohanky dva věrtele

Zelí sázeného a jiného vaření spotřeba

Šacován v 700 kopách, závдавku 200 kop, ročně po 15 kopách.

Jsou k tomu čtyři dcery. Anna ta na Drnov se dostala, dána po ní výprava jak náleží a kráva. Druhá v Želenicích, má ji Komonička, Dorota. Doma jest Mariana a Mandelina. Synové dva - Matěj a Jakub, matka sedmá.

V Želenicích za rychtáře ustanoven Jiřík krčmář, za konšele Matouš Machota a Petr Komonička.

Statek Spáleného v Želenicích jest od okolních spolu s domácím rychtářem šacován v 700 kopách. Závдавku 100 kop na dva termíny, totiž při zapisu

50 kop a v rok 50 kop aby složeno bylo a po 10 kopách ročně kladeno. O tom jest Alexandr Šťastný, byv do Želenic vyslán, relaci učinil. A že v malé summě týž statek jest šacován, za příčinou tou se stalo, že žádného nábytku není a málo něco na zimu jest oseto a zjara nic a není čím.

1598 po neděli Misericordias /po 15.4./-- Jirík Voráček, maje se od pana purkmistra pánův na grunty paní Elišky Zajícové z Martinic hostiti, osobně se v místě radním priznal, že Matějovi Šmaulovi, synu svému nikdy prve nevybytému 100 kop na staku předešlém v Želenicích vykazuje a k to povoluje, aby při nejprv příštím soudu 10 kop z gruntovních peněz vzal, a potom ročně po 5 kopách až do vyplnění těch 100 kop.

Téhož roku --Matouš/správně má býti Matěj/Jemnický koupil statek Voráčkovský v Želenicích za 1000 kop m. Zavdal 200 kop, potom 100 kop a nyní po 20ti kopách do pětilet, potom po 25 kopách klásti má. K těmž statku patří 18 kop záhonův, zádušních polí pod 8 str.

Matěj z Jemník dodal list výnostný a slíbil člověčenství.

Roku 1599 --Kateřina, dcera Chochołova z Želenic dána za manželku Ondřejovi Hoškovi odtudž

--Mandalena, Víta Charváta z Želenic propuštěna byla k žádosti

pana Ladislava Zejdlice z Šenfeldu a na Zvoleněvsi a dána za manželku Voráčkovému synu do Podlešína.

Roku 1600 v pondělí po Obřezání Páně/31.1./--Havlíčkovi ze vsi Želenic poručeno, aby ve dvou nedělích porád zběhlých prodal statek, protože zle hospodaří.

Téhož roku Chochołovi na žádost jeho sečkání jest učiněno peněz gruntovních, tak aby v roce dvoje za svůj statek položil.

Jan Fryč z Podlešína frejmarčil na statek, který v Podlešíně jest s Janem Spáleným ze vsi Želenic. Prídati má 562 kop, zavdati 62 kopy, platiti do pěti let po 10 kopách, potom po 15 kopách ročně. Jan Spálený pak statek v Podlešíně sobě doplatiti a to, co Fryč vyplatil si privlastniti.

kyentářům oznámeno, aby poddaní obilí jinam nevozili než k městu, zvláště

ovsy aby obci prodávali.

Roku 1600 --Mariana, dcera Víta Charváta ze vsi Želenic dána za manželku Mikulášovi, synu Martina Brandýského ze vsi Třebíze a propuštěna k žádosti pánův prelátův se vši spravedlností z poddanosti.

Téhož roku Jan Novák/rozuměj Jan Fryč/s Havlíčkem ze vsi Želenic frejmarčili na statky. Jan Novák má přidati Havlíčkovi 150 kop. Při zápisu 30 kop, pod roky do tří let po 6 kopách, pak po 9 kopách. Jest povoleno k tomu frejmarku pod tou podmínkou, jestliž Havlíček nebude dobře hospodařiti, že z toho statku, na který frejmarčil, vyhnán bude a žena jeho, bude-li se zle chovati, hrdlo propadnouti má.

V témž roce ohlásil Jan Kočka ze Slaného, že má ještě 150 kop spravedlnosti mimo těch 100 kop, které jest od nebožtíka Machoty ze Želenic vyzvedl v statku po témž Matoušovi Machotovi. Mariana Machotová oznámila, že o tom nic neví a nad to, že jest týž statek od ohně stížený zase beze vši těžkosti Jana Kočky vystavěn, a že od toho času, co jest od manžela Matouše Machoty 100 kop a ječmen na slad, nepamatuje mnoholi, přejal, nic jest neříkal a k takové spravedlnosti se nehlásil.

/Grunt Machotovský byl tudíž jedním z tří gruntů roku 1590 shořelých/.

Roku 1601 --Petr, služebný pacholek z Němec, od mladosti v Želenicích vychovaný, a neví sám odkud je rodilý, přijat za poddaného a dána mu Alžběta, dcera Jakuba Spaleného ze želenic za manželku.

Matoušovi Kohoutovi z Podlešína ku připsání p. Mikuláše Sudlice z Racho-
vic na místě J.M. pana Hertvíka Zejdlice z Šanfeldu a na Zvoleněvsi, Ma-
ruše, poddaná pana purkmistra a pánův ze Želenic, Spaleného dcera, dána
za manželku.

Roku 1602 v pondělí po sv. Vítu/17.6./-Machotka z Želenic učinila pánům zprávu, že jí paní Služská hájí kliditi sena na louce při Ješíně. Mají se tam páni vypraviti a s ní se o to rozmluviti.

Řehoř Salva z Želenic slíbil člověčenství.

Šimon Flíhal z Želenic osvědčil Jakubovi Pražákovi, že měl otce Diviše z Dušníků, usedlého na Drnově.

1602 v pátek po sv. Petru a Pavlu/5.7./ Rychtáři želenskému poručeno, poněvadž koní nechová a poddaní na něj ukazují, že má jim rovný statek a for žádných nikdy nedělá dokazují, kdyžkoliv by jiní fůry dělali, aby i on fůry za sebe zjednal a v tom s jinými se srovnal.

Roku 1603 v pondělí po neděli Judica/17.3./ Jan Smola s Kateřinou Dáraskou vstoupivše před pana purkmistra a pány do rady, oznámili, že jest Jan prodal 400 kop spravedlnosti své dědické na domě Smolovském, kteréž po 8 kopách jdou za 150 kop m. a byt v témž domě že jest sobě do dvou let v sklepě v síni vymínil, žádajíc, aby od pana purkmistra a pánův k takovému trhu bylo povoleno.

Téhož roku ve středu po neděli Rogationum /2.6./ Kateřina Dáraska s Pavlem z Volovic, pastorkem svým, synem někdy Jakuba Dárasy ze vsi Želenic na přímluvu pana Jana Borně ze Lhoty a na Mikovicích prostřednictvím pana purkmistra a pánův smluvena tak, že Pavel za všecku spravedlnost jemu po otci v statku jejím náležitou svolil se 50 kop m. přijíti na termíny tyto níže psané: Při actum smlouvy této 10 kop m. a ročně po 10 kopách při každém soudu vánočním neb novoletém má mu vycházeti.

V pondělí po sv. Medardu/9.6./ Havel Machota z Želenic dal pánům zprávu, že jest postihl šafářku Voršilu paní Kateřiny Služské v Ješíně ve škodě na louce, o kterou činiti má s paní. Povědomi toho Říha Stareček, Šimon, podruh jeho a Matouš, podruh u Charvata v Želenicích.

Ve středu po neděli Invocavit /19.2./ Jiríkovi krémáři v Želenicích poručeno, aby ty kurvy, šenkýrky své, odbyl pod pokutou 10 kop míš. a to do dvou neděl.

V Želenicích ustanoveni rychtářem Matěj Jemnický na Voráčkové, konšely Jirík Chochoň a Petr Komonička.

Ve středu po Božím Těle /~~22~~ 23.6./ Matějovi, rychtáři želenickému povoleno od pana purkmistra a pánův, aby dědinu, kterou sobě Spálený při prodeji statku Fryčovi vymínil a jemu ji postoupil k užívání, užíval a což náleží k záduší, dával.

Roku 1603 byl dlužen Hošek z Želenic Matěji Machovi ze Žiliny 50 gr a kopy otepí slámy, Říha ze Želenic Novákovi ze Žiliny 1 kopy gr.

Toho roku stalo se porovnání mezi Machotou a sirotky o statek v Želenicích. K statku Machotovskému jest 15 kop záhonů, zádušních polí pod 18 str, všech dědin okolo 17½ str. Závazku každému po 66 kopách 40 gr. Nejprve Katerině učiní 133 kop 20 gr, co se dluhův vyhledati moci bude, na rovný díl, z strany louky společně aby naklad sel.

Roku 1604 --bylo Machotovi poručeno, aby Matějovi rychtáři podílu spravedlnosti manželky jehoněco ve čtyřech nedělích pořád zběhlých dal. Toho roku přimlouval se v Slaném úředník smečenský za vydání spravedlnosti z gruntu Spáleného v Želenicích pro vdovu Kateřinu a děti po Zikmundovi Spáleném.

Kromě ročního úroku městu Slanému platili hospodáři želeničtí i zemskou berni a různé jiné daně pod jménem sbírky. Podle výkazu z r. 1605 platili na různé termíny podle odhadu či šacunku i na výpěvu vojska po 2 %.

	Odhad	2%	úrok		
Jíra krčmář	100 kp	2	1 kp 8 gr - d.	32	20
Říha Novák	80	1-36	- 58 - 6	30	16
Šimon Plíhal	50	1- -	- 43 - -	25	10
Vondra Hošek	150	3- -	1 - 32 -	38	30
Havel Machota	150	3-	1 - 29 -	35	30
Jan Fryška	150	-	- -	-	-
Matěj rychtář	200	4	1 50 -	38	40
Jíra Chochol	150	3	1 22 -	28	30
Matěj Charvát	220	4-24	1 54 - 2	35	44
Petr Komonička	100	2	- 59 - 6	31	20
Kateřina Düraska	400	8	3 41	1 kp17	1kp20
Jan Jansa	150	3	1 20	36	30
	1900kp	35kp	16 kp 58 gr	6kp 45 gr	5kp50 gr

Proč neplatil Jan Fryška není uvedeno. kromě toho byla ještě odváděna berně na termín vánoční sv. Mikuláše a sbírka vánoční. Při berni jsou obnosy stejné kromě u Jansy, kde je o 5 den. méně. Berně se odváděla

k sv. Bartoloměji a k sv. Mikuláši, sbírky k sv. Vavřinci, k sv. Václavu, na sv. Šimona Judu a vánoční. Odhad 1900 kop jest proti r. 1575 zvýšen jenom o 30 kop, ač se ve skutečnosti ceny nemovitostí značně zvýšily. Grunt Matěje Jemnického-rychtáře-je oceněn 200 kop, ač jej koupil za 1000 kop. Počítámeli ještě úrok záduší, který zůstával nezměněn, měli ti hospodáři, kteří kladli ještě gruntovní peníze, značné břemeno poplatkové.

A možno ještě uvést jeden seznam želenických hospodářů, z něž poznáváme velikost všech tehdejších gruntů. Je bez data a kladu jej k r. 1610.

Rozvržení, co který poddaný k záduší náležející, dříví povinen jest přivéztí až do vypořádání, tak aby mezi nimi rovnost byla zachována podle toho, co který dědin drží. Z pěti kop záhonů po 1 látru, z 10 kop po hranici /as dříví k otopu a cihelně, a jsou as započítána pole zádušní/:

Ves Želenice.

Jméno	kop záhonů	láter	hranic
Jíra krémář	16	3	1½
Šimona Plíhala dcera	12½	2½	1½
Říha Novák	15	3	1½
Jíra Štěpánovic	19	4	2
Havel Machota	17½	3½	2
Jan Fryč	16	3	1½
Ondřej Lunikovský	19	4	2
Jíra Chochol	14	3	1½
Matěj Charvát	17½	3½	2
Petr Komonička	15½	3	1½
Kateřina Džarasová	38½	7½	4
Jan Jansa	<u>18</u>	<u>3½</u>	<u>2</u>
	218½ kopy záh.	43½ láter	23 hranice

Na hranici se počítala dvě látra/as sáhy/. Mezi hospodáři nalézáme nové jména. Místo Šimona Plíhala jest dcera, místo Vondry Hoška jest Jíra Štěpánovic, místo Matěje Jemnického Ondřej Lunikovský. Nastala změna úmrtím Hoška a Matěje rychtáře. Plíhalova dcera byla vdána za Matěje.

Podle listiny bez data, již podle rychtáře Jiří Chochola možno položit k roku 1611 za vpádu vojska pasovského, kdy sebrána byla v kraji zemská hotovost 1000 rejtharů pod vedením pana z Fuchamu, bylo protráveno v Želenicích:

Urozeného pana Jana Štampacha čeládka, pět osob v šesti koních protrávila za tři neděle a tři dni u Havla Machoty:

ovsa 10 str 2 věrtele

masa za 4 kopy 30 gr   slepic 18   husí 6

piva bílého 8 vědra po 2 kopách je   6 kop   Summa 10 kop 30 gr

Urozený pan Jan Kryštof Winterfeldt sám s šesti osobami v pěti koních za 4 neděle a 4 dny u Jiříka krčmáře protrávil

ovsa 15 strychů

masa za 6 kop   skopců 6, slepic 24, husí 6

chleba od pekaře za 1 kopy 30 gr

starého piva za 4 kopy 20 gr, piva bílého probráno 7 věder po 2 kopách je 14 kop   Summa 25 kop 50 gr

Urozený pan Krystián Berka u Jiříka Chochola, rychtáře. Tomu, že osobně jinde se stravoval, na dva jeho koně dáno bylo ovsa 3 str.

Summa nákladu   55 kop 20 gr

Útrata za stravování je vykázána 36 kopami 20 gr, připadá tudíž ostatek 19 kop na oves, který byl počítán po 40 gr strych a spotřebovalo se jej 28 str 2 věrtele. Není počítáno, co vojsko jinak protrávilo a co bylo vzato z hospodářství: 6 skopců, 42 slepic, 12 husí, domácí chléb a jiné potraviny jako mouka, omastek. Jistě dávali sedláci i seno a slámu pro koně. To odpouštěli. Vyúčtovaný náklad na vojsko odpočítával se později od povinné berně zemské.

Zachytil jsem i některé zápisy matriční z Želenic:

R. 1618 dne 16. května

Jakub Charvát, soused ze vsi Želenic s Kateřinou, dcerou Jiříka Lunikovského souseda v též vsi Želenicích v manželství jest potvrzen.

R. 1619 dne 11. dubna

Jakubovi Charvátovi ze vsi Želenic a manželce jeho Kateřině pokřtěn

syn jménem Jan. Kmotrové : Tomáš Důras, Jakub Komonička, kmotra Anna krč-
mářka, všichni z též vsi. /Matr. Slaný/

1628 dne 17. září ze vsi Želenic

Pokřtěn Matouš, syn Jakuba Charváta. Kmotři Tomáš Důras, Jan Koza, Kateřina Bezenská.

R. 1613 v pátek po druhé neděli postní /8.3./

Jakubovi ml. Charvátovi a Mandaleně pokřtěna dcera Kateřina. Kmotr Ambrož provazník, Anna Vondrová, Lidmila, mlynářka z dolejšího mlýna v Knovízi

Téhož roku ve čtvrtek po neděli 13. po sv. Trojici /5.9./

Matějovi Charvátovi ze vsi Želenic a Kateřina pokřtěn syn jménem Matouš. Kmotr Jiří Lunikovský, Řehák Novák, Anna Chochołka, rychtářka, všichni z též vsi.

Téhož roku 17. března Jakubovi Komoničkovi a manželce Kateřině byl pokřtěn syn Jiřík.

R. 1608 v sobotu po Smrtné neděli /29.3./ Matějovi Charvátovi z Želenic a Kateřině manželce jeho pokřtěn syn Jan. Kmotři Jiřík rychtář /Chochoł/, Jiřík krčmář, Anna Matějová /vd. po Mat. Jemnickém/, všichni z téže vsi.

V témž roce pokřtěn Jakubovi Komoničkovi a Kateřině syn Jan

Syn Jakub z levého boku Kateřině, nedobře chovalé děvce u Matěje Charváta v Želenicích.

Dcera Majdalena z levého boku Anně, nedobře chovalé děvce u Řehoře Nováka ze vsi Želenic. /To byly děti nemanželské/.

R. 1606 pokřtěna Říhovi Novákovi ze vsi Želenic a Lidmile dc. Kateřina

Téhož roku Jakubovi Komoničkovi a Kateřině z Želenic dcera Anna.

R. 1610 v pátek po 15. neděli po sv. Trojici /24.9./

Jakubovi mladému Charvátovi ze vsi Želenic a Mandaleně manželce jeho pokřtěna dcera Anna. Kmotr Václav z Knovíze, Lidmila, mlynářka z Knovíze.

Ondřej Jemnický /t. j. Lunikovský/

Roku 1621 oženil se Karel Herolt z Želenic s Marianou, vdovou po Janu Fryškovi z Želenic.

Roku 1606 ženil se Ondřej Nekoláčny s Annou, vdovou po Mat. Jemnickém ze vsi Želenic /spr. pak zván v Želenicích Lunikovský/.

Doplňk výpisů z měst. archivu slánského:

Roku 1561--Mariana z Želenic, Voráčkova dcera, dána Janovi, Absolonovému synu do Drchkova na připsání paní Mandaleny Auřecké za manželku.

1562--Jan Komonička statek v Želenicích kšaftoval manž. Annaně a synu Jiříkovi--2 kopy k záduší. Vysvědčili rychtář Zikmund Dúras, Havel Koštata a Kyrášek.

/Vdova Anna se nevdala, statek prodán Petru Veselému a vdova se synem se přestěhovala do Slaného a koupila domek na předměstí. Jiřík se vyučil řemeslu krejčovskému. Roku 1579 kšaftovala spravedlnost na statku Komoničkovském v Želenicích synu Jiříkovi, 15 kop Káči Jiříka Falouše, sestře pro děti po 2 kopách ročně. Jiřík Komonička napomínán r. 1580 pány aby se oženil./

1588--Hošek z Želenic položil za statek 12 kop. Po babě Chocholce dáno Dúře Húlové do Potlejštini 4 kopy a Anně Húlové při městě 4 kopy.

1594 ve středu po Obrácení sv. Pavla na víru--Jansa z Želenic a Voráček že jsou, když jeli pro dříví, Jansa málo dříví nabral a Voráček duby dlouhé přesekával, napomenuti, aby hleděli podruhé napraviti a toho se víceji nedopouštěli.

1594--Václav syn neb. Palečka z Potlejštini slíbil člověčenství a dovoleno mu, aby Lidmilu, dceru Jiříka Voráčka z Želenic za manželku pojal. Po dvou letech byla mu dovolena koupě gruntu od odsazeného Jana Fryška, ale r. 1599 byl nebožtíkem. V měsíci srpnu v předvečer sv. Bartoloměje Janovi Dusíkovi dána za manželku Lidmila, vdova po Václavu Voráčkovi z Želenic/správně po Václavu zeti Voráčkově./Ani ten dlouho na gruntě nehospodařil. V pondělí po sv. Medardu r. 1602 jest zapsáno: Říha Salva jinak Šarbin z Nové Vsi v Němcích žádal, aby mu dána byla za manželku

Lída, pozůstalá vdova po Janovi Dusíkovi ve vsi Želenicích. Při tom složil list zachovací německý. -- Žádosti jeho bylo vyhověno, byl přijat za poddaného a r. 1616 žádal, aby mu byl grunt připsán a pro kru-pobití vypomoženo nějakým obilím. Byl zván Novák a grunt po něm Nová-kovský -- Berní rolle 1654.

1600 -- Janovi synu Hvězdářovému ze vsi Otrub k žádosti jeho dána za manželku Mariana Machotova ze vsi Želenic.

1604 ve středu po sv. Bartoloměji -- Jan Šimek z Českých Budějovic, jemuž jest dána za manželku dcera Kyráškova z Želenic, poddaná pana purkmi-stra pánův, žádal, aby mu bylo povoleno řemeslo uzdářské při obci pro-vozovati. -- Nedlouho potom žádal za vydání listů k přestěhování do Kla-tov, kde mu zemřela teta, po které dědil.

1603 ve středu po Obrácení sv. Pavla na víru -- Petrovi Komoničkovi má se půjčiti 10 kop míš. z pokladnice zádušní želenické do sv. Havla, nic dále.

1569 v pátek po sv. Floriánu -- Krčmář z Želenic / t. j. Jiřík Džaras / propuštěn z rukojemství a láryň nemá ani u sebe přechovávat, ani jinde s nimi co činiti.

1569 v pondělí po sv. Egidu -- Hoškův syn u Voráčka nemá dále než tento týden v podruží býti a potom se k městu obrátiti nebo do jiné vsi krom Želenic / To byl as hodný Jira, který nechtěl poslouchati /.

1635 dne 5. října pokřtěna byla v Slaném Alžběta, dcera Pavla Nováka ze vsi Želenic. Kmotra Bětka Haralka z Knovize. Pavel, byl as syn a nástup Řihy Nováka na gruntě.

Roku 1617 vdala se Anna po Janu Hoškovi želenickém za slánského ševce a vdovce Jana Hotárka. Obvňení bylo s obou stran stejné po 100 kopách. Měla synka Daniela a vymínila si, kdyby zemřela, že jej má dáti na svůj náklad k literárnímu umění neb k řemeslu, kdyby měl chuť.

Roku 1628 byla v Slaném vyšetřována Kateřina, dcera pastuchy želenického Jana Hrubého/Dlouhého?/ pro vyhnání plodu kořením od Káči kulhavé, slánské kořenářky. Dr. Fiala uvádí, že byla odsouzena pro cizoložství a vraždu dítěte ~~odnesením~~ k smrti. Měla býti za živa zahrabána. Zda byl ortel soudem apelačním v Praze potvrzen a rozsudek vykonán, nebylo zjištěno.

Roku 1612 pokřtěna byla Markytě pozůstalé vdově po Mat. Novákovi v Želenicích dcera Kateřina/Markyta byla vdána podruhé za Ondřeje Nekoláčného a uvedená dcerka byla dědičkou gruntu a vdala se r. 1630 za Jakuba Lunikovského./

Roku 1616 ve středu po 19. neděli po sv. Trojici pokřtěn byl Václavovi Chocholeovi z Želenic a manžel. Dorotě syn jménem Havel.

119

Roku 1611 ženil se Matěj, syn Václava Nekoláčného z Lunikova s Lidmilou, dcerou po nebožtíkovi Jakubu Dárasovi.

Roku 1602 v druhou neděli po Třech králích pokřtěn byl syn Pavel Tomášovi podruhu u Matěje ze vsi Želenic a ženě Anně.

Důležitým rozhraním v dějinách selských gruntů jest rok 1654. Pravidelně k tomuto roku dostávají se kronikáři při sestavování hospodářů na jednotlivých gruntech. V tomto roce byl vykonán pro účele daňové spolehlivý soupis všech gruntů na vesnicích. Soupis ten zve se obyčejně Berní rolla. V některých krajích se Berní rolle nezachovaly a musíme se spokojiti jen pouhými výpisy z nich, které se zachovaly ve vrchnostenských archivech. V soupise tom se uvádělo, které grunty vůbec ve vsi jsou, kdo nich hospodařil dříve před 30tiletou válkou a v jakém stavu jsou roku 1654, zda osazené či pusté. Muselo se uvésti kolik strychů polí ke každému patří, kolik je rolí obdělávaných a kolik lad. V soupise se uvádělo i jaká pole jsou, žitná či pšeničná, jaké jsou pro sedláky možnosti vedlejšího výdělků--domáckým řemeslem, povozničením, chovem dobytka, obchodem obilným a pod. Vrchnosti byly povinny hlásiti pak v určitých obdobích které grunty z pustých hospodářství zase byly osazeny a kterého roku. V Berní rolii bylo také uvedeno, kolik a jakého dobytka hospodáři mají. Pro kraj Slánský není Berní rolle zachována, ale v stručném výtahu ji nalezáme v dalším takovém soupisu všech gruntů ve vsích v Čechách. Tomu soupisu říká se obyčejně Tereziánský katastr, ač byl vyhotoven dávno před jejím nastoupením vlády. Všechny vrchnosti byly vyzvány r. 1713, aby předložily přiznání kde a kolik a jaké poddané mají na svých panstvích. Za sedláka počítal se obyčejně hospodář na lánů či 60 strychovém statku. Kdo byl na 30 strychovém grunte zván byl někde pololáník, jinde chalupník, neb také půsedlák. V tomto soupise jsou zapsáni i hospodáři podle Berní rolle. Po přiznáních poddanských tabel prováděla se kontrola udání tak zvanou visitační komisí, která obyčejně našla více polí než bylo přiznáno. Proto uvádím dále krátký výpis z Tereziánského katastru.

Hospodáři r.1654	Strychů rolí	lad	Hospodáři r.1716
Jakub Jansa	12-	48.-	Jan Hron
	Podle visitace v 7 kusech	90-	
Fryčkovský	-	60-	Václav Dvořák
	Podle visitace v 10 kusech	107- 1½ v.	
Chocholovský	-	60-	Jan Černý
	Uznáno bylo v 8 kusech	80- ½ v.	
Matěj Černý	9-	21-	Jan Nejtek
	Uznáno bylo v 5 kusech	44- 1½ v.	
Červátovský	-	75	Alžběta Valentová
	Uznáno bylo v 12 kusech	125 -	
Machotovský	-	75-	Kateřina Dárasová
	Uznáno bylo v 8 kusech	97- 1½ v.	
Kabátovský	-	60-	Jiří Dáras
	Uznáno bylo v 13 kusech	84-	
Novákovský	-	60-	Urban Dvořák
	Uznáno bylo v 6 kusech	82-	
Vondrákovský	-	75-	Jindřich Fingerhut
	Uznáno bylo v 5 kusech	116- 2 v.	
Novotného	-	75-	Josef Štěrba
	Uznáno bylo v 8 kusech	111- 1½ v.	
Plíhalovský	-	45-	Jan Nejtek
	Uznáno bylo v 11 kusech	56- 3½ v.	
Jan Dáras	115-	20-	Anna Dáraska
	Uznáno bylo v 9 kusech	230- 2	

Všimneme-li si hospodářů v roce 1654, vidíme, že byly zatím osedlé jenom tři grunty. Hospodáři měli obděláno 136 str polí, z toho Dáras sám 115 str, druzí dva jen 12 a 9 str. Ladem leželo 674 str, bylo tudíž počítáno s celkovou výměrou 810 str pozemků. Podle očitě visitace bylo tu shledáno ve 102 kusech 1225 strychů 2 3/4 věrtele pády, tudíž as o 50 % více. Jeví se

příhláškou a nálezem visitační komise značný rozdíl. Podle r. 1654 byl v Želenicích jeden pololáník, jeden třičtvrtěláník a ostatní lánici s výměrou vyšší než lán. Podle visitační komise byl nejmenší grunt želenický téměř třičtvrti lán. U největšího bylo shledáno o 95 str více než bylo udáno, u Charvátovského o 50 str více atd. Měli tudíž za stara v Želenicích dobrou míru.

Nápadný jest také malý počet kusů pozemků. Měli tudíž zdejší hospodáři velké kusy. Podle visitace připadá průměrně as 12 str na kus.

V Tereziánském katastru jsou zapsáni i řemeslníci, kteří tu tehdy žili. Krejčí Matěj Důras, smečenský poddaný, pracuje bez tovaryše, bytem byl u Anny Důrasové, neměl polí a obživoval se se ženou ponejvíce mezi lidmi prací nádenickou a stále nepracoval. Vydělal řemeslem ročně as 20 zl; neplatil kontribuci ani nekonal robotu.

Kovář Jan Rážička, smečenský poddaný, pracoval bez tovaryše, býlel u Anny Důrasky, neužíval polí a neměl dobytka, žil ze řemesla a vydělal ročně as 35 zl, platil ročně z bytu 3 zl činže, neplatil kontribuci ani nekonal žádné roboty.

Byl tu ještě pastýř v obecní chaloupce. Ěid žádný tu nežil.

V roce 1716 hospodařily na třech gruntech vdovy.

V katastru Tereziánském jsou u všech gruntů uváděny užívané pozemky s pojmenováním polohy a udáním výměry a v jaké půdě dle jakosti - dobrá, prostřední, špatná.

/Podrobný výpis je o 38 listů dále./

Z želenických rodáků vynikli a dosáhli významného postavení:

Josef DURAS z čp.17-v první polovině 19.stol.právnick

Jan ŠTASTNÝ, školní rada a pedagogický spisovatel, nar.1824 9. 4

František KYTKA, knihkupec a nakladatel v Praze, nar.1845 4. 12

JUDr.Václav DURAS z čp.1,zemský advokát v Praze

Dr.Karel NEBESKÝ v Praze 6. 7

Antonín ZAJÍČEK, profesor v Slaném

Statistická data, pokud mi byla známa:

Rok	Domů	Obyvatel	Mužů	Žen
1850	~~27~~	220		
1880	32	280	137	143
1890	32	265	132	133
1900	42	362		
1910	~~47~~	~~343~~		
1920	50	305		
1930	70	322		
1950	~~73~~			

O bezpečnost majetku a života starávali se v nejstarší době rychtáři a konšelé za pomoci všeho obyvatelstva/obecná poruka za čin spáchaný v obvodu obce, aby vinník byl vypátrán/. Staří rychtáři konávali z příkazu vrchnostenského nebo krajského úřadu noční prohlídky po krčmách o přechovávání podezřelých osob. Cestující museli mít proto písemný průkaz-cestovní pas-řemeslničtí tovaryši vandrovní knížku nebo fedrovní listy. Kdo byl přistižen bez průkazu, byl posílán postrkem na domovské panství. V obcích bývaly tak zv. hnanecké knihy, neboť musely dopravovati takového hnance dále. Teprve r. 1850 bylo zřízeno četnictvo a započalo svou službu dne 9. června 1850. Zprvu bylo četnictvo jízdní, které mělo přidělené veliké obvody. Byli k němu přidělováni vysloužilí poddůstojníci, takže služba tato byla jaksi zaopatřením za delší službu vojenskou.

Později byly stanice rozmnoženy a jízdní četnictvo bylo zrušeno a nahrazeno pěším.

V poslední době bylo četnictvo zrušeno a zavedena jednotná Stráž národní bezpečnosti -S N B -Dříve mívala každá větší obec svého obecního strážníka či "policajta", který obstarával posílky a konával v létě službu polního hajného, někde i ponocného.

K podávání zpráv posílali se v nejstarší době poslové jízdní i pěší. Ale takové podávání zpráv do míst vzdálených bylo nákladné. Proto čekávalo se až někdo tím směrem cestoval a po něm se zprávy vzkazovaly. Po rozšíření znalosti čtení a psaní posílaly se zprávy napsané-dopisy. Rozmáháním se obchodu vznikla mezi obchodníky vzdálených měst občasná neb pravidelná výměna zpráv. Ve středověku udržovala i větší města v obvodu země písemné spojení, a městští poslové přijímali i obstarání soukromých dopisů. Pravidelnou výměnu mezi panovnickými rody převzaly v 17. st. za peněžitou náhradu rodiny hrabat Thurnů a Taxisů. Kdysi byla seznána výnosnost takového zprostředkování zpráv, převzala císařovna Marie Terezie tento provoz do státní správy a zmíněné rody dostaly odbytné. Tak

55

vznikly dnešní pošty. Vedle dosavadních poštovních stanic, kde byly stále pohotově koně a vozy, byly zřízeny stanice nové a síť dopravy byla rozšířena i jinými směry. Kudy poštovní spojení probíhalo, tam byly silnice zvláště dobře vybudovány a udržovány v dobrém stavu, aby poslové jízdní a spěšní nebyli nijak zdržováni. Při podávání dopisů se poplatek zapravoval hotově. Teprve později byly zavedeny poštovní známky/Amerika 1847/ na vyplácení dopisů. Byly navázány styky se sousedními státy a uzavírány smlouvy o vzájemné dopravě dopisů, až došlo konečně ke zřízení dnešního světového poštovního spolku. Dnes může každý bezpečně zasílati dopisy i do vzdálené ciziny, ovšem za vyšší dopravné sazby. Každý stát má své poštovní známky a z té rozmanitosti vznikla sběratelská vášně—Filatelie—Ve velkých městech jsou dnes samostatné obchody se známkami poštovními, a mnozí sběratelé poštovních známek mají sbírky hodnocené na desetitisíce, ba i na miliony. Některé poštovní známky jsou velmi vzácné a draze placené. K dopravě dopisů a osob/poštovní diligence/ přidružila se záhy i doprava poštovních balíčků, čímž se výnos pošt podstatně zvýšil.

Nové vynálezy připojily do poštovních služeb i rychlé podávání zpráv telegraficky a telefonicky a v poslední době i radiotelegraficky a radiotelefonicky. Dnes jsou již i naše vesnice spojeny telefonicky s okresními městy a mají možnost rychlého podávání zpráv a získávání informací a ušetřeno mnoho času.

Želenice jsou přiděleny k obvodu poštovního úřadu v Brandýsku, který byl tu zřízen když zde byla správa dolů Společnosti státních drah. Také četnická stanice jest v Brandýsku již dlouho. Dříve chodíval na poštu obecní posel. Po r. 1900 převzali tuto službu přesporní listonošové.

Staří předkové naši sedávali za večerů kol otevřeného ohniště, odkud se šířilo po jizbě světlo. Na posvícení užívali loučí, nadělaných ze smolného dříví. Při takovém osvětlení nebylo jistě možno konati nějaké práce. Značným pokrokem bylo vynalezení svíček voskových a lojových, ale ty byly drahé. Bylo užíváno kahanů lojových a olejových. K svícení se používalo oleje řepkového. Značné zlepšení znamenal vynález lamp petrolejových s říditelným světlem pod skleněným cylindrem.

Krátký čas používalo se lamp gasolinových s žárovou punčoškou, pak lamp karbidových. Ale v městech používaného plynu k osvětlování vesnice neznala. Však i toto nové zlepšení bylo zatlačeno lepším osvětlením elektrickým-světlem přítomnosti. K jeho rozšíření po venkově přispěly po světové válce zřízené elektrárny na dolech a elektrárny vodní/hydrocentrály/, které vyrábějí elektrický proud levněji než v dřívějších městských elektrárnách, kam se muselo uní často zdaleka dovažeti.

Kromě k osvětlování používá se elektrického proudu i ke hnání motorů, takže venkov nyní elektrinou mlátí, šrotuje, řeže řezanku a dříví. Proti dobám před padesáti lety jest to ohromný pokrok. Katastrem želenickým vede elektrické vední od dolů Anna-Laura u Lán ke Kralupům a hydrocentrále u Měřejovic a proud obci dodává Středočeský elektrárenský svaz-dnes národní podnik, právě tímto vedením. Obec Želenice byla připojena na tuto vysokoproudni síť r. 1943. Transformátor stojí u č. 2.

1 kA = 5,5 kWh/rok

Zaměstnaní

106 kWh/rok ~ 50 kA

57

Katastrem želenickým vede i potrubí dálkového plynovodu od Chomutova ku Praze, takže jest možno obci k němu se připojiti, a využití i této novodobé vymoženosti a omeziti tak neúspornou přímou spotřebu uhlí v domácnostech, kde se v dnešních kamnech jeho výhřevnost náležitě nevyužívá.

To jest ovšem píseň budoucnosti.

Pod silnými opukovými vrstvami zdejší náhorní roviny vytékal v Želenicích mocný a stálý pramen vody, který sem přilákal první usedlíky. Stačil zásobovati všechno obyvatelstvo vodou. Při zvýšené potřebě vody znali již osadníci hledati vodu ve hlouce studnami, na něž jest i dnešní obyvatelstvo odkázáno.

Ideální jest ovšem privádění vody až do bytu vodovodem, kde pouhé otočení kohoutem poskytne potřebné množství vody. Města Slaný, Kladno, Libušín již své vodovody mají. Kladenský byl rozšířen o prameny od Žiliny a nyní se pracuje na vybudování přehrady na Klíčavě nad Zbečnem, odkud má býti vodou zásobeno nejen Kladno ale i vesnice, které se k připojení na klíčavský vodovod přihlásily.

Nouze o vodu pranutila již i Buštěhrad a Cvrčovice ke zřízení vodovodu. Zda dojde k tomu i u Želenic?

Nadmořská výše pláně "Rovina" jest 321 m .

Katastr želenický má výměru 467 ha čili as 1635 strychů. 0286

Nejdůležitější polní cesty jsou:

Od Želenic po rovinách ke Pcherám, cesta přes trať ke Zvoleněvsi, cesta ke Knovízi a druhá k Podlešínu.

Pro železniční dopravu mají význam : Stanice Podlešín ke Slanému, zastávka Podlešín ke Kralupům, stanice Brandýsek ke Kladnu. Pro náklady je dobrá stanice v Knovízi.

4

11

K lepšímu porozumění některých užitých výrazů v dalších statích před-
sílám všeobecnou část o poddanství, výhostech, odsazování s gruntů, o od-
úmrtí, přejímání gruntů, gruntovních penězích, podílech, věruncích, různých
povoleních, o robotě, vojenské povinnosti, poddanských rádech a instruk-
cích úřednictvu, o zemské berni, vyměřování polí a podobně.

Podle nejstarších zpráv nebylo poddanství tak tížovou povinností jakou
se projevilo později. Vrchnosti pronajímaly svou půdu za naturální dáv-
ky a malou náhradu peněžitou, svým poddaným. Ale po válkách husitských
se právo vrchností nad poddanými utvrdilo. Již v 15. stol. bylo sněmovním
usnesením omezeno volné jejich stěhování a již před válkou třicetiletou
proměnilo se poddanství v člověčenství. Poddaný patřil s celou rodinou
vrchnosti a byl ve všem svém jednání omezen. Vrchnost jej se statkem ja-
ko jeho součást prodávala jiné vrchnosti a jen výjimečně si při prode-
ji panství některého poddaného vyměňovala. Sedlák byl jen dočasným drži-
telem gruntu. Grunt zůstával vždy majetkem vrchnosti. I když sedlák po-
dle tak zvaného zákupního práva svůj grunt podle úmluvy a odhadu plně
splatil, nebyl jeho vlastnictvím. Musel vrchnosti i po splacení všech
peněz odváděti roční úrok, jenž byl důkazem, že statek je dále majetkem
vrchnosti, že to není statek svobodný. Při správném plnění smlouvou ur-
čených povinností přejímal grunt syn se stejnými závazky a povinnostmi,
a grunt byl jaksi dědičný. Ale sedlák jej nesměl bez povolení vrchnosti
prodati, směniti, odkázati nebo prostě opustiti a jíti jinam. Na cizí pan-
ství mohl se odstěhovati jen s povolením své vrchnosti, jen s jejím po-
volením mohl grunt směniti s jiným poddaným, poslati děti do práce na
cizí panství, k učení řemeslu, na studie, s jejím povolením mohl vdávati
dcery a ženiti syny. V našem kraji bylo ustáleným obyčejem, že po otci
přejímal grunt vždy nejmladší syn. Dělo se tak proto, aby mohl dříve za-
opatřiti ostatní děti, dcery vyvdati a starší syny přiženiti na grunty
bez ~~opoz~~ nebo k selským vdovám. Měla-li vdova děti, nestával se nový ho-
spodář majitelem statku, ale byl jen dočasným hospodářem než dorostl

určený dědic gruntu z prvního manželství. Stávalo se ovšem také že zůstal na gruntě trvale. Dědic někdy předčasně zemřel nebo se mu podařilo přiženiti se na grunt větší. V tom případě se s otčimem jak se říkalo porovnal a dostal více než činil jeho podíl. Při prodeji gruntu i při přejímání novým hospodářem se grunt odhadoval či šacoval. Odhad prováděl místní rychtář s konšelem a s přizvanými rychtáři a konšely ze sousedních obcí, jak máme ukázkou u gruntu čís. pop. 18 v roce 1598. Grunty se neprodávaly a nepřijímaly za hotové peníze. Na odhadnutou cenu skládal se ustanovený závdavek a ostatek ceny doplácel se ročními splátkami, kterým se říkalo věrunky nebo roční peníze až do vyplnění celé summy odhadní. Závdavek i výše věrunků stanovila se již při odhadu. Při dějinách jednotlivých gruntů najdeme toho doklady. Splátky bývaly mnohdy velmi mírné, a tak trvalo třeba přes padesát let než byl grunt doplacen. Poučme se u gruntu čp. 1 v Želenicích o tom názorně. Grunt byl r. 1693 odhadnut za 700 kop. Byl zaplacený a celá summa patřila čtyřem dětem, takže každému připadl podíl či dědická spravedlnost 175 kop. Nový hospodář si svůj podíl srazil jako závdavek a 525 kop měl spláceti ročně po 10 kopách. Podíly patřily Martinovi, Mandaleně do Holubic a Dorotě, dceři po Lidmile. Při správném placení mohl grunt doplatiti až za 53 roky. A také s placením nespíchal. R. 1702 tudíž za 9 let měl vykladeno 90 kop. Vzniká v nás pochybnost, zda mohl za svého života grunt doplatiti a druhá, zda starší sourozenci mohli se dožiti vybrání svých podílů. O kladené gruntovní peníze se někdy nápadníci každoročně dělili, jindy nechávali bráti peníze nejpotřebnějšího. Z uplacených 90 kop dostal Martin 50 kop a Mandalena a Dorota jen po 20 kopách. Když měla z gruntu bráti vrchnost a kladlo se třeba po 15 kopách ročně, brávala obyčejně 5 kop a o 10 kop museli se podělití ostatní nápadníci gruntovních peněz. Tím se vybrání peněz prodlužovalo. Mnohý nápadník takové gruntovní spravedlnosti byl by potřeboval třeba peníze hned na závdavek na vyhlédnutý grunt, nebo byl již starší a nedoufal, že by se vybrání peněz dožil. Rozhodl se proto k prodeji svého dědického podílu. Příklad najdeme u čp. 18. Valentin s manželkou Dorotou prodali r. 1540 své

gruntovní peníze z gruntu Hodanovského či Charvátovského a sice summu 244 kop m. za hotových 90 kop Bratřině literátské ze Slaného. I jinde najdeme toho příklady. Kdo peníze gruntovní prodával, musel nabídnouti nejdříve držiteli gruntu. Když ten prohlásil, "že není s to je koupiti", mohl je prodati se svolením vrchnosti jinému. O takových prodejkách gruntovních peněz jest zmínka již při záduší želenickém, neboť kostelní záduší často je kupovala. Kupovalo se "na třetí peníz" t. j. za třetinu a někdy i hodně levněji, také za pětinu. Záleželo vždy na tom kdy se mělo začít s braním peněz a po jak velkých částkách věrunky šly či jak brzo vybraní skončilo.

Když zemřel na gruntě hospodář a zůstávala vdova s dětmi, ponechávala jí vrchnost na gruntě, aby mohl grunt převzítí některý syn až doroste. V takovém případě nemusel to vždy býti nejmladší. Vrchnost mohla určití třeba nejstaršího. Mělali děti malé, musela se nezbytně k udržení hospodářství provdati. Když se druhý muž nestal držitelem gruntu, doufal aspoň že si něco zahospodará nebo bude mítí s manželkou za dobré hospodaření zaopatření ke stáří. Při úmrtí hospodáře bez dětí, připadala jeho polovina právem odúmrtním vrchnosti a druhá vdově. Byla-li ještě mladší, mohla se vdáti a druhý muž si porážel její polovinu jako zúvdavek a vrchnosti splácel druhou. Když nebyl grunt doplacen, připadala vdově jen polovina toho co muž splatil, a stejně tolik činila i odúmrtí vrchnosti. Bylali ovdovělá hospodyně starší, nedovolila jí vrchnost aby se znovu provdala. Tím by jí byla ušla hodnata druhé půlky gruntu, protože nemohla jako poddaná svůj majetek odkázati. Příklad najdeme u čp. 10 u Marty Dárasky r. 1603. Někdy nedovolila vrchnost ani prodání gruntovních peněz. Tak je u gruntu čp. 13 v roce 1611 poznamenáno, že vdova po Bartoňovi, který ten grunt r. 1603 prodal a jemuž šly gruntovní peníze po 15 kopách, zbývající peníze prodati ani odkázati nemůže. Paní Estera byla roz. Libovické z Libovice a koupila ten grunt r. 1575, načež se provdala za Bartoně. Vybrala ještě as třikrát gruntovní peníze a zemřela. Nevybrané peníze připadly právem odúmrtním vrchnosti smečenské.

Pokrač. o tisíc dále!

Když mohl držitel gruntu skoupiti gruntovní peníze "na třetí peníz" měl grunt brzo doplacený a byl hodně levnější. Koupení statku za hotové peníze bylo vzácností a byl také mnohem níže oceněn. Dědické nápady šly jen na přímé dědice-děti. Sourozenci jich vzájemně neměli. Proto nedědil po bratru bratr nebo sestra. Co jim nedal zemřelý za života, po jeho smrti nedostali. Veškeren majetek připadal vrchnosti, a jen někdy z milosti dostal některý sourozenec něco.

Bylo podotknuto, že poddaní museli míti k svému konání a jednání povolení vrchnosti nebo v její nepřítomnosti od zmocněného úředníka. Na přestěhování na jiné panství musel místi výhostný list či výhost. Ukázkou výhostu uvádím:

"Já Bohuchval Valkoun z Adlaru a na Štáfě/zlonického zámku říkalo se "Štáf"/ známé činím tímto listem, že na žádost a připsání J.M. urozeného pana pana Jana z Wladsteina na Hostinné a Rachově, propustil jsem a tímto listem propouštím Annu, dcera Jiríka Melichara, poddanou svou ze vsi Raciněvsi i s spravedlností její na gruntech mých jí náležitou, práva sobě nad ní dáleji nepozůstavující. Na potvrzení toho sekryt/t.j. pečeti/ svůj vlastní k tomuto listu výhostnému jsem přitiskl, jehož jest datum na Štáfě v úterý po sv. Lukáši leta 1604."

* *Viz na listu předcházejícím* L.S. /Sl. obzor XVII./

Podobně byla propuštěna od pana purkmistra a pánů města Slaného r. 1592 dcera ^{Anna} ~~Katerina~~ Jakuba Dürasa ze Želenic za manželku ^{Jana Horvátimce} ~~Petra Vlčekovi~~ ze vsi ^{Peřer} ~~Peřerovic~~ s výpravou a "20 kopami č. spravedlnosti", které jí otec dáti chce, Spravedlností rozuměly se i dědické nároky na gruntovní peníze po smrti otcově, a výraz ten ve výhostu byl důležitý. Jinak neměl propuštěný poddaný na nějaký majetek později nárok.

Na zaměstnání na cizích gruntech vydávaly se tak zv. ředrovní listy. Uvádím také ukázkou z našeho kraje:

"Já Jirí Borita z Martinic a na Smečně, římského císaře J.M. rada a nejvyšší sudí království Českého, známé činím tímto listem vůbec přede všemi, že jsem podle snešení sněmovního, které se stalo na hradě

Po napsání knihy našel jsem dodatečně k doplnění stati o výhostech jako ukázkou výhost želenický z Notuláře /1580-84/ města Slaného na str.106 a tuto jej uvádím:

Panu

Jakubovi Menšíkovi z Menšteina, hejtmanu
uřadu nejvyššího purkrabství pražského.

Službu .... Zdraví .... K žádosti Vaší tak činíme a Kateřinu, dceru Jakuba, rychtáře ze vsi Želenic, poddanou kmetičnu naši, poněvadž v tom napřed vůle Boží, pak otce jejího a její jest, z poddanosti i se spravedlností, kterou jí otec její, jsa živ, dobrovolně dá, na grunty J.M.pána Vašeho propouštíme a jemu, Petrovi Vlasákovi z Retovic za manželku dáváme, jsouce té naděje, až by se kdy co tak podobného na gruntech našich přitrefilo a Vy též od nás žádání byli, že nám též odporni nejsouce, též i při J.M.pánu Vašem dobrým přítelem našim býti ráčíte.

Datum v městě Slaném v pondělí po Třech králích 1583.

Rychtářem želenickým byl toho roku Jakub Düras. Z uvedeného je zřejmo, že si dřetovický sedlák Petr Vlasák našel za nevěstu Kateřinu, dceru Dürasovu z Želenic. Vrchnost její mu vyžádala v Slaném její propuštění na grunty buštěhradské. Petr Vlasák zemřel r.1592 a pozůstalá vdova Kateřina se synkem Řehořem měli z gruntu ceněného za 500 kop podíly as po 175 kopách. Téhož roku vdala se Kateřina za místního vdovce Jana, kováře, který byl po gruntu zván Vlasák. Po smrti Kateřiny oženil se s Annou. Říha, jeho pastorek, žil po smrti matčině u tety Anny Blažkové v Holousích, kde zemřel r.1615. Grunt zůstal otčímovi. Po smrti Jana Vlasáka zůstalo 8 dětí. Grunt ujal nejstarší Matouš Vlasák. R.1603 as po smrti manželky Kateřiny hlásil se druhý muž Jan Vlasák o její spravedlnost z gruntu Dürasovského. Měl tam podle zápisu z r.1623 v gruntovní knize pohledávku 115 kop-Jan po Kateřině.

Jan, kovář zvaný Vlasák a jeho nástupce Matouš Vlasák nebyli již potomky prvotních Vlasáků, nýbrž užívali příjmení Vlasák po gruntech. Máme zde tudíž obdobný případ jako u gruntu Dürasovského, kde Jakub jinak Kubeš, ^{Myslík} z Kmetiněvsi, který r.1567 grunt ten koupil, odložil jméno Myslík a přejal příjmení po gruntech. A jeho potomci užívají dodnes příjmení Düras, ač rodové jméno ^{bylo} je Myslík.

69

Pražském v pondělí den sv.Šťastného l.MDLXXXV.Mikulášovi Mrázkovi a Voršile manželce,lidem poddaným svým na snažnou prosbu jich tímto listem své povolení dal a dávám,aby buď v podruží aneb v službě na číkoliv gruntech býti a živnost svou/byl mlynářem/bezpečně provozovati mohli a to od data listu toho až do roka pořád zběhlého,a po vyjití téhož roku aby nadepsaní manželé byli povinni na den sv,Martina,když se psáti bude leta 86 přede mnou na zámku Smečně se postavili a na grunty mé se vstěhovali.Tomu na svědomí a pro lepší toho jistotu sekryt svůj vlastní k tomuto listu jsem pritisknouti poručil,čenož datum v pondělí den sv. Martina 1585.

L.S.

/Archiv kr.m.Slaného/.

Později se pro službu na cizích panstvích vydávaly listy zvané Služební povolení/Consens/a někde je mívali tištěné.Jako ukázkou uvádím:

Rakovnický kraj.

Statek Kladno.

Pop.odvodní okres č.28.

Obvod čís.1.

Služební povolení

pro poddanou zdejšího panství Marii BRADÁČOVOU

rodilou z městečka Kladna,velké postavy,stáří 26 let,světlých vlasů, modrých očí,podlouhlého nosu,svobodnou,

které se dává úřední povolení,aby mohla sloužiti jako děvečka jeden rok u Václava Kotka ve vsi Velkých Čičovicích čís.pop.27 na panství tucho- měřickém.

Úřad v Kladně dne 4.února 1828.

Čís.jedn.84 pol.

Matějka,ředitel.

Zapsáno v protokole služeb.povolení
č.II ai 1828.

Linai,úřední písař.

Ke službě na domácím panství nebylo takových povolení třeba.Před vydáním Čeledního řádu z r.1765 a nového patentu císař. Josefa II. mohli vrchnostensští úředníci odepřítí vydání takového povolení.Odůvodňovali to většinou tím,že nejdříve musí býti čeledí opatření hospodáři na domácím

64

panství, a teprve přebytečné síly mohou jít jinam. Ale po vydání uvedených nařízení mohl každý čeledín jít sloužit kam se mu líbilo a přestalo dosavadní stavění čeledi k sv. Martinu. Musel mít ovšem zmíněné služební povolení. Tomu nechtěli dlouho někteří staří vrchnostenská úředníci rozumět, a museli být ve sporném případě poučeni kraským úřadem, že podle Čeledního řádu je každému čeledínu volno dáti se do té nebo oné služby, a námitky, že na jiná panství je čeleď lákána vyšší mzdou, byly odmítnuty poukazem na § 21. čeledního řádu, že stanovení mzdy jest vždy věcí dohody mezi službodárcem a čeledí. Pan vrchní byl poukázán, aby odepřené povolení vydal. Na mzdu čeledi měly velký vliv napoleonské války a v té době zhoršené poměry měnové. Stálými odvody mužské čeledi ubylo a kupní síla peněz se snižovala. R. 1797 platil kladenský farář Tölk volákovi Kalinovi ročně 20 zl., kuchařce Jelínkové 14 zl. a děvečce Dundrové 12 zl. R. 1807 platil sedlák Homolka v Blevicích oráčovi 33 zl., v následujícím roce 38 zl. a r. 1809 oráčovi 55 zl., volákovi 21 zl. a děvečkám po 23 zl. Roku 1811 dával oráčovi 80 zl. a děvečkám po 50 zl. Ustálením cenových a měnových poměrů po státním bankrotu r. 1811 a po skončení válek napoleonských mzdy zase poklesly. R. 1832 měl oráč ročně 45 zl. a děvečky po 25 zl. a tyto mzdy se pak po desetiletí udržovaly.

Kdo sloužil na cizím panství bez povolení, považoval se zběhlého poddaného a mohl být na domácí panství dopraven postrkem či jak tehdy říkali "šupem". Před 30tiletou válkou vysazoval ten, kdo přijal cizího poddaného bez výhostu na panství, nebo do služby bez fetrovního listu značné pokutě určené sněmem "za přechovávání cizího poddaného".

Ke sňatku bylo také potřebí vrchnostenského povolení, jež se předkládalo faráři. Když si poddaný našel nevěstu na cizím panství, musel nejdříve požádati svou vrchnost, aby vyzádala její propuštění od její vrchnosti. Takovato propuštění se obyčejně ochotně udělovala. Jedině u čp. 1 jest uveden případ, že pan Jaroslav Bořita z Martinic nepropustil žádanou nevěstu Lámilu Brodeckou z Řisut pro Tomáše Dürasa z Želenic. Některé

vrchnosti vyžadovaly za propuštění poddaného nebo poddané na svobodu poplatek zvaný "koláč". A ten býval někdy veliký. Sedlák Úrye chtěl se r. 1587 přestěhovati z Lunikova do Slaného, kde měla manželka zděděný dům. Poněvadž byl poddaným města Slaného, žádal pana purkmistra a pánů za propuštění z poddanství a přijetí mezi měšťany. Musel za to dáti pánům 100 kop koláče. Stejný obnos žádali páni na Janovi Kyráškově z Želenic a ještě k tomu 10 kop za psaní výhostu písařům. Martin, jeho bratr nevyžádal si propuštění z poddanství a přiženil se do Slaného ke vdově Sakvové. Zdědil po ní majetek a za krátko po její smrti kšaftoval a umřel. Purkmistr a páni prohlásili, že jako poddaný neměl práva kšaftovati a celý jeho majetek připadl městu jako odúmrtě. Patřila k němu i Martinova spravedlnost 150 kop z gruntu Kyráškovského v Želenicích. Kdyby byl před sňatkem býval vyhoštěn za koláč, zůstal jeho kšaft v platnosti. Šetření se tudíž nevyplatilo.

Jak bylo uvedeno ve výpisech, měli želeničtí poddaní před třicetiletou válkou povinnost kupovati sůl a železo v městě Slaném, krcmař musel bráti pivo od slánských souseců, hospodáři museli dávat mlíti v obecních mlýnech při městě a v Slaném podávat obilí. Tak bývalo přikázáno i na jiných panstvích v tak zvaných poddanských rádech. Nový držitel Želenic pan Jaroslav Bořita z Martinic vydal také pro své panství poddanský řád. Byli tu uvedeny všechny povinnosti poddaných a za přestupky řádné pokuty. O právech poddaných není tam nic, neměli zkrátka žádná. Pro hospodářské úředníky byly vydány instrukce, jak mají jednati.

Bylo v nich nařízeno, že gruntovní knihy a jiné písemnosti mají býti chovány v bezpečném místě a bez vědomí hejtmana nemělo býti do nich zapisováno. Nesmělo se psáti na "škarty" t. j. listy, jež ležce k ztracení přijíti mohou, ale hned do knih. Někde bylo nařízeno, aby konání obecních soudů ve vsích bylo ohlašováno 14 dní napřed, aby se lidé mohli připraviti s gruntovními penězi, které se jindy a jinde klásti nemají než při registrech purkrečtních. Bylo v nich nařízeno od zapisování mimo náležitost a starobylý způsob více nebráti. Někde byla výše těchto poplatků/akcidence/ přímo určena. Akcidencí rozličné hejtmanovi, důchodnímu a sirotčímu písaři od

zápisů, kladení gruntovních peněz a propouštění, povolení k stavu manželskému, dání na řemeslo---sobě zarážeti, je zvyšovati nemají--z každé kopy 3 denáry od zápisu, od kladení a propouštění peněz po 6 denárech, na cizí grunty jeden groš 5 den. z kopy. Polovina akcidence patřila hejtmanovi, druhá důchodnímu a sirotčímu písaři. Později byly sazby o něco zvýšeny a za povolení k sňatku a řemeslu bylo placeno dle kabátu 30 kr, 1 zl i 1 zl 30 kr. Akcidence úředníkům zůstaly i v době Josefinské. Na některých panstvích jako na toužetínském platilo se za rozdělení podílů při pořádnosti dědické as 5 %, jež se hned odečtly od obnosu k rozdělení určeného. V části kapitolní se rozdělovné neuvádí, ale úředníci jistě bez něj nebyli, neboť akcidence byly doplňující součástí jejich příjmu. Měli peněžité platy malé a hlavní část tvořily naturální požitky/obilí, pivo, máslo, sýr, sůl a pod., dříví na otop/.

V instrukcích jest také uvedeno, že úředníci mají dohlížeti na hospodářství poddaných, že špatní hospodáři mají býti napomínáni k lepšímu hospodaření, kdyby to nepomohlo přidržeti je vězením a kdyby i to bylo bezúčinné, vybytí je z gruntů, byť i dobrovolně prodati nechtěli, a grunt lepším hospodářem osaditi. O takovém odsazování jest také několik zmínek. Po válce třicetileté bylo odsazování vzácností. Vrchnosti byly rády že jest na gruntě hospodář. Spíše objevují se případy, že sedláci sami opouštějí své grunty či sbíhají, aby se jinde živili nádenickou prací, neboť nemohli bez ohrožení rodiny snést všechna ta břemena zvláště v krajích málo úrodných nebo po povětrnostních pohromách a neúrodě. Jsou toho doklady, že úředníci nutili pokutami poddané, aby ujali některý spustlý grunt. Dávali je bez závdavku, v nízké ceně a na malé roční splátky, a přece se zájemci nehrnuli. Vidíme to i při Želenicích v dobrém položení, že trvalo to třicet let než se všechny grunty osadily.

O robotách z doby před válkou třicetiletou toho víme velmi málo. Roboty byly povinné či nucené bezplatné práce ruční nebo potažité. Zprvu bývaly jen roboty zemské na stavbu a opravy zemských hradů a zemských cest.

Když převzaly vrchnosti své poplužní dvory k docílení většího zisku do vlastní správy, vyžadovaly si v naléhavých pracích krátké výpomoci od lidí poddaných, a dobrovolnou tuto práci počaly záhy považovati za povinnost. Tak vznikly ty nenáviděné dny robotní. Po válce třicetileté, kdy se dostala panství české šlechty v ruce cizinců, se při velkém úbytku pracovních požadavky na práci poddanskou zvyšovaly. Toto nemírné zvyšování robot vedlo k selským bouřím a vydání prvního robotního patentu z roku 1680. Bylo v něm řečeno, že robota nemá přesahovati tři dny v týdnu. Při novém robotním patentu z r. 1738 vznikl i na panství smečenském odpor k robotám, a někteří sedláci z panství smečenského jako Düras ze Pcher, Landa z Jemník a další z jiných vsí byli potrestáni bitím holí. Město Slaný mělo zprvu jen dvorec při městě a stačilo jej obdělati čeledí. Nepotřebovalo tudíž výpomoci svých poddaných sedláků. Prikoupením Kvíce r. 1584 přibyl ~~dvůr~~ druhý a kol r. 1600 byl spojením tří selských gruntů v Trpoměších vytvořen velký dvůr třetí. K tomu přibyl po r. 1608 ještě dvůr po Jakubu Drnovském na předměstí slánském. Přes to není zpráv, že by želeničtí sedláci jezdili na některý orati, síti nebo sklízeti. Víme jen, že při některých městských stavbách/kostel hřbitovní, škola/, sváželi stavební materiál-dříví, kámen a vápno, neb dříví do cihelny. Výjimečně poslala je vrchnost, aby udělali po fáře sousedu panu Hertvíkovi Zejdlicovi ze Zvoleněvsi při svážení dříví na stavbu nového zámku. Nebyly tudíž jejich robotní práce pravidelné. To ovšem pominulo, když přišla ves Želenice do majetku pánů Bořitů z Martinic. Nová vrchnost zavedla roboty pravidelné. Pozdější robotní povinnost jest uvedena při každém jednotlivém gruntě. Tato práce konaná s odporem většinou za mnoho nestála. Podle zpráv úředníků udělal sedlák na svém ještě jednou tolik práce jako na robotě. Sedláci řídili se podle všeho starým pořekadlem: Kdo se na panském strhá, není hoden krchova!

Tíživou poddanskou povinností bylo také konání vojenské služby, která bývala zprvu téměř doživotní nebo do neschopnosti k vojenské službě. Na vojnu se najímalo vojsko za plat, neb jak říkali, na vojnu se verbovalo. Brali se dobrovolníci, ale verbíři užívali i různých triků a násilí, aby mladé muže do vojska dostali. Kromě nepočetného vojska stálého a zverbovaného,

byla v čas potřeby svolávána zemská hotovost od svobodných měst a vrchností podle majetkového odhadu či šacunku a počtu osedlých lidí. Když pominulo nebezpečí, vraceli se vojáci této zemské hotovosti zase domů. Bylo to vojsko nevytváčené, neukázněné a proto nespolehlivé. Ze stálého vojska vraceli se domů po letech neb desetiletích lidé zmrzačení neb pro nemoc aneb zranění k vojenské službě již neschopní invalidé. Tito vysloužilci mívali malý denní plat zvaný graciál, a dožívali zbylou část života v rodné vsi. Nahlížejíce nedostatečnost této narychlo svolané zemské hotovosti, vymohli si vojenští velitelé zvýšení početního stavu vojska stálého, a stavové zemští svolili na sněmě ke zvýšení zemské berně či kontribuce. Ale při tom zůstaly vrchnosti povinny dodávati ročně určitý počet branců-rekrutů. Poněvadž byly některé stavy od vojenské služby osvobozeny/měšťané, držitelé a dědici gruntů, úředníci, duchovní a j./, spočívala celá tíha služby vojenské na drobném lidu poddaném bez pozemkového vlastnictví a selských syncích bez nároků na grunt. V první řadě byly brány na vojnu osoby vrchnostem nepohodlné, čeledínové, synkové podruhů, domkářů a sedláků. Z postaveného počtu branců bylo někdy hodně neschopných k vojenské službě, a proto byly zavedeny soupisy obyvatelstva a tažného dobytka, aby měli vojenští páni přehled o počtu mužů v zemi i schopných potahů, a zemští úředníci o počtu osob způsobilých k zdanění. K ulehčení práce při sčítání bylo zavedeno číslování obytných domů, jež provedly v zimě 1770-71 sčítací komise vojenské. Komise procházela města a vesnice dům od domu a každý označila postupným číslem. Dříve domy ani ve městech nebyly číslovány a označovaly se v městech podle domovních znamení- U černého koně, U bílého beránka, U zlaté ráže, U tří klíčů a pod. Jejich držitelé dostávali příjmení po domovním znamení, neboť do 17. stol. ba až do počátku 18. stol. nebyla příjmení ustálena. Doklady toho máme u nových hospodářů přišlých v 16. stol. do Želenic, že převzali příjmení po gruntech. Z Myslíka stal se Dáras, z Veselého Komonička, z Havla Košťaty Charvát, z Herolta Fryška. I později udržovalo se pojmenování gruntů po starých hospodářích ještě velmi dlouho, ač držitel

již svého rodného jména neměnil. Veselému ve Pcherách říkali přezdívkou Smolík, Dürasovi v Humnech Vozáb a gruntům jejich "U Smolíků", "U Vozábů". U čp.8 v Knovízi držela se přezdívkou "U Duchoslavů", u čp.2 "U Bakalářů", v Želenicích se dlouho udržela přezdívkou u čp.7, kde se říkalo "U Machotů" a držitel Dürasovi říkali Machota k rozlišení od Dürasa z čp.1 a čp.17. Teprve za císaře Josefa II. došlo úředním nařízením k ustálení příjmení. I židé dostali tenkrát příjmení a to většinou německá neb podle původu, případně posměšná. Při číslování domů bylo již užíváno všude rodových jmen a zápisy do matrik a gruntovních knih nesměly se již díti přezdívkou. Sčítací komise vedená obyčejně důstojníkem počínala většinou u fary, u dvora neb u domu rychtářova, a napsala na dům číslo 1. Pak brala se jedním směrem kolem okrouhlé návsi, při vsích řadových jednou stranou tam a druhou nazpět. Zřídka dávala čísla střídavě/Jemníky/. Když očíslovala vnitřní část obce, pak číslovala teprve domy odlehlé-samoty- jako mlýny, ovčiny. V Želenicích počala u gruntu největšího, jehož držitel Matěj Düras byl as rychtářem. Domy postavené později dostávaly již čísla postupná, ať již byly postaveny kdekoliv. Proto je čp.27 mezi čp.1 a 2. V roce 1785 bylo v Želenicích nejvyšší popisné číslo 20.

Vysvětlení číslování odvedlo nás od služby vojenské. Roku 1802 byla dosavadní vojenská služba "Až do neschopnosti" zkrácena zavedenými kapitulacemi u pěchoty na 10 let, u jízdy na 12 a u dělostřelectva na 14 let. Po skončení toho období mohl se každý voják rozhodnouti, zda chce jíti domů, nebo za zvláštních výhod sloužiti kapitulaci další. R. 1808 byla za válek napoleonských zřízena tak zv. zeměbrana, z níž se doplňovalo časem řadové vojsko. R. 1845 byly kapitulace zkráceny o dvě leta. Pak byla zavedena tříletá služba vojenská s povinnými odvody pro každého mladíka a později byla v život uvedena tak řečená nahradní záloha z mužů, kteří prodělali jen kratší výcvik ve zbraní a později několik cvičení /manévrů/. Byli do ni zařazováni muži méněschopní a jiní z rodinných důvodů.

Častokrát je v gruntovních knihách zapsán podíl synům, kteří jsou na vojně a u mnohého jest připsáno "o němž se kolik let neví".

Zajímavý případ vojny dobrovolné máme u čp.6 z r.1760.K Rozině,dceři Jiříka Dírasy přiženil se Matěj Hlíza a ujal grunt.Ale po roce znelíbilo se mu buď hospodaření, buď rodinné poměry a dal se dobrovolně na vojnu k dragounům.Pozůstalá manželka pustila grunt příbuznému Vítu Gregorovi. Zda se vydala za mužem na vojnu,zápis nepraví.

Dříve panovníci, pak stát, potřebovali a potřebují stále peníze a proto musí občané platit daně. Je tak u nás i jinde. V nejstarší době se vybírala starobylá daň míru. Pak byla zavedena k užitku královu občasná berně, jež byla v podstatě daní pozemkovou. Později ujal se pro ni název : Kontribuce. Činila pravidelně z lánu dědiny či pole půl hřivny stříbra či 32 gr, poněvadž se hřivna počítala za 64 groše. Zřídka činila berně polovinu t.j. 16 gr. Vymáhala se na pánu půdy a ten přenášel ji na své poddané sedláky, vlastní uživatele půdy. Již v době Tomáše Štítného hleděly některé vrchnosti při berni vydělati. Štítný píše: "Když málem odbudou berni, mnoho vezmou na svých lidech poddaných jménem královým." Mistr Jan Rokycana píše ve svých kázáních: "Dajte králi berni po poloúročí a pánu po celém!" Z berní občasných staly se berně pravidelné, placené každoročně, a při zvláštních příležitostech byla vypisována berně mimořádná, kterou musely odváděti také kláštery a vrchnosti z vlastního měšce. Vedle toho byly zavedeny různé platy či sbírky pod různými jmény a záminkami. V polovině 16.stol. byla zavedena dávka z piva či dědičné posudné, dávka z vína či vinný tác. R.1472 vybírala se berně z hlavy po 2 groších, později pro každý stav v jiné výměře. Dále byla byla berně ze jmění či majetku dle odhadu či šacunku, sbírka z vlny, z obilí, z masa, z mléčného, pak daň procentní odstupňovaná dle příjmu. Platili ji úředníci, mlynáři, sládkové, nájemci, daň výdělková od řemeslníků, daň domovní, daň z tabáku, líhavých nápojů, byly zavedeny kolky na kolkování listin, daň dědičná, daň dachová. Aby byli postiženi daní všichni obyvatelé, byly zavedeny daně spotřební, daň obratová a jiné, jež se jakýmkoliv kdy jménem nazývaly. Málo výnosné

71
daně se rušily a nahrazovány výnosnějšími, jak se děje dodnes. Podle rozvržení vybírali kontribuci či daň pozemkovou i jiné vesničtí rychtářové, odváděli peníze vrchnosti, ta zase krajským berníkům, ti pak zemským. Kontribuce se od války třicetileté neustále zvyšovala, protože války "s Turkem, úhlavním nepřitelem křesťanstva" a války o dědictví rakouské za císařovny Marie Terezie pohlcovaly mnoho peněz. Podle prof. J. Pekaře činila r. 1655 kontribuce z osedlého sedláka/za osedlého počítal se ten, kdo hospodařil as na lánu/ necelých 9 zl, roku 1685 činila již nad 20 zl a stoupla od r. 1748 až na 60 zl. Vrchnosti přispívaly na kontribuci menší částkou nežli poddaní, protože platili podle počtu poddaných. Císařovna Marie Terezie dala v letech 1756-57 znovovytvořit podle selského katastru z r. 1713 také vrchnostenský/dominikální/ katastr ke kontrole panského a církevního majetku, ale rovnost ve zdanění pozemkového majetku nezavedla. Zatížení poddaného sedláka berní, dávkami a povinnostmi k vrchnosti, počítaje v to i robotu pohlcovalo 60-80% hrubého výnosu sedlákovy práce, takže při neúrodě neb nějaké živelní pohromě/požár, krupobití, pád dobytka a p./bylo nemožné tato břemena^{mnozí} bez porušení životní úrovně vlastní rodiny. Pochopujeme proto, proč nehrnul se chalupník na spustlý a opuštěný selský grunt a proč se po válce třicetileté selské grunty těžko osazovaly, a proč mnohý sedlák s grantu zběhl. Dříve zbíhali sedláci pro útlak náboženský, nyní utíkali ze statků z bídy. Proto trvalo nové osazení Želenic tak dlouho. Staří držitelé za války vymřeli, který byl zatím dobře usazen jinde, netoužil vrátit se na spáleniště. Jediný Jansa se vrátil. Džaras a Charvat poslali na grunty do Želenic své syny, vdova po Džarasovi znovu vdaná Kolíková vrátila se na přikoupenou chalupu³², potomci po Machotovi zůstali v Tuchlovicích a hlásili se jen o gruntovní peníze. Proto přišly na většinu gruntů cizí rodiny. Teprve reformy císařovny Marie Terezie a císaře Josefa II. přinesly lidu poddanému ulehčení.

Robotním patentem císař. Marie Terezie z r. 1775 byly spravedlivěji upraveny roboty a to podle výše placené kontribuce. Bylo upraveno 11 tříd.

Prvních sedm tříd konalo jen robotu pěší, další robotu potažitou a případně ještě k tomu robotu pěší. Robot nesměla nikde přesáhnouti 8 dny týdně. Domkářská roboty byla stanovena na 13 dní hlavně s senosečí a ve žních. Letní roboty pěší konala se od sv. Jana Křt. do sv. Václava. Roboty potažitá konala se párem volů nebo koní, řídčeji 3 neb 4 kusy potahu. Po zrušení nevolnictví či člověčenství a po tolerančním patentu, jímž se povolovalo vedle římskokatolického náboženství i náboženství evangelické, rozhodl se císař Josef II. také pro důkladnou reformu daně pozemkové. Jak bylo již uvedeno, zdanňovala se půda selská/rustikální/ výše než půda vrchnostenská a církevní. Proto nařídil, aby všechna půda, která poskytuje nějaký užitek, byla vyměřena a byl zjištěn její průměrný roční výnos. U polí měl se zjistiti výnos tříletý, neboť bylo bráno v úvahu tehdy provozované trojpolní hospodaření. Pole se dva roky osívalo—ozim a jař—třetím rokem leželo úhorem, aby si jak tehdy se domnívali, odpočinulo. Hnojilo se málo, stájového hnoje bylo málo, protože se dobytek v létě pásal. Ze součtu výnosu za dva roky vypočítal se dělením třemi průměrný roční výnos, a přepočítal se na peníze podle desetiletého průměru cen obilních. Pěstování bramborů a píce bylo v plenkách, proto se při výnosu nebralo v úvahu, ani pěstování lnu a máku. Počítalo se jen žito, pšenice, ječmen a oves. Cena pšenice z dolnorakouskou měřicí byla 1 zl 50 7/8 kr, žito 1 zl 19 5/8 kr, ječmene 55 3/4 kr a ovsa 34 kr. Takto zjištěný hrubý výnos bral se za základ výpočtu nové kontribuce. U luk a jím na roveň postavených kultur/zahrad, chmelnic a rybníků/počítal se jen jednorocní výnos sena a otavy, na centy a libry. U zahrad nepočítalo se tudíž ovoce, a zahrada považovala se za louku a počítalo se, kolik by na ní podle výměry mohlo býti sena a otavy. Stejně tomu bylo u chmelnic a rybníků. Nepočítala se sklizeň chmele ani množství vylovených ryb. Cent sena počítán byl za 45 kr, cent otavy za 30 kr. U vinic byl počítán výnos podle množství věder vína, u lesů na ročně těžené sáhy dříví tvrdého a měkkého. Podkladem všeho bylo vyměření pozemků. Podle pokynů

73

doplňovacích z dubna 1785 vyměřovali pod vedením vrchnostenského úředníka sami sedláci. Užívali sáhové latě a řetězu o délce 10 sáhů. Výměra byla udávána na jitra čtverečné sáhy. Jedno jitro mělo 1600 čtv. sáhů a bylo podle staré užívané polní míry rovno 2 strychům, po 800 čtv. s. Výpočty prováděli vrchnostenští úředníci. Výsledky byly zapisovány v rozměrné vyměřovací archy s četnými rubrikami. Každý pozemek dostával postupně topografické či katastrální číslo, dnes říká se parcelní, zapsalo se jméno majitele a číslo gruntu, jméno pozemku s polohou a udáním sousedů/traťové názvy/, dříve udávaná výměra atd.

Na daň počítalo se 10 $\frac{5}{8}$ % u polí, 17 $\frac{11}{12}$ % u luk a jím na roveň postavených kultur a 21 $\frac{1}{4}$ % u lesů, ze zjištěného ročního výnosu přepočítaného na peníze. Práce vyměřovací byly prováděny většinou v červnu a červenci r. 1785. V Želenicích vyměřoval podle všeho inženýr. Propočtové práce trvaly tři roky, byly hotoveny různé srovnávací tabulky, zjištěné výnosy byly kontrolovány podle sousedních obcí dle jakosti půdy - dobrá, prostřední a špatná. Výnos byl udáván na zrna t. j. kolik zrn se udávalo, tolik měřic zrna ^{po jitra} se sklídilo. Teprve z překontrolovaných výnosů vypočetla se kontribuce pro každý kus pole. Pak hotovily se soupisy pro obce a tak zv. Individuelní fassní rejstříky pro jednotlivé grunty.

Vypočítaná kontribuce byla o něco nižší nežli stará. Zda všude, nevím. Vedle úpravy daňové měla být podle úmyslu císařova provedena i úprava poddanských poměrů k vrchnostem. Dosavadní dávky a roboty měly pomínouti a měly být jedinou peněžitou náhradou, upraveny. A základem pro tuto peněžitou náhradu měl být při vyměřování zjištěný hrubý výnos. Sazby byly o něco vyšší než u kontribuce a počítalo se u polí 15 $\frac{5}{12}$ %, u luk a stejně hodnocených kultur 26 $\frac{1}{24}$ % atd. Ale byla zároveň udána hranice, že kontribuce s urbaniální povinností nesmí převýšiti 30 % hrubého výnosu. Proto byla v každém Individuálním fassním rejstříku vypočítána i tato urbaniální povinnost každého jednotlivého osedlého. Byl započítán i iarní desátek obilný, o němž se stalo porovnání mezi vrchností a faryfem. Daňové část reformy vešla v platnost od 1. listopadu roku 1789.

Vybírání kontribuce bylo svěřeno zvláštním výběrčím. Pro urbanielní část byla určena jednorocní přechodní doba, aby vrchnosti náhlým zrušením robot nezůstaly bez pracovních sil, potahů a hospodářského nářadí. Ale když císař Josef II. v měsíci únoru roku 1790 zemřel, vymohly si vrchnosti na jeho nástupci císaři Leopoldovi II., že urbanielní část nevešla v platnost a vybírání kontribuce bylo zase vráceno v ruce vrchnostenských úředníků pod kontrolou krajského úřadu.

Tak bylo již plně připravené zrušení robot oddáleno na dlouhá desetiletí - až do roku 1848.

Katastr vsi Želenic byl vyměřován společně s Jemníky a Netovicemi, takže jemnická čísla katastrální počínala až čís kat. 234 a netovická byla jejich pokračováním. Tyto obce mají také společnou gruntovní knihu.

Nejprve byla vyměřována "Místní poloha" t. j. ves. Neužitečná půda jako náves, cesty, zastavená plocha atd. nebyla vyměřována. Za to vyměřeny i malé zahrádky několikásáhové. Dnes již čísla zde uvedená neplatí, protože při novém vyměřování kol r. 1840 bylo zeměměřiči vyměřováno jinak pro katastr stabilní. Důležité jest, že jsou nám zachovány staré názvy poloh.

Podle knihy "Fassionsbuch der Gemeinde Žellenitz mit zugetheilten Dörfern Jemník und Nettowitz" uvádím podrobně prvou polohu, ostatní jenom přehledně. Výměra je zapisována do rubriky "Vyměřeno od inženýrů." 1785

I. položení; Místní plac

Čís. top.	čtv. sáhů
1. Návesní místo, v němž rybníček k plavení jest bez užitku	
2. Matěj Džaras, dům čís. pop. 1	
3. Domácí zahrádka u stodoly	67
4. Místo před stodolou bez užitku	
5. Zahrádka před domem s malým rybníčkem	2 jitral 449 s
6. Pole u rybníčku	326
7. Zahrada pod domem	933
8. Zahrádka u domu	26

č. top.

čty. s.

9.	Matěj Nejtek, dům čp.2	
10.	Zahrádka mezi domem a stodolou	43
11.	Václav Štěrba, dům čp.3	
12.	Domovní zahrádka	302
13.	Václav Náprstek, dům čp.4	
14.	Zahrada u domu po pravé ruce	186
15.	Zahrádka u domu bez užitku	
16.	Zahrádka za studnou	42
17.	Matěj Balač, dům čp.5	
18.	Domovní zahrada	248
19.	Jakub Jerman, dům čp.6	
20.	Prostora bez užitku	
21.	Josef Nebeský, dům čp.7	
22.	Zahrada při něm	796
23.	Zahrada za kálnou	124
24.	Obecní domek čp.8	
25.	Kostel a hřbitov	102
26.	Místo za kostelem	
27.	Jan Nejtek, dům čp.10	84
28.	Zahrada vlevo	68
29.	Zahrada vpravo	32
30.	Zahrádka ve dvoře	
31.	Tomáš Cihlár, dům čp.12	175
32.	Zahrada u stodoly	
33.	Dvě místa ve dvoře bez užitku	
34.	Tomáš Cihlár, dům čp.11	
35.	Jan Dvořák, dům čp.13	29
36.	Zahrádka u dveří	14
37.	Zahrádka u stodoly	40
38.	Zahrádka u studny	

č. top.	čtv. s.
39. Matěj Düras, kovárna čp.14	
40. Zahrádka u kovárny	247
41. Domek čp.15	
42. Jan Hron, dům čp.17	
43. Zahrádka u stodoly	166
44. Zahrádka u sušárny	468
45. Zahrádka tamtéž	22
45. Domek čp.16	
47. Matěj Charvát, dům čp.18	
48. Zahrádka za studnou	133
49. Zahrádka u stodoly	46
50. Jiří Černý, domek čp.9	
51. Domovní prostory	18
52. Václav Šerka, domek čp.19	
53. Jakub Tvrzský, domek čp.20	
54. Zahrádka při něm bez užitku	10
55. Obecní zahrada vedle Dürasa	532

Touto parcelou bylo měření ve vsi skončeno.

II. položení zvalo se "K Třebusicům". Počínalo od vsi mezi kolečskou a trebusickou cestou polní až k Třebusicům a mělo top. č. 56 až 85.

III. položení mělo jméno "K Slatině". Počínalo od staré poštovní cesty ke hranici zvoleněveské a obsahovalo čís. top. 86 až 119.

IV. položení neslo název "Na rovinách ke Pcherám". Začínalo od podlešínské cesty a vedlo až k nové silnici a mělo top. č. 120 až 151

V. poloha nazývala se "Na lomech". Počínala čís. top. 152 u císařské silnice a vedlo ke vsi k poslednímu top. číslu 233.

Podle summáře bylo vyměřeno polí 674 jiter 96 čtv. s. /as 1348 str/
 luk a zahrad 12 " 1576 " /as 26 str/

Bez neplodné půdy bylo tudíž vyměřeno 687 jiter či as 1374 strychů-

Vynos uveden jest celkově pro celou ves:

ršenice	4222 měřic	žita	3966 měřic
ječmene	5801 "	ovsa	1375 "
sklizeň sena činila	84 centy	86 liber	
otavy	53 "	86 "	

Největší kusy k čís.pop.l měly výměru 60 a 50 str.Proti jiným vesnicím byly pozemky jednotlivých gruntů v poměrně velkých parcelách,takže byly hodně zcelené.

Ani nově vyměřená daň netrvala dlouho,neboť poměry hospodářské se značně změnily a pozemky dávaly mnohem větší výnos nežli s kterým se počítalo při selském vyměřování.

Císařským patentem z 23.prosince 1817 byl zaváděn tak zvaný stabilní katastr,k jehož založení byly konány rozsáhlé propěťové práce podle instrukcí ze dne 28.března 1818 a z 28.čunora 1824.K zaměření a mapování přesnému došlo v našem kraji kol r.1840.Komisaři určili tak řečený klasifikační tarif ,podle nějž byl výnos po jitru v jednotlivých nových bonitních třídách přepočítán na čistý výnos a stanoven čistý výnos jednotlivých parcel.Zatím byla v platnosti jen provisorní soustava založená na Josefinském katastru a odhadu,jež trvala do roku 1853.Pro stabilní katastr byla určena vyšší kvota berní.Od roku 1881 bylo prováděno nové ocenění,jež platí pro pozemkovou daň podnes.

Pro Josefinský katastr bylo počítáno s trojpolním hospodařením.Však to se nyní opouštělo a bylo zaváděno střídavé hospodářství.Přibyla řada nových hospodářských plodin/píceřiny,brambory,cukrovka a zelinářství ve větších rozměrech/,půda se lépe hnojila,přestalo úhoření a z pozemku se nyní sklízelo každým rokem,ceny polních plodin se podstatně zvýšily a tím zvětšil se značně výnos pozemků.Proto došlo i k znatelnému zvýšení pozemkové daně.

První přesné vyměření a zhotovení katastrálních map bylo základem pro vyměřování pozdější.Dnes jsou katastrální mapy strážcem nemovitého majetku.Podle nich možno kdykoliv stanovití přesné hranice jednotlivých

parcel. Zeměměřičům při tom velmi napomáhají základní body vyměřovací sítě-hraniční kameny s křížkem nahore. Proto jest nutno tyto kameny pečlivě chrániti před posunutím.

Mezníky sázely se k ohraničení pozemků již před staletími a jejich přemístění se trestalo. Tak byli potrestáni r. 1587 sedláci lunikovští pro vyházení mezníků v lukách u Hobšovic třídním vězením v Dobešce v Slaném bez jídla a pití. Meze mezi poli bývaly dříve značně širší, ale uoráváním s obou stran se nyní tak zúžily, že někde není možno po nich jíti. Dnes obdělává se již mnoho míst dříve neplodných a lad, dříve jen jednou v pěti letech užívaných. Ke hnoji stájovému, jehož při zvýšeném počtu dobytka přibylo, užívá se nyní hojně hnojiv umělých. Proto staré stodálky již dávno nestačily pojmouti úrodu s polí a musely ustoupiti mnohem prostrannějším, a přes to musí býti někdy sláma uložena ve stozích v polích.

Jak bylo již zmíněno, měli gruntovníci a domkáři v době poddanské různé povinnosti k vrchnosti. Odváděli úrok gruntovní, vánoční plat, někde dávali i slepice, kuřata a vejce, obilí, konali vrchnostenskou robotu, někde odváděli faráři desátek, platili k záduší úrok z vypůjčených peněz a z tak zv. železných krav, domkáři vedle konané roboty plativali vrchnosti a obci gruntovní činži. Byla to těžká břemena.

Když bylo zákonem ze dne 7. září 1848 vyhlášeno zrušení poddanství a vydvížení robot, bylo zároveň rozhodnuto, že dosavadním příjemcům těchto povinností má se dostati peněžité náhrady. Podrobné předpisy o těchto náhradách obsahoval císařský patent ze dne 4. března 1849. Výkup ze všech těchto povinností měly provésti zemské vyvazovací komise, kterým byly v jednotlivých krajích podřízeny okresní vyvazovací komise. Některé povinnosti jako domkářská/podružská /roboty rušily se bez náhrady, za jiné byla vypočítávána náhrada. Platy se odváděly obvykle ve vídeňské měně. Pro náhradu se vše přepočítávalo na zlaté ve stříbre či konvenční měně. Poměr obou měn byl ustálen tak, že 1 zl str rovnal se 2 zl 30 kr víd. m. - zlatý v obou měnách byl počítán po 60 kr. - roboty i naturalní dávky přepočítaly

5

71

se na peníze a takto vypočítaná roční povinnost byla základem. Jedna třetina se odpočetla na náklady a zbylé dvě třetiny se kapitalisovaly na 5%, to jest násobily se dvaceti a tak byl zjištěn povinný vyvazovací kapitál. Aby nebyli sedláci platem příliš zatíženi, přenesla se na ně k přímému zaplacení jen polovina vypočítané náhrady/to jest z jedné třetiny původního zjištěného ročního obnosu/ a měli ji splatiti do dvaceti let. Druhou polovinu/to jest také z jedné třetiny základu/převzal k zaplacení zřízený zemský vyvazovací fond, který ji měl zaplatiti bývalým vrchnostem do čtyřiceti let. Jemu na pomoc byla zřízena Hypoteční banka.

Vrchnosti musely podávati zřízeným okresním vyvazovacím komisím podle poddanských obcí zvláštní tabulky na vydaných tiskopisech úředních. Tak byly pro domkářskou roční povinnost pro Želenice tabulky dvě. Jedna od vrchnosti, druhá od obce želenické. Tyto drobné náhrady platili domkáři přímo bez pomoci vyvazovacího fondu, obci pravidelně do pěti let podle zvláštní dohody čtvrtletně, neboť celková vyvazovací povinnost činila jen několik zlatých.

Pro vyvazování selských a chalupnických gruntů byly výpočty složitější. V tabulkách přepočítávaly se roční platy z vídeňské měny na měnu konvenční, naturální dávky a robota potažitá a pěší na peníze podle určených cen a celá povinnost se sečetla jako roční základ, a pak se po odečtení třetiny zbytek kapitalisoval. Faráři museli rovněž podávati tabulky pro desátek, sedušič na roční úrok a plat ze železných krav. Pro ocenění naturálních dávek byly stanoveny tyto ceny: Pšenice 2 zl 4 kr, žito 1 zl 20 kr, ječmen 56 kr, oves 39 kr str. za dolnorakouskou měřicí. Kapoun počítán za 40 kr, slepice za 25 kr, kuře za 18 kr kus, kopa vajec za 1 zl 10 kr/t. j. 70 kr/, den potažité roboty za 28 kr a den pěší roboty za 10 kr str.

Vyvazovací povinnosti byly knihovně zajištěny a po zaplacení prováděl se po předložení kvitancí knihovní výmaz. Někde zaplatili někteří hospodáři na ně připadající povinnost hotově najednou, aby se nemuseli starati o roční splátky. Zda se tak stalo i v Želenicích, nevím.

10

Tak stal se rok 1848 rokem osvobození poddaného lidu a nás od všech vrchnostenských a jiných povinností a počátkem hospodářského osamostatnění a růstu českého lidu, a to po staleté porobě.

Zmíním se ještě málo o vzhledu obcí. Budovy starých selských a chalupnických gruntů bývaly ze dřeva roubené na kamenné podezdívce a do 16. st. bývaly leckde bez komínů, jak jest patrné z výpisů. R. 1562 bylo přikázáno Spálenému z Želenic, že má dáti udělati komín. V přibližně stejné době dostal stejný příkaz rychtář z Drnova pod pokutou 5 kop. Nebývalo dnešních kamen a vařivalo se na otevřeném ohništi a kouř odváděl se komíny dřevěnými, uvnitř vymazanými hlinou od stropu nad střechu, ač jsou již v 16. stol. zmínky o kamnech od kamnářů neb hrnčírů zhotovených jako v Lunikově. Pro kamna musely býti ovšem od základu komíny zděné. Již z 15. stol. najdou se ve vykopávkách na zříceninách hradů různé zlomky kachlů. Nejstarší jsou nepolévané, teprve pozdější mají polevu. Krytina venkovských budov byla slaměná. Z dlouhé žitné slámy dělaly se drobné otýpky zvané snopky neb došky, a ty se k latím slaměnými houžvemi přivazovaly. Střecha se pošivala. V lesnatých krajinách měli krytinu šindelovou. Šindel se přibíjel kovanými hřebíky zvanými šindelásky. Někde mívali i u slaměných střech šindelovou obrubu. Došky i šindel byly krytina lehko zápalná a nesmíme se diviti, že za větru vyhořela třeba celá ves, neboť ^{ohně} se přenášel rychle od budovy k budově. Aby se šíření ohně zabránilo, otrhávali někde při ohni střechu blízké budovy, a proto nacházíme v popisech požárů vedle domů pohořelých i některé domy otrhané. Všude ve městech i na vsích byli nařízeni dva sousedé, kteří měli čas od času prohlédnouti komíny, jsou-li dobře prometeny, aby hořící saze nepadaly na střechu. Zvláště po zimě na počátku jara dávalo se čistění komínů hromadně a jedna středa zove se dosud "sazometná". Řemeslo "mestkomínů" či kominíků vžilo se teprve koncem 17. a v 18. století. Krytina tvrdá, tašky, prejzy a břidla, byly ve městech i na vsích do konce 18. stol. vácností. Již počátkem 19. stol. nařizoval krajský úřad rakovnický, že nově stavěné

81

budovy obytné musí míti tvrdou krytinu. A cihelny byly v té době jen vrchnostenské, a krytina drahá.

Na venkově byly i obvyklé stavby lepenicové, hlavně stodoly, kůlny a chlévy. Na kamenné podezdívce postavila se z trámů kostra, do té zasadily se tyče a propletly se proutím nebo slaměnými houžvemi namáčenými v řídké kaši z hlíny. A tato pletenice omazala se s obou stran jílem neb cihlářskou hlínou. Ke stavbě řídkých budov kamenných užívalo se místního materiálu - opuky a pískovce neb i nepálených cihel zvaných vepřovice. Šetřilo se každým grošem. Jak oceňovaly se venkovské budovy, povídá nám zápis v gruntovní knize z panství roudnického z r. 1737.

"Světnice dřevěná / t. j. ze dřeva trámového roubená / nově postavená s kuchyní klenutou a síní, nad tím krovů 7 párů za 28 zl
komora pod 3 páry krovů za 6 zl
špýchar a pod ním sklep s komorou pod 4 páry krovů za 20 zl
stará světnice s komorou, chlévem, marštalí, ovčínem
a kůlnou pod 17 párů krovů, při tom spodek sešlý za 28 zl
stodola pod 7 párů krovů za 21 zl"

Úhrnem byly budovy tohoto chalupnického gruntu přes 40 strychů výměry odhadnuty na 103 zl. Krytina byla na všech budovách došková. V současné době tehdejší vypadaly as budovy zelenických gruntů podobně a odhad by se snad jen málo odchyloval. U selských statků byly větší stodoly a chlévy, obytné budovy si as mnoho nezadaly. Roku 1611 vyhořely v Želenicích grunty 1, 4, 3, 17 a 18.

Když dne 23. března 1641 vyhořela u statku Dárasova ještě zbylá stodola o jednom mlatě, odhadoval si Tomáš Dáras škodu na stodole 15 kop, ale za ohořelých 18 štěpů počítal si škodu 30 kop. Při jednání o náhradu škody s Tomášem Hroudou, rezníkem ze Slaného spokojil se pak za obě s náhradou 25 kop po 5 kopách ročně. Hrouda zavinił požár zapálením suché trávy. Tehdy vyhořel i grunt Kateřiny Vondrové, jejíž škoda byla odhadnuta na 150 kop, ^{budovy} ježto byly po ohni nově postavené. Současně shořely i dva jiné grunty zelenické, které byly od dvou let již opuštěné.

22

Tímto požárem byla as úplná zkáza vsi Želenic za třicetileté války dokonána.

Podle zmínky, že počítal si hospodář Düras r.1641 větší škodu za 18 stěpů nežli za stodolu, poznáváme, jak si ovocné stromy zničené cenil, a že již ode dávna byly při selských či kmetských dvorech ovocné zahrady. Vojsko při průchodech jistě stromy nešetřilo a zahrady vzaly jistě zasvé. Četní hospodáři na vesnicích dovedli již počátkem 19.stol. sami stromy šlechtiti a pěstovati. Velmi se o to zasloužil zvoleněveský panský zahradník Kyslík. V německém spisku o panství zvoleněveském z r.1840 jsem četl, že leckterý sedlák v kraji má ze svých zahrad větší užitek než z ostatního hospodářství. Ve všech vesnicích u nás bývalo pěstováno hlavně mnoho švestek a jabloní. Ze švestek vařila se povidla a také se sušily. Téměř při každém statku bývala sušárna. Ani v Želenicích nescházely, a sám pamatuji ještě zříceniny dvou. Kromě švestek sušily se i tak zv. "křížaly", t.j. rozčtvrcené hrušky a jablka. V oblibě bývala hlavně jablka míšenská, která dnes již zanikla. Ovoce vyváželo se hlavně do Německa. Mrazová pohroma r.1871 zahrady v našem kraji zpustošila a výnosnější pěstování cukrovky přispělo rovněž k jejich zániku. Vlašské ořechy pěstovaly se v našem kraji již v 16.stol., a pamatuji z mládí mnohé staré, mohutné stromy, jistě staleté. Z Humen jest z konce toho stol. známo, že tamní sedlák Vocelka vozil je na trh do města Slaného. V posledních dvou desetiletích zničily mrazy zase mnoho ovocných stromů/1929,1939/ a škody nejsou dosud nahrazeny. Stromům uškodily hlavně silnější mrazy jarní, když již míza počala prouditi. Roku 1920 bylo v Želenicích sepsáno 6659 stromů. Z toho bylo 4135 švestek a sliv, 1001 třešní a višní, 602 jabloně, 566 hrušní a 348 ořechů.

Význam ovoce ve výživě se nyní správně hodnotí a počínají se proto zahrady znovu vysazovati, abychom nemuseli tolik ovoce dovážeti, což má zase velký význam národohospodářský.

Ze starých zápisů víme, že před staletími byli ustanovováni ve vsích rychtáři, kteří za pomoci jednoho neb více konšelů měli vésti správu obce, a dbáti nad pořádkem a dodržováním zákonů. Byly to osoby přísežné, které při nastoupení svěřeného úřadu skládaly vrchnosti slib nebo přísahu či jak se tehdy říkalo "vykonaly povinnost k svému úřadu", že budou zastávati svůj úřad svědomitě a spravedlivě. Rychtář byl prostředníkem mezi vrchností a osadníky, měl právo rozsuzovati drobné rozepře a bdíti nad plněním úředních nařízení. Chodil týdně do vrchnostenské kanceláře, podával zprávy o událostech ve vsi a provedení daných příkazů, přijímal nová nařízení o kontribucích, robotách a podobně. Když byla ves dílčí t. j. patřila dvěma vrchnostem jako Knovíz a Žižice, bývali ve vsi rychtáři dva, pro každou část obce zvlášť. Ale dohled na společné záležitosti obecní měl rychtář části větší. Při výkonu svého úřadu měl rychtář jako odznak své hodnosti tak řečené "rychtářské právo." Býval to obušek spletený z několika býkoveců, někde pošíť koží a pobíť ozdobně mosaznými hřebíky. Řídčeji bylo právo dřevěné, končící nahoře vyřezanou podobou sevřené pěsti. Občas konávaly se na vsích obecní hromady či shromáždění sousedů, při nichž bývaly projednány důležitější záležitosti obecní. Jednou neb dvakráte do roka konaly se obecní soudy v přítomnosti vrchnostenského úředníka, kdy sazívalj se rychtář a konšelé, nlásila se úmrtí hospodářů a převody gruntů. Někteří rychtáři bývali v úřadě dlouho, třeba řadu let, jiní jen krátce. Byly i vesnice, kde byla hodnost rychtářské spojena s držením určitého gruntu, tak zvané rychty dědičné, vyskytující se hlavně ve vsích založených na právě zákupném či purkrechtním. Taková rychta bývala na př. v Řevničově.

K povinnostem rychtářským patřilo dříve také každoroční stavění čeledi a sirotků, od 10 neb 12 let věku, kolem sv. Martina. Vrchnosti uplatňovaly nárok, že každý sirotek má si odsloužiti v panských službách tři leta, ježto vrchnosti byly vrchními poručníky vdov a sirotků. Později rozšiřovaly tuto povinnost i na děti poddaných, které rodiče ve svých živnostech nepotřebovalj. Sirotci nesloužili v panských službách zadarmo, ale

za malý plat, za nějž by se byli dobrovolně do panských služeb nedali. V poddanských i v čeledním řádu bylo přímo nařízeno, že rodiče, kteří v domácnostech svých všechny děti zaměstnati nemožou, musí dáti ostatní do cizích služeb jinam.

K jiným povinnostem patřila také každoroční obhlídka mezí a hranic pozemků. Ve zmíněných již hospodářských instrukcích jest na to pamatováno ustanovením, že jednou v roce mají staří hospodáři s mladými vycházeti do polí a prohlédnouti meze a hraniční znamení, aby byli stále pamětníci mezí jednotlivých pozemků, i kde mezují s jinými vesnicemi a panstvími. Přitom měly se také prohlédnouti cesty, aby byly opraveny před svážením obilí. Proto se tyto výchozy do polí konávaly kol svatodušních svátků nebo kol svátku Nejsvětější Trojice, kdy byla jakási přestávka v polních pracích, protože okopaniny se tehdy nepěstovaly v té míře jako nyní. Každá taková obcházka zakončila se obyčejně schůzkou v hospodě. Staří poseděli při pivě a kartách a mládež nezůstala bez tance. Této vycházce se slavnostním zakončením říkávalo se ponejvíce "doušky". Z obecních peněz bývalo placeno spotřebované pivo či jak se říkalo "pilo se na obec". Někde drživali doušky podle úředního šetření zvláště slavnostně, prý dva i tři dny, pokud jídlo a pití stačilo, a končivali prý je obyčejně pračkou. Proto bylo v Josefinské době od zemského gubernia v Praze toto slavnostní zakončení obcházky hranic zakázáno. Ale podle některých obecních účtů, které jsem měl příležitost prohlédnouti, udrželo se leckde až do počátku 19. st. Zakaz obcházal se tím, že se do účtů dávala položka "od spravování cest". I na to však páni revisoři účtů obecních přišli a zakázali tuto položku s odůvodněním, že spravování cest přísluší těm, kteří jich užívají, a nemá se hraditi z příjmů obecních, které někde byly velmi nepatrné. Pak zůstal název "doušky" jen předežňové taneční zábavě pořádané v našem kraji každoročně do nedávna. Byla ovšem již jen soukromá a ne na náklad obce.

85

Jak bylo již vpředu uvedeno byl rychtář a konšelé osoby přísežné. Z archívu král. horního města ^{Kladna} podařilo se mi zachytiti ukázkou rychtářské přísahy, kterou tuto uvádím:

Já, František Procházka, přísahám Bohu Všemohoucímu, že jako ustanovený rychtář obce motyčské všechny povinnosti téhož úřadu věrně a upřímně chci zastávati, všechna královská a úřední nařízení bedlivě plniti, vzniklé rozepře bez ohledu na osoby a důležitosti rovnou cestou rovnati, obecní užítky všemožně vyhledávati a vesměs tak se zachovati přislíbují, jak toho zemská pravidla žádají a míti chtějí, k čemuž mi dopomáhej Bůh Všemohoucí. Přisahu tuto, kterou opakoval podle předčítání úředníka, stvrdil rychtář svým podpisem a byl přítomným sousedům od vrchnostenského úředníka jako rychtář představen s příslušným připomenutím, že jej mají poslouchati. V jiných přísahách našel jsem poněkud jinou stylisaci, což záleželo na slohovém umění a znalosti dobré češtiny vrchnostenského úředníka.

...chci ten úřad věrně a bedlivě ~~zastávati~~ zastávati, o obecní a sousedů dobré co nejvíce se starati, císařskokrálovská a vrchnostenská nařízení vždy uposlechnouti a vykonati, všechny rozepře bez ohledu přátelství nebo nepřátelství povážlivě a spravedlivě souditi....

Někdy vznikaly mezi rychtářem a osadníky různé neshody, a tyto rozepře porovnávala pak vrchnost nebo její úředník. Býti želenickým rychtářem nebyl v 16. stol. jistě žádný med. Vidíme to z uvedených výpisků, že byli některé sousedé ve vězení, že na rychtáři košili strhali, jindy že ho nenáležitě zbili, nebo pro nenáležitě chování k rychtáři a konšelům. Pachatelé dostali se do vězení a museli^{si} s rychtářem a konšely rovnati. Výstupky tyto stávaly se většinou v povznesené náladě v krémě, kde rychtář i konšelé byli soukromými osobami. Kdyby se tak bylo stalo při výkonu úřadu, byly by výtržníky postihly tresty těžší.

Po zrušení poddanství r. 1848 pominulo starobylé zřízení a správa obce přešla vydáním nového obecního zřízení z r. 1850 na občany volené obecní zastupitelstvo, jemuž v čele stál od zastupitelstva zvolený obecní představený či starosta. Počet členů obecního zastupitelstva řídil se veliko-

10
stí obce ,po zavedení všeobecného rovného a tajného hlasování počtem obyvatelstva.

Jména některých rychtářů a konšelů se nám zachovala ze starých dob jen výjimečně. Tak připomínají se r.1379 konšelé Pech a Michal a sedlák Hodek.

Také v Zádušní knize kostela želenického se některá jména zachovala. Kol r.1544 byl rychtářem Tůma, a byl snad v úřadě delší dobu, protože mu později říkali "starý rychtář". Býval pak konšelem, jako r.1564.

Kol r.1558 byl rychtářem Jíra Vondráček

Kol r.1560 Zikmund Důras

Kol r.1564 Havel Charvát jinak Koštata

Kol r.1573 Martin Kyrášek

V letech 1579 až 1592 Jakub Důras

V letech 1596 až 1602 Jiřík Důras, krčmář

V letech 1603 až 1606 Matěj Jemnický

Kol r.1609 Jiřík Chochol

Kol 1614 Ondřej Lunikovský jinak Nekoláčný

Kol r.1619 Havel Machota

I jména některých konšelů se zachovala:

R.1564 byli ustanoveni vedle Tůmy Voráček, Kyrášek / Komonička zemřel /.

Později bývali jen konšelé dva. Tak kol r.1600 Jiří Chochol a Petr Komonička. Kol r.1619 Tomáš Důras.

R.1792 byl rychtářem Josef Nebeský a konšelem Jan Dvořák

R.1808 byl rychtářem František Důras z ~~z~~ /.

Nad správou obecní bděl vrchnostenský úřad, jemuž se musely podávat roční účty k revisi. Podle krajského nařízení z konce 18.stol. musela mít každá obec pro případ ohně háky, žebříky a vysmolené koše na vodu k hašení.

Z obecních starostů od roku 1850 podařilo se mi zjistiti:

[The following text is extremely faint and illegible due to the quality of the scan. It appears to be a list or a series of entries, possibly names of mayors or dates, but the characters are too light to transcribe accurately.]

V každé vsi býval důležitou osobou také obecní pastýř zvaný obyčejně slouha. Měl na starosti dobytek místních sousedů. Pásl je a při onemocněních také léčil. Ba mnohý pletl se po způsobu ovčáků i do řemesla lékařům a lékárníkům, sbíral léčivé byliny a dělal i hojivé masti. V některých vsích konával i ponůcky. V nebezpečných dobách měli ponůcky konati podle krajského nařízení sami hospodáři. Byl skutečným obecním sluhou, pohotovým k různým službám rychtáři i sousedům. V některých obcích zatroubením, jinde práskáním žilou t. j. bičem o krátkém bičíšti, oznamoval na návsi, že jest připraven hnáti dobytek na pastvu. Hned se otvírala vrata selských a chalupnických gruntů a čeleď neb hospodyně vyháněla na náves dobytek, který přejímal pastýř ve své opatrování. Ku pomoci mívával ovčáckého psa a většinou mu pomáhaly jeho děti. Vyháněl dobytek na sousedské a obecní pastviny, lada a úhory, po žních na strniska a po otavách na louky. Dbal, aby dobytek nezaběhl do škody t. j. na obdělaná pole, a nepřišel k úrazu. K večeru přiháněl stádo zpět na náves a dobytek se většinou sám odděloval a směřoval do vrat svého hospodáře. Někdy musel vytrídovati některá jehňata neb ovce, které zůstaly v houfu. Poznával je podle toho jak byly označeny číslem neb počátečním písmenem hospodáře. Pastýř pásal většinou ovce, ale někdy i vepřový a hovězí dobytek. Když počalo se více dbáti o stájová hnojiva a zaváděním střídavého hospodaření pomíjelo úhoření, zůstaly k pastvě jen ovce, kterých také pomalu ubývalo a pastýř se stal zbytečným. Mnohé pastviny byly rozorány a proměněny v pole, jiné byly zalesněny neb jinak zužitkovány. Pastýř měl většinou byt v obecním domku zvaném pastouška. V Želenicích to bylo číslo popisné 8. Kromě bytu mívával tu chlév pro vlastní dobytek, někde choval obecního býka. Kozla a kamce mívával svého. Za své služby dostával nevelký plat v penězích a pro obživu od jednotlivých hospodářů tak zvanou "sýpku", to jest od kusu dobytka smluvené množství obilí, nejvíce žita, někde při pečení chleba bochník a nějaké to přilepšení o svátcích a o posvícení. Sýpku dostával obyčejně při ukončení období

27
pasebního k sv. Martinu. Objel toho dne všechny statky a chalupy z nichž pásal dobytek a sebral od hospodářů smluvený obilný deputát podle počtu kusů, jež z jednotlivých gruntů pásal. Večer bývala pravidelně v hospodě scházka hospodářů. Pastýř dával někde skopce, kterého krčmářka připravila k večeři a hospodáři pivo. V dřívějších dobách platívala se útrata o "sýpce" z obecních peněz, jak jsou o tom doklady. V sousedské rozprávce posedělo se pak často do půlnoci. I v kladenských obecních účtech našel jsem o takovéto útratě při sýpce pastýři ~~14 zl 54 kr~~.
Tak je poznamenáno jeden rok "když se pastýři sypalo, dáno bylo na pivo 14 zl 54 kr". Pastýři měnivali někdy dosti často místa. Buď se nezachoval pastýř sousedům, nebo si sám hledal místo výnosnější. Někteří zůstávali někde i řadu let. V Kladně se proto pivalo někdy i když se pastýř přistěhoval. Roku 1807 bylo dáno v Kladně na pivo 18 zl 16 kr "když se pastýř přistěhoval".

I v Želenicích máme již z 16. stol. zprávu o obecním pastýři. Ve výpisech je r. 1566 zmínka o "sýpce" pastýři. K dobru sousedů byly dány k večeři dvě husy, stará a mladá, a konjěl Voráček měl při placení spor s krčmářkou, "že je chce odřít". A neplatil to z vlastních peněz než ze sousedských. I podle Temziánského katastru měli želeničtí r. 1713 svého pastýře. K jeho zrušení došlo as jako jinde před rokem 1900. Sám pamatují ve Pcherách ještě po r. 1900 pastýře Dufka.

Tereziánský katastr.

Rakovnický kraj č.36.

Všeobecně jest u Želenic zapsáno: Pole obdělávají se dvěma kusy potahu. Strych pole dává v dobré půdě 6, v prostřední 4 $\frac{1}{2}$ a ve špatné půdě 3 mandele zimního obilí. Z mandele se namlátí 3 $\frac{1}{2}$ věrtele zrna. Vozí se na prodej do Prahy.

Jméno hospodáře r.1654

Strychů

Hospodář nynější-1713

rolí

lad

Uznáno visit.kom.

12-

48-

1. Jakub Jansa

Jan Hroch

	kusů	prostr. špat.		dob.	pr.	špat.
K Slatině	1	24-	-	10-	15-	6-
za hospodou	1	10-	10.-	5-2	7-3	8-3
na rovinách	1	-	8-	-	-	9
pod strání	1	6-	-	-	7-3	-
na hájku	1	5-	-	-	5-2	-
ke Knovízi	1	-	8-	-	2-	7-
u průhonu	<u>1</u>	<u>3-</u>	<u>-</u>	<u>-</u>	<u>3-1</u>	<u>-</u>
	7	48 -	26-	90-	15-2	41-1 30-3

2-Fryčkovský

- 60

Václav Dvorač

Na brehové	1	-	10			
pod tím na písku	1		9-	20-	20-	8-2
pod zvoleněvskou cestou	1	10-	-			
u Třebusic	1	-	16-	4-	18-2	-
na rovinách	1	-	10-	-	-	13-2
ke Pcherám	1	-2	-	-3	-3	-
k Slatině	1	3-2	-	3-3		
těž tam	1	3-2	-	3-3		
tamtéž	1	5-	-	5-2		
ke Zvoleněvsi v pálích	1	5	5-	3-	8-1	-
	10	27-2	50-	107	40-	47-2 22-

3. Chocholovský		- 60-			Jan Černý		
K Třebusicům	I. hony	1	4-	-	4-2	-	-
tamtéž	II. hony	1	4-	-	4-2	-	-
též tam		1	5-	1-	-	5-2	1-1
ke Kolči u cesty		1	3-	-	3-1	-	-
k Slatině		1	1-1	-	1-1	-	-
na rovinách k Pcherám		1	-	36-2	-	-	42-3
pod strání k Pcherám		1	-	6-	-	-	6-3
též tam		<u>1</u>	<u>-</u>	<u>4-</u>	<u>-</u>	<u>-</u>	<u>5-</u>
		8	17-1	47-2	13-2	5-2	55-3

4. Matěj Černý		9- 21-			Jan Nejtek		
Za hospodou		1	10-	-	2-1	4-2	4-2
u Třebusic		1	-	5-	-	2-1	3-1
též tam		1	-	15-	-	5-	11-3
též tam		1	-	3-	3-1	-	-
ke Kolči		<u>1</u>	<u>-</u>	<u>6-</u>	<u>-</u>	<u>-</u>	<u>-</u>
		5	16-	23-	12-1	11-3	19-2

5. Charvátovský		- 75-			Alžběta Valentová		
K Holousům		1	10-	-	-	-	14-2
u pražské cesty		1	5-	-	-	-	6-3
ke Pcherám		1	14-2	-	6-	12-	-
na nájkách		1	3-	-	-	3-1	-
vez tam		1	1-1	-	-	1-2	-
u nliniště		1	-	8-	-	6-	3-1
za domem		1	-	5-	-	-	5-2
za domem pačouk		1	-	3-	-	-	3-
K Slatině		1	4-	-	4-2	4-2	-

K Třebusicům	1	15-	-	8-1	8-2	-
těž tam	1	11-	4-	10-	12-1	-
na skalkách	<u>1</u>	<u>-</u>	<u>2-2</u>	<u>-</u>	<u>-</u>	<u>2-1</u>
	12	37-1	59-1	28-3	40-	46-1

6. Machotovský

- 75-

Kateřina Dáraska

Ke Kolči	1	11-	-			
těž tam	1	14-	8-	30-	15-	7-3
za domem	1	6-2	-	3-3	4-	-
nad strání	1	-	6-	-	6-3	-
na rovinách	1	-	10-	-	-	11-1
u hliniště	1	10-	11-	6-	16-2	-
v skalkách	1	-	1-1	-	-	1-1
u kříže	<u>1</u>	<u>-</u>	<u>5-3</u>	<u>-</u>	<u>6-1</u>	<u>-</u>
	8	44-2	42-	29-3	48-2	20-1

7. Kabátovský

- 60-

Jiří Dáras

K Slatině	1	12-	-	13-2	-	-
pod kovárnou	1	6-	4-	-	6-3	4-2
k Podlešínu	1	-	4-	1-1	3-1	-
v dolíkách	1	-	2-			
těž tam	1	-	3-2	-	3-2	1-2
u hliniště	1	-	-3	-	-	-3
ke Knovízi	1	-	4-	3-2	4-	-
těž tam	1	-	4-	3-3	3-3	-
u pražské cesty	1	-	2-2	-	3-1	-
pod strání	1	-	8-	-	4-	6-
pod práhonem	1	-	2-	-	-	2-3
na rovinách	1	-	9-	-	-	9-

u křížě	1	5-	-	5-2	-	-
u hlinišťě	<u>1</u>	<u>-</u>	<u>-3</u>	<u>-</u>	<u>-3</u>	<u>-</u>
	13	23-	49-3	27-2	32-	24-2

8. Novákovský

- 60

Urban Dvořák

K Slatině	1	9-	-	10-	-	-
pod kovárnou	1	-	16-	-	6-	12-
ke Knovízi	1	-	14-	11-	7-	-
ke Pchěrám	1	-	23-	10-	9-	7-2
u stodoly	1	-	1-	-	-	1-1
na rovinách	<u>1</u>	<u>-</u>	<u>8</u>	<u>-</u>	<u>-</u>	<u>9</u>
	6	9-	62-	31-	22-	29-3

9. Vondrákovský

- 75-

Jindřich Fingerhut

K Slatině	1	7-	4-	12-3	-	-
ke Kolči	1	13-	30-	-	14-2	35-
u třebusické cesty	1	-	30-	13-2	13-2	6-3
na rovinách	1	-	15-	-	-	16-3
za stodolou	1	<u>-</u>	<u>-3</u>	<u>-3</u>	<u>-</u>	<u>-</u>
	5	20-	79-3	27-	28-	58-2

10. Plíhalovský

- 45-

Jan Nejtek

U pcherské cesty	1	-	5-	-	5-2	-
na hájích	1	-	5-	5-2	-	-
nad Podlešínem	1	-	3-	1-	2-1	-
k Slatině	1	16-	-	20-	-	-
nad tím	1	3-	-	3-1	-	-
u průhona	1	-	6-	6-3	-	-
na rovinách u cesty	1	-	6-	-	-	6-3

vedle dvě malá	1	-	1-2	-	-	1-3
pod průhonem	1	-	2-2	-	-	2-3
u hlinišťě	1	-	2-	1-	1-	-
za stodolou	<u>1</u>	<u>-</u>	<u>- 3</u>	<u>- 3</u>	<u>-</u>	<u>-</u>
	11	19-	31-3	38-1	8-3	11-

1

12. Jan Dúras		115-	20-		Anna Dúraska	
Za hospodou	1	25-	25-	12-1	22-2	22-2
vedle toho	1	27-	27-	14-2	24-	22-2
za tím polem	1	10-	10-	4-2	10-1	13-
za kovárnou	1	-	11-2	-	3-1	11-
za zahradou	1	-	10-	-	2-	8-
na července	1	-	21-	4-2	7-3	11-1
hořejší zahrada	1	-	-3	-	-3	-
k Podlešínu	1	12-	-	4-2	9-	-
u kříže k Třebusicům	<u>1</u>	<u>9-</u>	<u>-</u>	<u>9-</u>	<u>2-1</u>	<u>-</u>
	9	83-	105-1	49-1	81-3	93-4

Ke konci jest poznamenáno:

Co tato obec polí nad starou rolli má, jsou tato pole pastviny jako u města Muncifaje jest vykázáno, a protože zdejší osedlí luk nemají, budou museti zůstatí pastvinami, ježto rozoraná špatnou úrodu dávají.

/Součty mnohde nesouhlasí se skutečností, jak jsou napsány./

Katastr uváděl jsem proto podrobně, že jsou v něm poznamenány staré názvy pozemků-traťové názvy. Možno také kontrolovati, které původní pozemky jsou u gruntu. V době poddanské byly grunty dlouho nedělitelné a zůstávaly v celosti. Teprve po zrušení poddanství počalo drobení po malých částech. Koncem 18. stol. bylo povolováno oddělovati od větších gruntů po čtvrtích t. j. po 15 str., ale u původního gruntu muselo zůstatí 30 str, aby neztratily se konané roboty. Po r. 1800 se mnoho lánových gruntů rozdělilo na dva pololány zvláště v jižních Čechách.

Základem vesnic byly selské a chalupnické grunty zvané dříve dvorce kmetčí. Jejich držitelé, naši sedláci a chalupníci, udržovali se svými rodinnými příslušníky a čeledí v nejhroších dobách útlaku českou řeč a starobylé obyčeje a zvyklosti. Z tohoto jádra národa vyšla celá řada buditelů, učenců, spisovatelů a umělců, již přivedli zkomínající národ zase k životu a k rozkvětu. Otec a matka tvoří rodinu, jež rozvětňuje se dětmi. Před nimi tvořili rodinu jejich rodiče, v poměru k dětem dědové a báby jak se strany otcovy tak se strany matčiny. Byli před námi, jsou to naši předkové. Tak mohli bychom sledovati své předky do minulosti a zjistiti pradědy a prabáby, prapradědy a praprabáby atd. s další předponou pra-a sledovati rodinu v jednotlivých pokoleních.

Srovnávámeli rodiny vzájemně, najdeme někdy společného předka. Tyto rodiny jsou podle stupně blízkce nebo vzdáleně příbuzné. Jindy společného předka nenajdeme a rodiny jsou si cizí. Příbuzenstvo pokrevní může býti jak se strany otcovy i matčiny. Jsou to strýcové a tety, prastrýcové a prate-ty atd. potomci jsou pak vzájemně bratřenci a sestřenice atd., vzájemně k předkům vnuci a vnučky, pravnuci a pravnučky atd. O dědu bývá pamět ještě živá, jako děti jsme jej znali. Ale o pradědu a prabábě ví se v rodinách většinou již jen málo nebo docela nic. Lidská pamět selhává a mohou pomoci jen rodinné zápisy, a těch je bohužel dosud velmi málo.

Sestavení předků v přesném sledu jednoho po druhém nazývá se rodokmenem. Pro ten jest rozhodným sledování předků se strany otcovy jakožto nositelů rodového jména. K sestavení pořadí předků slouží v první řadě farní matriky. Tam najdeme zápisy o sňatcích, o křtech dětí a úmrtích. K doplnění osudů jednotlivých členů rodu najdeme dobrou pomůcku v gruntovních knihách. To ovšem jen u rodin, které měly nemovitý majetek. U rodin šlechtických jsou ještě starším pramenem desky zemské a dvorské, kam se zapisoval svobodný majetek dávno před založením gruntovních knih na panstvích. Jest zachováno jen málo gruntovních knih ze 16. stol. Kde přecházela panství často v ruce nových držitelů, přišly většinou staré knihy nazmar a dojdeme někdy jen do poloviny 18. stol. S farními matrikami jest to ještě

96

mnohdy horší. V nejpříznivějších případech dovedou nás do poloviny 17. stol. - do doby po třicetileté válce. Pokud je mi známo, jest v našem kraji nejstarší farní matrika v Slaném. Má několik málo zápisů z doby před rokem 1600. Pak zápisů přibývá; ale jsou však období, kdy se pro třicetiletou válku nemožilo do knih zapisovati, a takovéto mezery přerušují často rodopisné hledání. Nenajdeme kdy a kde se předek narodil, a dále se se s pátráním nedostaneme. Jindy známe narození i datum sňatku, ale nenajdeme kdy a kde zemřel. Rušivě také působí v pátrání, že mnohdy ještě koncem 18. stol. není v křestních zápisech uváděno rodové jméno matky. V zápisech oddacích není uváděno odkud ženich pocházel. Zápisy jsou obyčejně ve farnosti nevěsty. Její původ tudíž najdeme, ale ženichův schází. Při studiu zápisů v nejstarší době shledáme, že nejsou mnohdy všechny děti téže rodiny zapsány. A přec tam mnohdy jsou, ale pod přezdívkou, o níž jsme nevěděli. U jedné rodiny jsem našel na Smečně zapsanou dceru pod rodovým jménem, a tři syny pod přezdívkou podle gruntu. Křestní jména otce a matky se shodovala, ale příjmení otcovo ne. V nejstarších zápisech bývá zhusta místo rodového jména uvedeno jen zaměstnání: Václav, kovář, Matěj volák, Jiřík pastucha. Někdy končí pátrání po předcích již kol r. 1800. Rodiny vymírají a chudnou, jiné se rozrůstají četnými potomky a hospodářsky se zmáhají, bohatnou. Na vsi mohl grunt dostati jen jeden ze synů. Ostatní museli se snažiti dostati se jinam na grunty bez synů nebo přiženěním se k vdovám, jak již bylo uvedeno na jiném místě. Jen někteří synkové selští šli na remeslo. Byvalo to nejčastěji kovářství a kolářství, tělesně slabší učivali se krejčovně.

Obyvatelstvo měst a vesnic se přirozeným způsobem mění. Noví občánkové se rodí, lidé se přistěhují, někteří umírají nebo se odstěhují. Jeli více narozených a přistěhovalých než zemřelých a odstěhovalých, obyvatelstva přibývá, při poměru obráceném obyvatelstva ubývá. Po válce třicetileté obyvatelstvo v našem kraji velmi prořídlo, vesnice se vylidnily a grunty zůstávaly pusté. Proto některé vrchnosti, které měly panství jinde,

92

která se tak nevyliidnila, přesídlily hromadně ~~vrchností~~ ^{rodinami} odtamtud na pasté grunty k nám. Tito kolonisté byli mnohdy z německých krajin. Tak osadila vrchnost zvoleněveská po r. 1680 Podlešín a Zvoleněves lidmi od Zákup. Podobně osazeny vsi u Buštěhradu lidmi od Cvikova. Německé rodiny se v českém prostředí počestily a zůstala nám upomínkou na tuto kolonizaci německá příjmení Wiesner, Müller, Richter, Kinter/Günther/, Rosenkranc, Rebhon, Štrobach a pod. Na vesnicích přibývalo xxx domků, grunty se nepřidělávaly, nebylo již půdy, jedině uvedeným rozdělováním gruntů na pololány neb čtvrtlány jich několik přibylo. Zvětšení počtu domů není vždy v souvislosti se zvýšením počtu obyvatelstva. Mnohdy domů přibude a počet obyvatelstva se nezmění, ba ještě jej ubude. Tento rozdíl ukazuje nám jen zlepšení bytových poměrů. Tak r. 1900 připadalo na dům v Želenicích skoro 9 obyvatel; připadlo jich r. 1930 na dům jen as pět. Ves Želenice jest ve skupině obcí které vzrůstají. Ale jsou také obce, jež nevzrůstají jako Holousy a Saky, a cela rada obcí zemědělských na Slansku a hlavně na Českomoravské vysočině. V takových obcích má dělnictvo jen práci sezonní, a proto ochází do krajů, kde nalezne stálé zaměstnání celoroční - do krajů průmyslových a hornických. Takový rychlý vzrůst vidíme v sousedství - ve Pcherách, Knidousích, Matyčíně, Vinařicích a Libušíně. Stejně rychle vzrostlo město Kladno s přílehlými obcemi.

Mezi obyvatelstvem rádívaly dříve různé nakažlivé nemoci, o nichž nám byly zachovány jen sporé zprávy. Tak byl r. 1582 v Slaném mor, jemuž podlehl i řada konšelů. I později objevovalo se v Čechách "morní povětrí". V době takového ohrožení museli krajští hejtmané hlásiti týdně úmrtí na mor do Prahy. Král s úředníky zemskými uchýloval se pak k pobytu do krajů neohrožených nákazou. Také za války třicetileté umírali lidé hromadně hladem a nakažlivými nemocemi. Vedle moru bývaly to i černé neštovice, jímž říkali i "peteče". Větší nákaza byla r. 1680, kdy v Kladně, jež bylo tehdy zcela vesnické, zemřelo přes 50 osob a muselo se nouzově pochovávat u kaple Floriánské, poněvadž starý hřbitov u farního kostela nestačil. Znovu řádil mor roku 1713. Příčina smrti se tehdy nezapisovala.

98

Epidemie poznáváme jen podle zvýšeného počtu úmrtí proti letům normálním. Zlý byl rok 1772, kdy pro neúrodu živili se prý lidé vším možným, z čehož vznikaly různé choroby. V matrice pcherské jest zapsáno několik pohřbů lidí neznámých, kteří zemřeli na průchodů obcí aniž mohli sdělit své jméno a původ. Roku 1832 objevila se u nás cholera, některé vsi na Slánsku byly nákazy ušetřeny, mezi nimi i Želenice, ač v sousední Knovízí zemřelo 22 osob. Za války rakouskopruské r. 1866 vyskytla se tu opět cholera. Ze Pcher vyžádala si 27 obětí, z Humen 12 a nejhůře bylo v Hnidousích, kde zemřelo na ni 62 osob. V Želenicích si vyžádala 4 obětí. Od té doby není zpráv o tak zlém řádění některé epidemie, ač se tyfus, spála, záškrť a chřipka občas objevily. Dnešní věda lékařská dovede již lépe takovým nákazám čeliti. Zavedeným ochranným očkováním vymizely u nás dříve tak obávané černé neštovice, a dnes již zřídka potkáme člověka se zjizveným obličejem od neštovic, ač jich z mládí pamatují ještě dosti.

Jsou i zprávy o dobytčím moru a pádu dobytka, Tak r. 1649 řádila v kraji kulhavka a slintavka, jak poznáváme z rad, které psal pan Jaroslav Bořita hrabě z Martinic svým úředníkům. Také později hynul dobytek hromadně zvláště po suchých letech a nedostatku píce. Červenka u vepřů udržuje se občas i při zavedeném ochranném očkování, časem obrna a u drůbeže slepičí mor. Nákazy tyto způsobují značné národohospodářské škody.

Prameny, z nichž jsem čerpal látku pro tuto knihu:

Archiv královského města Slaného:

Knihy smluvní, Acta curiae, Kniha záduší želenického
různé listiny.

Zemský archiv v Praze XIX:

Gruntovní knihy I. a II., Tereziánský katastr z r. 1713-16
Josefinský katastr.

Smečenský archiv uložený nyní na Křivoklátě:

Urbární registra z r. 1613, gruntovní kniha

Pozemkové knihy u okresního soudu v Slaném I-III.

Farní matriky-Pchery, Slaný, Smečno

Prof. J. Lacina: Paměti král. města Slaného

Prof. Ferd. Velc: Soupis památek histor. a uměl. v hejtm. slánském

Prof. Kamil Krofta: Dějiny selského stavu

Dr. Ant. Podlaha: Posvátná místa Čech VII.

Památky archeologické a místopisné XV-1až 30, XVIII-237, 245.

Slánský obzor-různé ročníky

Hyšman a Paroubek-Popis okres. hejtman. slánského.